

Mennesker skaper museer

Toten museumslag 1923-1954

Ragni Engstrøm Nilsen

Masteroppgave i kulturhistorie
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Humanistisk Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2015

Mennesker skaper museer

Toten museumslag 1923-1954

Ragni Engstrøm Nilsen

Masteroppgave i kulturhistorie
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Humanistisk Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høst 2015

© Ragni Engstrøm Nilsen

2015

Mennesker skaper museer. Toten museumslag 1923-1954

Ragni Engstrøm Nilsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I oktober 1923 samlet en flokk mennesker seg på småbruksskolen på Lena for å diskutere oppslutningen om å etablere et bygdemuseum på Toten. I tida etter 1890 hadde mange museer av folkemuseumstypen blitt opprettet rundt omkring i Norge. Dette var en tidsalder preget av rikt foreningsliv og store samfunnsendringer innenfor arbeidslivet, bosetting og samferdsel. Starten på mellomkrigstida var også opptakten til økonomiske krisetider. Toten var en bygd preget av primærnæringene og delt i fire kommuner. Ti år senere var Toten museumslag innehavere av en gjenstandssamling og etablert på den gamle embetsgården Stenberg. Det var et museum drevet av frivillig engasjement og en organisasjon som tok på seg store forpliktelser i fellesskap.

Tema for denne oppgaven er etableringen av Toten museumslag og Toten museum og de første tiårene av dette museets historie. Denne oppgaven tar sikte på å undersøke hvem som stod bak opprettelsen av Toten museumslag, hva de stod for og hvordan museet ble bygget opp mellom 1923 og 1954. I oppgaven har jeg benyttet meg av historisk nettverksanalyse og Pierre Bourdieus kapitalteori for å løse problemstillingen. Historisk nettverksanalyse er en metode for å analysere og undersøke sosiale nettverk og deres betydning for mennesker i fortiden, ifølge en definisjon av Ola Teige.

Undersøkelsen viser at initiativet til etablering av et museum på Toten kom fra den regionale ungdomslagsbevegelsen. Ideen ble ført videre ved stiftelsen av et museumslag for totenbygdene. Studien av Toten museumslag gir innblikk i en skapelseshistorie som museet på Toten har til felles med veldig mange andre museer i Norge.

Gjennom å se museumslaget som et nettverk, viser jeg hvordan medlemmene i laget utveksler og omvandler sine forskjellige ressurser innenfor nettverket til fordel for museet. Oppgaven viser også at Norske Museers Landsforbund og Riksantikvaren var viktige rådgivere for Toten museumslag, og diskuterer hvordan museumslaget forholdt seg til forventninger utenfra.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har strukket seg over tre år, og er gjort på deltid parallelt med arbeid ved Mjøsmuseet. Mange har hjulpet meg på vegen. I første rekke gjelder dette veilederen min, Anne Eriksen, som har kommet med mange verdifulle innspill og rettet på kursen underveis. Hjertelig takk! Takk også til alle medstudentene på masterprogrammet i kulturhistorie og seminarlederne Helge Jordheim, John Ødemark og Audun Kjus for lærerike og nyttige diskusjoner.

Nåværende og tidligere kolleger ved dokumentasjonssenteret til Mjøsmuseet har hjulpet meg med mange råd, tips og opplysninger. Rina Nysethbakken, Silje Cathrin Fylkesnes, Kenneth Staurset Fåne, Inger Christine Årstad, Olaf Nøkleby, tusen takk! Magne Olav Bøe har lyttet tålmodig til mine spørsmål og vært behjelpelig med å trylle fram og legge kilder til rette for meg. Hjertelig takk til Kjell Røisli som velvillig har hjulpet til med skanning av fotografier fra reproarkivet.

Mye inspirasjon kommer fra Rune Hårstadsveen som tok meg med på Stenberg første gang og delte av sine store kunnskaper, og fra Anne Kristin Moe gjennom mange faglige diskusjoner oppigjennom studietida og etterpå. Guro Engstrøm Nilsen har bistått med verdifull korrektur og mange oppmuntringer.

De rause medlemmene i Stiftelsen Toten økomuseum og historielag har jeg lært mye av. Leder Ingeborg Granlund gav meg rundhåndet et nett med alle årganger av Totn, det har kommet til god nytte. Jeg skylder også en takk til Turid Mørk Øfstaas og hennes artikkel om Ragna Rogneby for inspirasjon til valg av tema.

Alle gjenstående feil er mine egne.

Til sist en takk til tidligere konservator ved Mjøsmuseet Tom H. Borse Haraldsen, som oppfordret en ny og «grønn» kollega til å skrive.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
	Introduksjon og problemstilling	1
	Tidligere forskning	2
	Skriftlige framstillinger om Toten museum	7
	Introduksjon til oppgavens kapitler.....	10
2	Teori, kilder og metode	11
	Teori og historisk nettverksanalyse.....	11
	Typer av nettverksrelasjoner	12
	Aspekter ved nettverksrelasjoner	14
	Sosiale nettverk i det gamle bondesamfunnet	17
	Problemstilling, avgrensning og forskningsspørsmål	18
	Kilder.....	19
3	Toten museumslag etablerer seg	25
	«Stortanken» - Fylkeslaget Uppland og bygdesamlingene på Vest-Oppland.....	25
	Klasseskille og krisetid – Toten på 1920-tallet	28
	Etableringen av Toten museumslag	29
	Ulike former for kapital.....	36
4	Toten museumslag 1926-1954	43
	Å skape en gjenstandssamling.....	43
	«Sekretær Levangs samling»	44
	Even Gihles samling.....	46
	Utstilling, innkjøp og gaver fra diverse givere.....	48
	Å skaffe museet et sted å være: Fra Skipsvolden til Stenberg	53
	Å skaffe penger: Stenbergfestene.....	61
	Innsamling av bygninger og utbygging av friluftsmuseet.....	66
5	Museumslaget, andre organisasjoner og institusjoner.....	71
	Fordeling av verv i museumslaget	71
	Tilknytning til politiske partier	76
	Rådgivere og forventninger utenfra	79
	Riksantikvaren.....	80
	Norske museers landsforbund	86

Sammenslåing med Toten historielag og bygdebokkomitéen på Toten	90
6 Konklusjon	96
Refleksjoner	99
Litteratur og kilder	101
Forkortelser	107
Vedlegg 1. Lover for Toten museums lag	108
Vedlegg 2 Styremedlemmer i Toten Museums lag 1923-1955.....	110
Vedlegg 3 Tidslinje for Toten museum.....	111

Figur 3.1. Opptog på vegen fra Skipsvolden til Festiviteten under sankthansfest til inntekt for Totens museums lag i 1926.....	33
Figur 3.2. Forsamlingen foran Hveemsbygningen ved Skipsvolden, sankthans 1926. Første rekke: Ingrid Lunde, Aase Lunde, Karen Sukkestad, Hjørdis Nøkleby og Ingrid Alm. Bak: Gudborg Sørli, Jorunn Hovden. Foran til høyre fra midten av bildet: Første rekke: Eva Holm, Jan Kihle, Even Gihle, Anton Gaarder, Bjarne Bjerke, Alfhild Nissen, Ragna Rogneby, Else Nissen, Gunnar Moe, Marie Schjøll, Helga Kobberstad og Tora Lunde. Foran: Even Gihle, Gerda Mikkelsen, Karen Aass, Bergljot Jensen, Gerd Narum, ukjent, Marit Sukkestad, Gudrun Kvikstad. Foran med kjeppen: Hans Lie. R 86-46-7, Mjøsmuseets fotosamling.	35
Figur 3.3. Ragna Rogneby og omvisere ved Hveemsbygningen på Skipsvolden, ca. 1925.	36
Figur 3.4. Utenfor inngangsdøra på Stenberg ca. 1916, fra venstre: Jens Koll, gift med Dorte Stenberg, Einar Roland, Jacob Stenberg. Bak: Jens Henriksen Stenberg. Foto: Stenbergfamilien. Repro: Mjøsmuseet.	42
Figur 4.1. Familiene Raabe og Stenberg samlet på Stenberg i 1905. Bakerst fra venstre: Jens Raabe, Johanne Stenberg, Dorthe Stenberg, Ingeborg Stenberg, ukjent, Malla (Amalie) Stenberg, Thorvald Raabe, Jens Stenberg, Anton Raabe og Frantz Raabe. Sittende: Anna Raabe med sønnen Gunnar på fanget og Mathilde Wiese f. Raabe. Sittende foran: Einar Raabe og ukjent jente. Foto: Thekla Raabe. R88-51-5, Mjøsmuseets fotosamling.	52
Figur 4.2. Postkort som viser utstillingen av samlingen i det gamle amtskontoret i andre etasje i drengestuebygningen på Stenberg, ca. 1931. R 98-45-7, Mjøsmuseets fotosamling.	53
Figur 4.3. Ukjent kvinne ved amtmanninnens lysthus i Stenbergparken omkring år 1900.	60
Figur 4.4. Familien Stenberg og gjester foran inngangsdøra på Stenberg, slutten av 1940-tallet. Fra venstre: Ukjent, Ingeborg Stenberg, Jacob Stenberg, ukjent, Barbra Stenberg. Foto: Stenbergfamilien. Repro Mjøsmuseet.	61
Figur 4.5. Deltakere i et opptog som reiste ut fra Skaugerud for å samle folk til Stenbergfesten i 1931.....	62
Figur 4.6. Ragna Rogneby og Mathea Prestesæter ankommer i vogn under den første Stenbergfesten i 1931	65
Figur 4.7. Elef Prestesæter som amtmannen og Karen Balke som amtmanninnen tar imot gjestene utenfor hovedbygningen under Stenbergfesten i 1931.....	66

Figur 5.1. Medlemmer i Toten museums­lag kledd i gamle drakter, samlet rundt et dekket bord med drikkevarer under Stenbergfesten 23.-24.7.1932. Fra v. Jan Kihle, Harald Hveem, Ellef Prestsæter, Thor Rustad, C. Aschim, Gaarder? Ifølge fotokort. Foto: Gudfrid Wetlesen. R82-88-7, Mjøsmuseets fotosamling.	75
Figur 5.2. Bevertningskomiteen for Stenbergfesten 1932. Bildet viser 21 personer, flertallet er kvinner. Navn på personene er ikke oppgitt på fotokortet. R82-87-8, Mjøsmuseets fotosamling.	76

1 Innledning

Introduksjon og problemstilling

I oktober 1923 samlet en flokk mennesker seg på småbruksskolen på Lena for å diskutere oppslutningen om å etablere et bygdemuseum på Toten. I tida etter 1890 hadde mange museer av folkemuseumstypen blitt opprettet rundt omkring i Norge. Dette var en tidsalder preget av rikt foreningsliv, omrokninger i politiske Norge og store samfunnsendringer innenfor arbeidslivet, bosetting og samferdsel. Starten på mellomkrigstida var også opptakten til økonomiske krisetider. Toten var en bygd preget av primærnæringene og delt i fire kommuner. Den eneste institusjonen som fantes for historie og kulturvern på Toten i 1923 var en komité for bygdebokutgivelse som var opprettet i 1918, men det fantes private samlere i bygda.

Ti år senere var Toten museumslag innehavere av en gjenstandssamling, etablert på den gamle embetsgården Stenberg og i gang med forhandlinger om å få kjøpt det fredede gårdsanlegget til museum. Det var et museum drevet av frivillig engasjement i en organisasjon som tok på seg store forpliktelser i fellesskap. Hva slags folk var det som stod bak opprettelsen av museet på Toten? Hvem tok initiativet, og hva slags bakgrunn kom de fra? Hva var de opptatt av når de bygget opp museet?

Det norske offentlige kulturminnevernet og museumsvesenet befant seg på et tidlig stadium i sin organisering. Riksantikvarembetet var opprettet 1913 og Norske museers landsforbund ble stiftet 1918. Bare noen tiår tidligere ble de første friluftsmuseene stiftet: Oscar IIs samling på Bygdøy i 1881, Skansen i Stockholm i 1891 og Norsk Folkemuseum i 1894. Anders Sandvig begynte sin samling på Lillehammer i 1887 og åpnet De Sandvigske Samlinger på Maihaugen i 1904¹. Denne oppgaven tar for seg hvordan Toten museumslag fant sin plass det norske museumslandskapet som en liten, frivilligdrevet forening, som var preget av oppblomstring av lokale og regionale museer og begrenset statlig styring, finansiering og påvirkning. Gården hvor Toten museum etter hvert slo rot, var blitt fredet i første fredningsrunde i 1924. Dette innebar at Toten museumslag som eier, måtte forholde seg til Riksantikvaren, den statlige myndigheten for kulturminnevern. Museumslaget knyttet relasjoner til de toneangivende

¹ (Hegard 1984:16f.)

institusjonene innenfor museumssektoren og benyttet dem som rådgivere. Det er interessant å undersøke nærmere forholdet mellom det lokale museet og de nasjonale institusjonene.

Tema for denne oppgaven er etableringen av Toten museumslag og Toten museum og de første tiårene av dette museets historie. Tidsrommet som oppgaven tar for seg er avgrenset til årene fra 1923 til 1954. Jeg har valgt å avgrense ved året 1954 fordi museumslaget dette året ble slått sammen med bygdebokkomitéen og historielaget. Som en del av den nye organisasjonen Toten historielag gikk deretter Toten museum inn i en ny fase, så årstallet danner et naturlig skille i historien til laget og museet. Dette er perioden hvor museet ble opprettet og formet, og hvor museets posisjon i lokalmiljøet blir formulert, for å stjele Arne Bugge Amundsens formulering². Denne oppgaven tar sikte på å undersøke hvem som stod bak opprettelsen av Toten museumslag, hva de stod for og hvordan museet ble bygget opp mellom 1923 og 1954.

Tidligere forskning

Museumsstudier overskrider nasjonsgrenser, men i denne fremstillingen har jeg lagt vekt på norske museumshistoriske arbeidere. Her vil jeg gjøre rede for utviklingen av museumsvesenet i Norge i korte trekk i det tidsrommet som oppgaven tar for seg, og oppbyggingsfasen i forkant av dette. Samtidig vil jeg komme inn på hvilke forskere som har behandlet ulike tema og epoker.

De norske museenes historie og særtrekk er behandlet av forskere innenfor historie- og samfunnsfagene fra ulike vinkler. Det er tre verker som har hatt stor betydning for meg i arbeidet med oppgaven, og det er henholdsvis Haakon Sheteligs *Norske museers historie* fra 1944, Anne Eriksens bok *Museer, En kulturhistorie* fra 2009 og Lise Talleraas doktoravhandling *Et uregjerlig mangfold? Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900- cirka 1970* fra samme år. Haakon Shetelig skrev den første norske museumshistorien i 1944, en kortfattet fullstendig oversikt over alle museer opprettet før 1940. Shetelig omtaler museumshistorien fram til krigen, og deler opp museene etter type. Kulturhistoriker Anne Eriksens bok *Museum. En kulturhistorie* fra 2009 gir en oversikt over norske museers historie fra slutten av 1700-tallet fram til 2000-tallet, med vekt på hvilke tendenser og mønstre som kan avleses. «Hvilke ideer og tanker om museumsdrift har gjort

² (Amundsen 2010:113).

seg gjeldende i Norge, og hvordan har de virket inn på museenes utforming? Hvordan har ulike museumsideologier formet og endret museene?», spør Eriksen (2009:24). I boken drøfter også Eriksen de grunnleggende museumsoppgavene: Samling, bevaring, forskning og formidling. Lise Fosmo Talleraas har undersøkt norsk museumspolitik 1900-1970 i avhandlingen *Et uregjerlig mangfold*. Her studerer hun utviklingen for de lokale og regionale museene, og diskuterer det i lys av den statlige kulturpolitikken på området.

Det er også gitt ut noen artikkelsamlinger hvor forskere fra mange fagtradisjoner bruker forskjellige innfallsvinkler for å problematisere museene historisk og i dag. Som Arne Bugge Amundsen og Brita Brenna skriver i innledningen til *Samling og museum: Kapitler til museenes historie, praksis og ideologi*: «Det viktige har vært å presentere en bok om museer og museologi på norsk som kan bidra til en større bevissthet rundt museenes samfunnsrolle og museenes sentrale plass i vitenskap og kulturliv.» (Amundsen og Brenna 2010:9.) En annen artikkelsamling med tverrfaglige bidrag til norsk museologi er *Tingenes tale. Innspill til museologi* fra 2002 (Johansen et. al.). Feltet for museumsstudier og museologi har utviklet seg mye de siste årene og vokst både internasjonalt og i Norge. Fagfeltet er preget av tverrfaglighet, og har i tillegg vokst fram som svar på krav om økt profesjonalisering i og kritikk av museene.

Vitenskapsmuseet i Trondheim regnes som Norges eldste museum. I 1760 ble institusjonens forløper Det Kongelige Norske Videnskabers selskap stiftet, og samlingen hadde sitt utspring i Gunnerus innsamling av naturalier, mm. De tidligste norske museene kategoriserer Anne Eriksen som universalmuseer, mens Shetelig kaller denne museumstypen for de «eldre altomfattende museer» (Shetelig 1944:58f.). Disse museene startet opp i norske byer langs kysten, og var gjerne tilknyttet opplysningstiltak som en utdanningsinstitusjon eller bibliotek. Av de eldste museene finner vi i tillegg til Trondheim for eksempel Bergen museum (1825), Arendal museum (1832) og Kristiansand museum (1828). Universitetets Oldsaksamling i Kristiania ble stiftet allerede i 1810 som «Norsk Antiquarisk Museum». Universalmuseene samlet ut i fra de tre kategoriene naturalia, kunstsaker og antikviteter. Museene skulle være offentlige, og disse lokale museumsinitiativene var med på å etablere en nasjonal offentlighet, i følge Eriksen (2009:63). Formålet var ikke spesifikt å samle inn gjenstander fra lokalmiljøet, men å bidra til kunnskap og opplysning på stedet. Initiativtakerne til disse museene var gjerne ressurssterke byborgere og embetsmenn med interesse for vitenskap, naturhistorie og kulturhistorie (Talleraas 2009:63).

Universalmuseene kan sees som en videreføring av en eldre samlingskultur som fantes i Norge og hadde utviklet seg etter europeisk påvirkning. (Eriksen 2009:51) Samlingene hadde sine forbilder ute i Europa, tilbake til private tidligmoderne samlinger av kuriøse, kostbare og uvanlige gjenstander samlet av fyrster, borgerskap og lærde. Samlingene var *encyclopediske* – de skulle forene menneskeskapte og naturlige objekter og omfatte alt mellom himmel og jord. Samlingene var gjerne knyttet til vitenskapelig virksomhet og utvikling av ny kunnskap. Idehistoriker Brita Brenna har behandlet tidligmoderne samlinger, blant annet i artikkelen med samme navn (2010). Her skiller Brenna mellom kuriosakabinett fra før 1720 og opplysningstiden samlinger fra tiden etterpå. (Brenna 2010:29) Opplysningstiden la vekt på å klassifisere alle verdens ting. Naturen og kulturen ble sett på som et ordnet hele, som samlingene skulle gjenspeile. (Brenna 2010:36)

På slutten av 1800-tallet ble det også etablert spesialmuseer, museer som var dedikert til et fagfelt eller en næring. Eksempler på dette er kunstindustrimuseene, som skulle inspirere til kunstindustri som møbler, kunsthåndverk og tekstil av høy kvalitet, og spesialmuseer knyttet til næringsgrunnlaget som fiskeri eller skipsfart. Utviklingen av spesialmuseene må også sees i sammenheng med de store verdensutstillingene som ble avholdt på slutten av 1800-tallet, og som skulle fremme nyvinning og utvikling gjennom å vise fra det nyeste og beste innenfor teknologi, arkitektur, vitenskap og næringsliv. Også i Norge ble det arrangert regionale og lokale utstillinger som viste fram nyvinninger innenfor alt fra håndverk og industri til kunst og husflid (Talleraas 2009:63).

Mot slutten av 1800-tallet vokste en ny museumstype fram som skulle få stor framgang og etter hvert bli den dominerende museumstypen i Norge, folkemuseene. Shetelig definerer dette som et friluftsmuseum med gamle bygninger forenet med systematiske kulturhistoriske samlinger (Shetelig 1944:191). Folkemuseene var bygget på ideen om å ta vare på gamle bygninger og innbo fra norske bygder og gjøre dem tilgjengelige for allmenheten.

Bygningene ble kjøpt inn og flyttet til en ny tomt. Ideen om bygningsmuseer festet rot i Norge på 1880-tallet, og blant de første museene som ble opprettet var Kong Oscars IIs samling på Bygdøy, Norsk Folkemuseum i Oslo og Anders Sandvigs samling på Lillehammer.

Kunsthistoriker Tonte Hegards bok *Romantikk og fortidsvern: Historien om de første friluftsmuseene i Norge* fra 1984 beskriver og diskuterer etableringen av de første bygningssamlingene i Norge, i tidsrommet 1880 til 1910. Hegard tar også for seg

samarbeidsforholdet mellom de første friluftsmuseene og Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring, forløperen for Riksantikvaren. (Hegard 1984:16f.)

I årene etter 1890, skjedde en sterk vekst i folkemuseer. Dette ble etter hvert den rådende museumstypen i Norge, og hver plass skulle ha sitt eget folkemuseum. Perioden fra 1890-tallet t.o.m. 1.verdenskrig kaller Eriksen folkemuseumsparadigmets etableringstid – og denne oppgavens studieobjekt, Toten museumslag, startet opp rett etterpå. Begrepet folkemuseumsparadigme er hentet fra Hans-Jakob Ågotnes og beskriver hvordan «en bestemt tenkemåte har dannet norm for museumsgrunnleggelse over hele landet i en lang periode» (Ågotnes 2007:50f.). Det nye ved folkemuseumstanken var at lokal identitetsbygging ble et viktig aspekt ved museumsvirksomheten. Denne tenkningen fikk gjennomslag og har fortsatt stor betydning i dagens museumspolitik. Et annet viktig aspekt ved folkemuseene er historiseringen av museene, som har sin bakgrunn i den moderne historieforståelsens gjennombrudd. Nå ble gjenstander interessant for samlere på grunn av sin alder, og at de representerte noe som var i ferd med å forsvinne. På 1800-tallet gikk det norske samfunnet gjennom store endringer og moderniseringsprosesser. Som en reaksjon på oppløsningen innenfor de tradisjonsrike bygdesamfunnene med deres byggeskikk, gjenstandskultur og håndverkskompetanse, ble interessen vekket for å bevare restene før det var for sent (Eriksen 2009:69f). Dette er et argument som var vanlig i begrunnelsen for opprettelsen av nye museer på 1900-tallet. Museolog John Aage Gjestrum har i tillegg beskrevet folkemuseene som en reaksjon på samtidige museers utstillinger og innsamling, de tradisjonelle museenes systematisering og kunstindustrimuseenes estetisering. (Talleraas 2009:, Gjestrum 1993:2f.)

Mange av de første folkemuseene i Norge, i tillegg til Nordiska Museet i Sverige, samlet inn bygninger og gjenstander fra norske bygder og flyttet det ut av bygdene til museer i sentrale strøk. Etter hvert kom det også en reaksjon på dette, og folkeminnesamler og museums mann Rikard Berge er den fremste talsmannen for desentralisering av museer. I 1907 gav Berge ut skriftet *Bygdesamlingar*, som han senere utvidet i *Decentralisation: Folkeminne-Historielag - Bygdemuse* i tidsskriftet Norsk Folkekultur fra 1919. Berge mente at bygdesamfunnene måtte ta vare på sin egen historie og kulturarv for å beholde selvrespekten. Som følge av dette oppfordret han til opprettelse av lokale bygdesamlinger (Berge 1919). Lise Talleraas framhever Anders Sandvig, Hans Aall og Rikard Berge som de fremste folkemuseumsideologene i Norge, med hver sin ideologiske plattform.

Mens Hans Aall, i norsk sammenheng, er den som ”oppfant” navnet ”folkemuseum” og Anders Sandvig var den som aktivt bidro til å skape bildet av folke- og friluftsmuseet som et levende sted, kan det sies at Rikard Berge var den som så ga det lokale museumsarbeidet en politisk plattform og skissen til en virksomhetsmodell. (Talleraas 2009:70)

Det som blir skrevet av museumshistorie i Norge framhever gjerne nettopp en del av disse museumsmennene som har hatt opprettelsen av Norges største og eldste friluftsmuseer som sine personlige prosjekt. Bakgrunnen for det kan være at de selv har publisert om virksomhet og ideer knyttet til museumsarbeidet, og at de største museene og deres stiftere har vært gjenstand for de tidlige studiene innenfor museumshistorie. Det er imidlertid viktig å framheve at det ofte stod foreninger bak etableringen av bygdemuseer allerede på et tidlig tidspunkt. (Hegard 1984:16, Talleraas 2009:96) Starten var ofte en intensjon om å skape en samling, med påfølgende opprettelse av en forening for formålet. Det kan sies at folkemuseumsformen for samlinger fikk gjennomslag og varighet gjennom lokal forankring i lag og foreninger som engasjerte lokalbefolkningen. (Eriksen 2009: 81)

Et aspekt ved folkemuseene er at virksomheten og museumsområdene gjerne omfattet stevner og festligheter, de var møteplasser og steder for rekreasjon. Ragnar Pedersen ser fellestrekk mellom friluftsmuseum og lystpark i sin diskusjon av friluftsmuseene i artikkelen «De norske museene får sin form: Utviklingen 1830-1950» i *Samling og museum*. Pedersen ser den romantiske landskapsparken som et forbilde for friluftsmuseene, en arena for stimulerende opplevelser og rekreasjon. (Pedersen 2010:55-56). Folkemuseene på første halvdel av 1900-tallet hadde gjerne festplass og friluftscene på sine områder som kunne være arena for store stevner og arrangement. Denne aktiviteten var en viktig del av formidlingsvirksomheten ved museene, gjennom formidling av tradisjoner som for eksempel bondebryllup og dans, hvor også publikum kunne delta. Publikumsarrangementer var også en viktig inntektskilde for de lokale og regionale museene, som hadde liten tilgang på offentlig støtte og ellers var avhengig av gaver. (Eriksen 2009:100f.)

Etter andre verdenskrig skjedde en videre oppblomstring med mange nye etableringer av lokale og regionale museer, særskilt av typen bygdetun. Samtidig var det en økende profesjonalisering av museumssektoren, som etter hvert stilte høyere krav til museenes virksomhet. I 1947 hadde Norske Museers Landsforbund lansert sin *Landsplan av 1947*, et planverktøy med særlig begrunnelse i håndteringen av finansieringen av ildfaste bygninger, og hvilke museer som skulle ha slike bygg. Oppbyggingen av en utdanning for konservatorer som skulle arbeide ved de kulturhistoriske museene var viktig, og professorat for etnologi ble

opprettet ved Universitetet i Oslo i 1950. I profesjonaliseringen lå innbakt forventninger om faglig utvikling og kunnskapsproduksjon fra statlige myndigheter. Oppbyggingen av faget etnologi med metodisk og vitenskapelig tilnærming til studiet av folkekulturen bidro etter hvert til denne profesjonaliseringen i museumsinstitusjonene. Opprettelse av stilling for Statens Museumsdirektør var en også satsing fra statlig hold. I sin diskusjon av tidsperioden sier Talleraas at de lokale museene ble sett på som problematiske av departementet og Norske Museers Landsforbund, på grunn av at de ofte var drevet av lekfolk og hadde faglige mangler. De lokale og regionale museene hadde vanskelige rammevilkår på 1950-60-tallet. (Talleraas 2009:338f) Først i 1975 ble «tilskuddsordningen for halvoffentlige museer» etablert, som gav årlig driftstilskudd til fylkeskommunale, kommunale museer og andre offentlige samlinger, og ble et vendepunkt i norsk museumshistorie³. Men grunnlaget til dette skiftet var lagt på 1960-tallet, som Geir Vestheim viser i sin diskusjon av kulturpolitikken etter krigen i boka *Museum i eit tidsskifte* (1994). Vestheim er sosiolog og hans innfallsvinkel er å studere museet som kulturinstitusjon i en brytningstid. Han diskuterer museers oppgaver og ser museene i lys av samfunnsforhold og samfunns- og kulturteori. I forhold til min oppgave blir imidlertid disse punktene om utviklingen fra og med 1960-tallet kun et som et frampek å regne, som man kan ha med seg i lesningen av kapitlene som tar for seg virkeligheten for et lokalt museum i tida før 1954, og som bidrar til å sette utviklingen i perspektiv.

Skriftlige framstillinger om Toten museum

Kartleggingen av forskningsfeltet fordrer også en gjennomgang av hvilke verker og artikler som har tatt for seg Toten museum, i et historisk perspektiv eller med andre innfallsvinkler. Norske museers historie er gjerne gjengitt i skrifter utgitt lokalt i forbindelse med jubileer og markeringer, som Toten museums 50-års beretning. Disse historiske framstillingene er ofte gode kilder til faktaopplysninger og kan også fortelle om ideologi og verdier lagt til grunn, uten at de problematiserer tema eller benytter teoretiske perspektiver til å analysere materialet. (Se Eriksen 2009:25.) Dette er også tilfellet når det gjelder flere av utgivelsene som omhandler Toten museum. Tidsperioden som oppgaven handler om er lagt til grunn i denne gjennomgangen. Publikasjoner som tar for seg Toten museum kun etter 1954 (herunder Toten økomuseum og Mjøsmuseet) er derfor utelatt.

³ Eriksen 2009:104

Gårdsanlegget på Stenberg i tiden før det ble museum er beskrevet i flere verker. Gården, parken og familien der omtales som representanter for embetsmiljøet blant annet i Carl W. Schnitlers *Slegten fra 1814* (1911), Jens Raabes *En Storbygd* (1905) og Einar Rolands artikkel *Minner fra dager som svant* (i tidsskriftet *Toten* 1976). De to sistnevnte er bygget på personlige erfaringer og preget av nostalgiske tilbakeblikk. Schnitler har også med parken på Stenberg i kapittelet om norske landskapshaver i det hagehistoriske oversiktsverket *Norske haver i XVIII. og XIX. aarhundrede* (1916). Disse skriftene omtaler Stenberg før museumstiden og faller utenfor oppgavens tema, men nevnes fordi de viser noe av klangbunnen for museumsetableringen på Stenberg. Denne litteraturen har hatt betydning for meg i arbeidet med delene av oppgaven som omhandler Riksantikvarens forhold til Toten. I sin korte omtale av Toten museum i *Norske museers historie* utgitt 1944, framhever Haakon Shetelig den herskapelige hovedbygningen, den gamle parken og tilknytningen til embetsmannstiden. Shetelig verdsetter autentisiteten i anlegget: «Alt praktisk talt uforandret fra Weidemanns tid.» (1944: 255) I sin gjennomgang av alle norske museer, plasserer Shetelig Toten museum innunder by- og bygdemuseene. Fire år senere feiret museumslaget 25-årsjubileum og ga ut en kombinert jubileumsberetning og fører for museet, *Totens Museumslag. Totenbygdenes museum* (1948). Heftet er deskriptivt og løfter fram Stenbergs historie med vekt på embetsmannstida, innledet med en patosfylt og stemningsskapende prolog skrevet av journalist Ingrid Arnulf. En beretning om museumslagets bakgrunn og virksomhet skrevet av styreleder Gudbrand Kjølseth går over i en detaljert beskrivelse av museet på Stenbergområdet slik det var i 1948. Kjølseth går igjennom parken og hver bygning rom for rom, hvilke gjenstander som finnes der og navnet til eventuelle givere. Museumslaget var opptatt av å få en fører til museets publikum, og det er dette heftets funksjon. Formidling av hvem som har gitt gaver har sannsynligvis veid tungt. Det ble også gitt ut en jubileumsberetning ved 50-årsjubileet i 1973, *Toten Museum 1923-1973*. Publikasjonen er i stor grad en omarbeidet versjon av 25-årsberetningen med tilføyelser av ting som har skjedd de siste årene. Embetsmannshistorien får like mye plass, ved at det er føyd til et kapittel om Lauritz Weidemann. Beskrivelsen av samlingene er kortet ned til et avsnitt, og et kapittel har kommet til om bygninger som er blitt flyttet til friluftsmuseet. Organisasjonsendringer og fordeling av styreverv blir gjort rede for. Jubileumsberetningene fra 1948 og 1973 er brukt som kilde i arbeidet med oppgaven, sammenholdt med andre kilder. Jeg har også lest beretningene for å få innblikk i hva Toten museumslag velger å fremheve når de beskriver seg selv i historisk perspektiv.

Årboka *Totn* fra 1981 inneholder flere artikler om Stenberg, hvorav to av dem omhandler perioden som er tema for denne oppgaven. Artikkelen «Stenberg - museum i 50 år» av museumsbestyrer John Aage Gjestrum markerer jubileet for flyttingen av gjenstandssamlingen til Stenberg. Gjestrum beskriver utviklingen i perioden på Stenberg, med vekt på tilflytting av bygninger og utbygging av museumsområdet. I *Totn 1981* er også gjengitt tidligere styremedlem Adolf Rognebys framstilling fra 1927 om museumslagets tidligste planer: «Hoff prestegård. Museet som ikke ble noe av».

I 1991 hadde Toten museum blitt omorganisert til Toten økomuseum og historielag. I anledning 70-årsdagen til Johannes Sivesind, konservator og stifter av Toten historielag, ga organisasjonen ut festskriftet *Visjon og virke*. I introduksjonskapittelet tar John Aage Gjestrum for seg den første tiden på 1940-tallet da Sivesind kom i kontakt med Toten museumslag og hans nye tanker om organiseringen av arbeidet med lokalhistorie, museum og kulturvern på Toten. Turid Mørk Øfstaas har også gitt innblikk i oppstarten av Toten museumslag i en artikkel i *Mjøsmuseets årbok 2011*. Her beskriver Øfstaas initiativtaker Ragna Rognebys liv og virke, med vekt på hennes engasjement innenfor organisasjons- og kulturlivet inkludert arbeidet for museumslaget.

En samlet framstilling av Toten museum fram til 2006 er gjort av tidligere direktør Torveig Dahl i *Mjøsmuseets årbok* (Dahl 2006). Samme år ble museumsvirksomheten i Stiftelsen Toten økomuseum en del av den konsoliderte enheten *Mjøsmuseet*, som et ledd i den pågående museumsreformen innenfor sektoren i Norge. Dahl ser utviklingen av museet på Toten i et større perspektiv, og starter sin framstilling med privatsamleren Even Gihle og hans protokoller. I artikkelen med tittelen «Totenmuseet – det integrerte museet. 125 år med samlinger og systematisk arbeid» deler Dahl museets historie i åtte faser: I. Folkloristen og samleren [Even Gihle]; II. Bygdebokarbeidet; III. Museumslaget; IV. Historielaget; V. Den integrerte organisasjonen; VI. Økomuseet; VII. Stiftelsen Toten økomuseum og historielag; VIII. Museumsreform og konsolidering. På denne måten viser Dahl hvordan utviklingen av museet og det lokalhistoriske arbeidet på Toten preges av skiftende metoder, ideologier og organiseringer. Den kortfattede framstillingen er imidlertid gjort innenfor såpass stramme rammer at beskrivelsen av noen faser ikke fanger opp viktige særtrekk, særlig gjelder dette delen om fase V, den integrerte organisasjonen. En grundigere beskrivelse hadde nok krevet en større gjennomgang av kildemateriale enn det var tid til rådighet. Denne fasen, tida fra 1954 til 1975 er i liten grad beskrevet i publisert form.

Introduksjon til oppgavens kapitler

Denne oppgaven inneholder fire kapitler i tillegg til innledning og konklusjon. Kapittel 2 introduserer teori og metode som er benyttet i analysen, og formulerer et begrepsapparat som brukes i oppgaven. Til sist i kapitlet finnes en gjennomgang av kildematerialet oppgaven er bygget på. Kapittel 3 forteller om hvordan Toten museums lag ble opprettet, og undersøker hvilke personer som bidro til initiativet og hva de stod for. Kapittel 4 tar for seg hvordan museums laget bygget opp Toten museum og diskuterer sentrale trekk ved virksomheten fra 1926 til 1954. Kapittel 5 tar for seg hvem som fikk verv og oppgaver i Toten museums lag og relasjonene imellom dem. Den siste delen av kapitlet omhandler relasjonene mellom museums laget og andre organisasjoner, og hvordan museums laget forholdt seg til rådgivere og autoriteter i museums sektoren. Konklusjonen gir en sammenfatning av resultatene av analysen i første del, og siste del gir plass til noen refleksjoner etter slutføring av oppgaven og peker ut noen mulige veier for videre undersøkelser.

2 Teori, kilder og metode

Teori og historisk nettverksanalyse

I dette kapitlet tar jeg for meg hvilken teori og metode som er lagt til grunn for oppgaven og etablerer et teoretisk begrepsapparat. For å svare på problemstillingen vil jeg i oppgaven benytte meg av historisk nettverksanalyse. Historisk nettverksanalyse er en metode for å analysere og undersøke sosiale nettverk og deres betydning for mennesker i fortiden, ifølge en definisjon av Ola Teige. Studieobjektet kan være en person eller et helt nettverk, bestående av aktører i et sosialt system (Teige 2011).

Nettverksanalysen har sin bakgrunn i samfunnsvitenskapelige forskningsmiljøer i USA på midten av 1900-tallet. Amerikanske sosiologer som Walter W. Powell har påvirket nordisk historieforskning med sin nettverksteori, *formell nettverksanalyse*. Powell skisserte tre idealtyper for samhandling mellom mennesker i artikkelen «Neither market nor hierarchy: Network forms of organization» (1991). Disse tre formene var *marked*, *hierarki* og *nettverk*, med nettverk definert som uformelle langvarige relasjoner. Nordiske forskermiljøer har videreutviklet metoden innenfor historiefaget de siste 20 årene. Historikermiljøer omkring henholdsvis Uppsala universitet og universitetene i Lund og Göteborg har vært pådrivere for dette. Historisk nettverksanalyse ligger i skjæringspunktet mellom kulturhistorie, politisk historie og sosialhistorie. Studieobjektet har gjerne vært representanter for eliter i tidsrommet 1500-1800, men er også brukt i studier av andre samfunnslag og perioder. Et eksempel på dette er Per Jostein Ringsbys doktoravhandling fra 2011 om skandinaviske fredsforeninger 1882-1922. (Teige 2008:11, Ringsby 2011)

Nettverksanalysen undersøker og synliggjør uformelle sosiale relasjoner mellom personer, og kan gi et klarere bilde av beslutningsprosesser eller maktfordeling i et samfunn eller en gruppe. For å forstå prosessene i Toten museumslag vil det være nyttig å studere aktørene i museumslaget, relasjonene mellom dem og funksjonene innenfor nettverket.

Jeg benytter følgende definisjon av nettverk i denne oppgaven: «Et *nettverk* er en varig, uformell, mellommenneskelig forbindelse, hvor hierarkiske relasjoner ikke kan utelukkes.» (Teige 2008:21) Nettverkets funksjon er *utveksling* og *reproduksjon* av forskjellige ressurser (som informasjon, kapital, tjenester eller innflytelse), *ekskludering* og *inkludering*

(rekruttering). Definisjonen er hentet fra Ola Teige (2008:21), Hreinsson og Nilson (2003:29) og avledet fra Powell-tradisjonen. Her legges det til grunn at det kan finnes hierarkier i alle typer sosiale relasjoner; at individer kan være en del av flere overlappende nettverk på forskjellige arenaer. Et nettverk er oppbygd av *aktører* og *båndene* (relasjonene/forholdet) imellom dem. I denne oppgaven omtaler jeg også aktører samlet som en *aktørgruppe*.

Typen av nettverksrelasjoner

Hvilke typer bånd kan vi si eksisterer mellom aktørene i et nettverk? Dette vil variere fra undersøkelse til undersøkelse. I sin avhandling om eliten i Christiania 1680-1750 bruker Ola Teige en modell som deler nettverksbånd i fire typer: 1) Slektskapsrelasjoner (familie og svogerskap), 2) Vennskapsrelasjoner (vennskap, inkludert likeverdige politiske forbindelser og kausjonsbånd), 3) Økonomiske relasjoner (faste handelsbånd, partnerskap, deleierskap) og 4) Patron-klient-bånd. Min undersøkelse foregår i en annen tid, et annet sted og under andre samfunnsforhold. Med Teige som utgangspunkt har jeg omarbeidet hva kategoriene omfatter for å tilpasse dem til min undersøkelse. Mellom to aktører i et nettverk kan det være flere forskjellige bånd. De fire kategoriene for nettverksrelasjoner slik jeg har benyttet dem i oppgaven:

1. Slektskap (familie og svogerskap)
2. Vennskap (personlig vennskap, likeverdige politiske relasjoner, foreningsrelasjoner)
3. Økonomiske relasjoner (partnerskap, deleierskap, kausjon, tjenestelevering, styreverv)
4. Patron-klient-bånd

Slektskap

Slektskapsbånd er den nettverksrelasjon som kommer først og er mest grunnleggende for et individ. Slektskapsrelasjoner omfatter bånd til den nærmeste familie, den videre krets av slektninger og svogerskap. Begrepet familie blir brukt om en persons nærmeste blodsforbindelser. Slegt favner videre og omfatter flere personer enn familie. I flere studier av nettverk blant eliter i Norge har andre forskere vist hvordan giftermålsallianser var viktige for å utvide nettverket⁴. I praksis fungerte giftermål som byttehandel, hvor økonomisk og sosial kapital ble konvertert. I handelsnettverk avhengige av tillit, var det en fordel å utvide

⁴ For eksempel Ida Bull 1998: *De trondhjemske handelshusene på 1700-tallet: slekt, hushold og forretning*, Trondheim og Andreas Holmsen 1946: *Fra Linderud til Eidsvolls verk, b. 1 Grunnleggelsen av Linderudgodset – tiden inntil 1742*, Oslo.

familiereelasjoner. Gjennom ekteskap kan en person få «nytt», utvidet nettverk gjennom ektefellens familie, ved å bytte for eksempel sin økonomiske og kulturelle kapital med ektefellens sosiale kapital. (Hreinsson og Nilson 2003:26-27, Teige 2008:25)

Vennskapsbånd

Vennskap er en uformell og sosialt likeverdig relasjon. Siden forholdet er likeverdig, skiller det seg fra patron-klient-forhold. (Teige 2008:25) Blant vennskap vil jeg i min undersøkelse også regne likeverdige politiske forbindelser, for eksempel gjennom deltakelse i lokalpolitikken og samkvem i politiske partier. Andre forskere som driver nettverksanalyse har benyttet foreningsbånd som en egen kategori, en femte relasjon⁵. Jeg velger å inkludere relasjoner gjennom felles deltakelse og aktivitet i foreninger i kategorien for vennskapelige relasjoner. Tidsrommet oppgaven dekker er en periode med et rikt organisasjonsliv på Toten, som følge av den store oppblomstringen av foreninger på slutten av 1800-tallet.

Økonomiske relasjoner

Økonomiske relasjoner mellom aktører i et nettverk kan være faste handelsbånd, deleierskap, økonomisk partnerskap og kausjonsbånd (å stille kausjon). Bånd til faste leverandører av tjenester kan også regnes innenfor økonomisk nettverksrelasjoner. Jeg har også regnet verv i styrever og representantskap som en form for økonomisk relasjon. Oppgavens omfang og nødvendige avgrensning basert på kildetilfang og tidsrom har gjort at økonomiske relasjoner mellom aktørene i nettverket ikke er uttømmende undersøkt.

Patron-klient-forhold

Ola Teige ser på patron-klient-bånd som en ideell nettverksrelasjon. I sitt arbeid har han koblet sammen patron-klient-teori og nettverksanalyse. Begrepene *patronasje* og *klientilisme* beskriver henholdsvis patronens og klientens tilstand. Teige definerer patron-klient-forhold som «en uformell pakt mellom to enkeltpersoner av ulik status, som legger vekt på et ulikt, men gjensidig, bytte av tjenester og ressurser mellom dem. Patronens makt og ressurser byttes mot klientens tjeneste og lojalitet» Patronen og klienten har gjensidig utbytte av forholdet. Patron kan hjelpe klienten med beskyttelse, økonomisk bistand eller et godt ord hos andre

⁵ Bård Frydenlund 2002: "Stor af Stand, Større af Velstand" : innblikk i Christiania-elitens makthegemoni 1750-1814 : om samfunnslag, nettverk og konflikter, med utgangspunkt i Nordmarksgodsets aktører, masteroppgave, Oslo.

aktører med høy status. Begge partene kan utveksle informasjon, og klienten kan bidra til å opprettholde patronens status. (Teige 2008:27-28) Jeg har valgt å bruke patron-klient-forhold som et verktøy i analysen for å forstå ikke bare relasjonene mellom aktørene i nettverket, men også relasjonen mellom Toten museumslag som aktørgruppe og andre aktører, herunder institusjoner.

Aspekter ved nettverksrelasjoner

Etter denne gjennomgangen av hvordan et nettverk kan se ut og hvilke bånd som finnes i nettverket, vil jeg utdype om noen av aspektene ved nettverksrelasjonene. Hva slags funksjon hadde båndene, og hva ble nettverket brukt til? For å undersøke dette, er det nødvendig å gå nærmere inn på noen begreper.

Informasjon

Utteksling av informasjon er en viktig funksjon innenfor et nettverk. Gjennom nettverket får en aktør rask tilgang til informasjon som er til å stole på. Ønske om god tilgang på informasjon taler for å ha et vidt og forgrenet nettverk. For eksempel vil det for et museumslag være en stor fordel å ha mange aktører i nettverket for å kunne samle inn opplysninger, gjenstander, bygninger og annet de tilla verdi. Relasjoner til andre aktører innenfor museumssektoren i Norge var også av stor betydning for gjensidig utveksling av informasjon. Informasjonen kan for eksempel gi tilgang til økonomiske midler eller faglige ressurser.

Megling

Megling er et fenomen som handler om å formidle tilgang og ressurser innenfor et nettverk. Meglerbegrepet kommer fra samfunnsvitenskapene og er blitt brukt i patron-klient-forskning. Teige definerer begrepet slik:

En *megler* er en mellommann som formidler bytte av tjenester, forskjellige former for kapital, informasjon, osv. mellom to ulike aktører, som er skilt av geografisk og sosial avstand. Han fører aktørene sammen og bidrar til forhandlingene når ressursene byttes. (Teige 2008:31)

Megleren kan både være venn, slektning, patron eller klient. Som mellommann kan megleren formidle både oppover og nedover, mellom aktører med ulik status og forskjellig sosialt

utgangspunkt. Megling er ikke en egen nettverksrelasjon, men en rolle eller funksjon i et nettverk. (Teige 2011:31-32)

Kapital

For å utvide forståelsen av hva som skjer under opprettelsen av museumslaget, vil jeg benytte meg av Pierre Bourdieus begrep *kapital* (Bourdieu 2011). I dagligtale forbinder man kapital med penger og økonomiske ressurser, men Bourdieu utvider bruken av begrepet til å omfatte også andre ressurser. Hva legger Bourdieu i dette begrepet? Enkelt sagt kan begrepet kapital forklares med ord som verdier, forekomster eller ressurser som mennesker kan opparbeide seg. Et menneskes ressurser eller «formue» omfatter dermed ikke bare materiell rikdom, men også symbolske verdier og slekt- eller vennskapsbånd, utdanning eller titler. Ifølge Bourdieu finnes det ulike typer kapital: Økonomisk kapital (formue), sosial kapital (individenes sosiale kontakter), kulturell kapital (utdanning og individuelle ferdigheter) og symbolsk kapital (symboler som tillegges verdi, f.eks. titler eller yrkesstillinger med prestisje) (Hreinsson og Nilson 2002:21). Ifølge Bourdieu er det fordelingen av ulike typer kapital som skiller de forskjellige klasser i samfunnet fra hverandre. Dette fordeler seg fra de gruppene som har aller best tilgang på både økonomisk og kulturell kapital til de som har aller minst tilgang på begge typer. (Bourdieu 1984:114)

Dette begrepet kan være nyttig i nettverksanalyse når man ser det i sammenheng med hva som foregår i et nettverk. Aktiviteten i nettverket handler om at aktørene har med seg noe inn i det, og utveksler dette til felles utbytte. For å beskrive dette «noe» har Bourdieus kapitalbegrep vist seg å være fruktbart. Innenfor historisk nettverksanalyse var det historikere som samarbeidet i Uppsala («Uppsala-kretsen») som først tok i bruk Bourdieus kapitalbegrep for å analysere hva interaksjonen i et nettverk handler om. Ulike former for kapital «byttes» innenfor nettverket. På bakgrunn av dette kan man si at hensikten med et nettverk er å skape, konvertere og reproducere ulike former for kapital utifra nettverkets egne normer. (Hreinsson og Nilson 2002:21, Teige 2011:30)

Den symbolske kapitalen definerer Donald Broady som det som sosiale grupper ser på som verdifullt og tillegger verdi. (Broady 1991:169). I så måte spenner termen symbolsk kapital vidt og hva som utgjør symbolsk kapital vil naturligvis variere ut ifra hvilket sosialt miljø eller nettverk det er tale om. Erkjennelsen av hva som har symbolsk verdi bygger på

forestillingene til en gruppe. Eksempler på symbolsk kapital kan være at man innehar prestisjefylt arbeid eller titler.

Den kulturelle kapitalen kan sees på som en undergruppe av symbolsk kapital, som er et mer allment og overordnet begrep. Som en undergruppe er den kulturelle kapitalen mere spesifikk. Den kulturelle kapitalen er den arten av symbolsk kapital som oppfattes som mest verdifull av alle eller mange grupper i samfunnet. (Broady 1991:171) Bourdieu sier at den kulturelle kapitalen kan eksistere i tre former: i kroppsliggjort form, i konkret form eller i institusjonalisert form. Kulturell kapital omfatter både den utdanning og de individuelle ferdigheter et individ tilegner seg over tid, og kulturelle objekter som for eksempel kunst, bøker, instrumenter, maskiner og så videre. (Bourdieu 2011:82). Tilgang på økonomisk kapital kan gi muligheten for å skaffe seg kulturell kapital i materiell, konkret form, for eksempel samlinger av bøker og kunst. Men det krever gjerne den mer langsiktige formen av kulturell kapital, den kroppsliggjorte, for å kunne tilegne seg, «konsumere», den kulturelle kapitalen i konkret form. (Bourdieu 2011:85) I så måte skjer oppbyggingen av kulturell kapital gjerne i familier over tid.

Pierre Bourdieus begrepsapparat er utviklet i Frankrike gjennom empiriske studier basert på i hovedsak franske forhold. Spesielt begrepet kulturell kapital har han undersøkt gjennom studier av det franske borgerskapet og middelklassen, utdanningssystemet med mere, og mange oppfatter derfor termen som knyttet til franske samfunnsforhold. I Bourdieus studier har det franske borgerskapet definisjonsmakt på hva som er høykultur, og dette aksepteres av de andre samfunnsgruppene. I denne sammenheng kan det være viktig å spørre seg: Hva er kulturell kapital i Norge? Det norske samfunnet har hatt mindre eliter, og flere muligheter for sosial bevegelse oppover. Folkehøgskolebevegelsen er et eksempel på utdanningsløp som ga mennesker fra lavere sosiale lag mulighet til personlige dannelsesprosjekt. Den frilynte norsksdomsrørsla løftet fram den folkelige kulturen «på fullnorsk grunn» som et motstykke til elitens kultur med bånd til Danmark og Europa. (Diskusjonen bygger på Donald Broady, 1991:299-301.) I denne studien har jeg valgt å legge det utvidede kulturbegrepet til grunn, og ser begrepet kulturell kapital som noe som kan romme kulturelle verdier spesielt tillagt vekt i en norsk kontekst. For eksempel mener jeg at bondestanden kan sies å inneha kulturell kapital i en sammenheng der det norske førindustrielle bondesamfunnet ble tillagt høy verdi, som er tilfellet med oppbyggingen av folkemuseene.

Den sosiale kapitalen omfatter alle sosiale forbindelser som et individ har tilgang til, som familierelasjoner, personkontakter, bånd til venner og skolekamerater osv. (Broady 1991:169-171, 177) Bourdieu viser som eksempel til hvordan profesjonsutdannede (leger, jurister) med god tilgang på kulturell og økonomisk kapital, investerer i kulturelle praksiser som bidrar til å bygge opp sosial kapital. Denne kapitalen i form av sosiale kontakter og respektabilitet kan ha stor betydning for å oppnå tillit, klienter og politiske verv. (Bourdieu 1984:122) Familien er den viktigste sosiale kapitalen som et individ eier. I det moderne samfunnet er familien og husholdet mindre viktige. Men i det førindustrielle samfunnet var familien og husholdet grunnmuren. (Hasselberg et. al 2002:29)

Sosiale nettverk i det gamle bondesamfunnet

Uppsalakretsen peker på at det førindustrielle samfunnet erkjente betydningen av sosial kapital, og organiserte samfunnet ut ifra dette. (Hasselberg 2002:29) Selv om min undersøkelse omhandler et bygdesamfunn fra 1926 til 1954, er det viktig å ha med seg at de gamle tradisjonene og institusjonene fortsatt kan ha virkningskraft. Det er tale om seige strukturer. Her er det nødvendig å trekke fram noen begreper fra etnologien, som vil bli benyttet i oppgaven. I det førindustrielle samfunnet var *gården*, *husholdet* og *grannesamfunnet*⁶ de viktigste sosiale felleskapene. Menneskene på nabogårdene, grannene, var de man hadde kontakt med i sosiale sammenhenger. Gårdene ble holdt sammen av institusjoner som *bearlaget* og *dugnaden*. På Toten har bearlaget vært kalt *grein*, og greina var den kretsen av gårder hvor man inviterte hverandre ved bryllup, gravferd og andre anledninger. (Nygård 2003:17) På 1800-tallet begynte de gamle tradisjonene å gå i oppløsning i forbindelse med industrialiseringen og omveltningene i samfunnet. Det er ikke kjent hvor lenge greinene var opprettholdt på Toten generelt, men på Eina spesielt var greinene i bruk til mellomkrigstiden⁷. De greinene som gikk i oppløsning først på Eina, var rundt jernbanestasjonen i bygdas sentrum. Det var i dette området det først kom nytt bosettingsmønster og utskifting av innbyggere. (Bækkelund 1994:13)

Dugnad var et viktig element i det gamle bondesamfunnets sosiale organisasjon. Mange situasjoner krevde hjelp eller samarbeid mellom granner eller sambygdinge. Ulike former for byttearbeid, fellesarbeid eller dugnad var institusjonaliserte prosesser som hadde som formål å

⁶ Begrepet er konstruert av Institutt for Sammenlignende kulturforskning. Holmsen 1964/1988:1.

⁷ En grundig undersøkelse av Eina munnet ut i *Totens bygdebok V: Eina. Folk og liv i hus, gard og grend*. (1994)

løse oppgaver av forskjellig omfang. Dette var oppgaver eller kritiske situasjoner som en enkelt gård ikke kunne løse alene, eller det kom deltakerne eller en gruppe til gode. (Norddølum 1976:65) Dugnaden hadde en uformell organisering, men var styrt av sedvanebestemte regler. Hvert individ i et sosialt arbeidsfellesskap bidro med sin arbeidsinnsats inn i en felles «kasse». I tillegg til at dugnaden løste oppgaver, var dugnaden en sosial begivenhet. Etter at arbeidet var unnagjort, skulle man komme sammen og få servert ekstra god mat, og dette kunne få form av et festlig lag. (Klepp 2002:236-237)

Dugnad var i den gamle tida manges hjelp til én, for eksempel slåttedugnad eller kjøredugnad. Rigmor Frimannslund Holmsen definerer dugnad som grannhjelpsarbeid som utføres av et samlet grannelag samtidig og i én manns eller gårds interesse. Hjelpen ble gitt til gården, ikke den enkelte gårdbruker, og uten tanke på gjengjeld i dag eller om et år. Det var et gjensidighetsforhold som spente over generasjoner. Det er viktig å understreke at vi nå bruker begrepet på en annen måte i dagligtale, hvor dugnad brukes om alles hjelp til alle, for eksempel innenfor borettslag eller idrettslag. Dette jamfører Holmsen med *fellesarbeid*. (Holmsen 1964/88:27-28)

Problemstilling, avgrensning og forskningsspørsmål

Problemstilling for denne oppgaven er: Hvem stod bak opprettelsen av Toten museumslag (og Toten museum) i 1923, og hva kjennetegnet oppbyggingen av museet og virksomheten fram til 1954? En avgrensning av hvilket tidsrom for Toten museum oppgaven skulle dekke var nødvendig. Initiativet til museumslaget ble tatt i 1923, så det var et naturlig startpunkt selv om den formelle konstitueringen skjedde i 1926. Opprinnelig var intensjonen å sette strek ved den første ansettelsen av en faglig ansatt ved Toten museum, som jeg så på som et vannskille for virksomheten. Underveis i arbeidet avtegnet imidlertid sammenslåingen med Toten bygdebokkomité og Toten historielag seg som et mer markert skille for virksomheten, og året 1954 ble derfor valgt som avslutning. For å kunne besvare problemstillingen har jeg valgt å dele den opp i flere områder som jeg vil undersøke. Utledet av den teoretiske og metodiske gjennomgangen har jeg innenfor hvert område formulert forskningsspørsmål som jeg søker å besvare i analysen. Til sammen mener jeg at svarene på forskningsspørsmålene vil kunne besvare problemstillingen.

Forskningsspørsmål:

Hvilke aktører (og nettverk) stod bak etableringen av Toten museumslag?
Hvilke typer kapital ble utvekslet mellom aktørene i nettverket Toten museumslag?
Hvordan bygget Toten museumslag opp Toten museum fra 1926 til 1955?
Hvilke aktører fikk verv i nettverket Toten museumslag, og hva slags bånd finnes mellom dem?
Hadde aktørene i Totens museumslag bånd til nettverk med politiske målsetninger, som politiske partier?
Hvem var patroner eller rådgivere for museumslaget, og hvordan forholdt museumslaget seg til forventninger utenfra?

Kilder

Denne oppgaven bygger på flere typer kilder. Kildene for oppgaven omfatter privatarkivmateriale, trykte og publiserte kilder som aviser og folketellinger, intervjumateriale og fotografier. I det følgende vil jeg beskrive hvor jeg har funnet kildematerialet mitt, hva som kjennetegner det og hvordan jeg har gått fram for å behandle materialet. Ryggraden i kildematerialet mitt har fra starten av vært arkivet og styreprotokollene etter Totens museumslag. Dette er privatarkivmateriale av typen foreningsarkiv. Mitt kjennskap til dette kildematerialet var utslagsgivende for valget av tema for oppgaven. Kilder som fotografier og intervjumateriale kan gi andre svar på spørsmål man stiller og på den måten supplere det skriftlige kildematerialet. Jeg var kjent med at det fantes fotografier fra den første tida til museumslaget og at sentrale personer tidligere var intervjuet av Toten museum. Når jeg undersøkte hva som fantes av fotografier og intervjumateriale skjedde en «snøball-effekt», hvor det ballet på seg og det aktuelle kildematerialet var større enn forutsett på forhånd. Det samme gjelder materiale fra aviser, som ikke er uttømmende undersøkt. I det følgende vil jeg også komme nærmere inn på andre avgrensninger og noen begreper som blir benyttet.

Utrykte kilder

De viktigste kildene til oppgaven er arkivmaterialet som finnes etter Toten museumslag/Toten museum og gårds-driftsarkivet for museumsgården Stenberg. Dette arkivmaterialet befinner seg hos Opplandsarkivet avdeling Mjøsmuseet (OATM) og inneholder dokumenter fra 1923 og fram til 2000-tallet, under arkivnummer OATM 292. Med utgangspunkt i forskningsspørsmålene og tidsrom for oppgaven, har jeg valgt å gå igjennom relevante arkivbokser og arkivlegg basert på arkivlisten. Arkiv nr. 292 omfatter protokoller med

møtereferater, korrespondanse, sirkulærer, kladdeark og notater, søknader om midler, kvitteringer, regnskap med mere. I arkivlisten varierer det hvor detaljerte opplysninger som gis om innholdet i hver arkivboks og herunder hvert legg. Ordningen av arkiv 292 ser delvis ut til å være den samme som ordningen de forskjellige personene som har skapt arkivet (arkivskaperne) i sin tid forlot det i. Det kan ikke utelukkes at det kan ligge interessante dokumenter i legg som ikke har vært gjennomgått. En del dokumenter er ikke signert eller datert, noe som gjør opphavsmann og tidspunkt usikkert. Noen ganger er det allikevel mulig å tolke det ut ifra håndskriften, hva det ligger sammen med og lignende. Gjennomgangen avdekket at det ikke finnes oversikt over medlemmene i museumslaget. Arkivet gir opplysninger om hvem som hadde verv i styret og forskjellige komiteer i museumslaget, men det finnes ikke medlemslister fra perioden oppgaven tar for seg (1923-1952).

En viktig kilde i arkiv 292 er møteprotokollen etter Toten museumslag. Protokollen gjengir beslutninger som ble tatt i styret, representantskap og generalforsamling, og forteller om strategiene til museumslaget og valgene som ble tatt. I tillegg er møteprotokollen den beste kilden til tidfesting av hendelser. Møteprotokollen er håndskrevet, med referater ført i pennen av sekretæren i styret og andre referenter. Protokollen for det enkelte møte er signert av alle deltakerne, og dokumenterer hvem som deltok. For å kunne gjøre protokollen mer tilgjengelig i arbeidet med masteroppgaven og skjerme originalprotokollen, har jeg avfotografert sidene i boken digitalt. Å gå igjennom møteprotokollen og benytte den som kilde i skrivingen av oppgaven har vært et tidkrevende arbeid på grunn av at den er skrevet for hånd. Håndskriftene til de forskjellige referentene er selvfølgelig forskjellige – noen er svært tydelige og lettleste, andre har krevd mer tid, fantasi og i noen tilfeller bistand fra fagpersoner for å tolkes.

En annen type protokoller jeg også har benyttet som kilde er de første protokollene for registrering av gjenstandssamlingene for Toten museum. Disse protokollene oppbevares hos Mjøsmuseet. Gjenstandsprotokollene er kilde til hvilke gjenstander som ble innlemmet i samlingen og registrert. De to tidligste gjenstandsprotokollene er spesiallagde protokoller laget for formålet, hvor hver gjenstand er registrert for hånd. Å tyde gjenstandsprotokollene har bydd på egne utfordringer. Datoen for hver registrering og navnet på registrar er ikke notert. Generelt er det lite opplysninger som registreres om hver gjenstand. Den første protokollen starter i 1936, ti år etter at den første delen av gjenstandssamlingen ble anskaffet. Forventningen om at jeg kunne finne en kronologi i gjenstandsregistreringene i protokollen som samsvarte med rekkefølgen av innsamlingen av gjenstander til Toten museum, måtte jeg

forkaste. I stedet er møteprotokollene og andre arkivkilder like viktige for å fortelle om oppbyggingen av gjenstandssamlingen. I museumslagets arkiv finnes korrespondanse om gjenstander som museumslaget ble tilbudt eller ønsket å tilegne seg. Gjenstandssamlingen er også beskrevet i trykte kilder som utstillingskatalogen «Toten bygdesamling» fra 1920-tallet og Toten museums jubileumsberetning og «fører» fra 1948.

Trykte kilder

Det er publisert en rekke relevante skrifter, artikler og årbøker fra Totens museumslag og Toten historielag som er benyttet som kilder. Disse kildene er skrevet av aktørene selv, og byr derfor på noen kildekritiske problemer. Er deres fremstilling til å stole på? Ved å sammenligne museumslagets trykte publikasjoner med arkivmaterialet er det mulig å se nyanser og detaljer som man ikke har valgt å skrive om i jubileumsberetninger. Artikler og annonser trykt i regionale og nasjonale aviser og ukeblader er brukt som kilder til det offentlige ordskiftet omkring Toten museum og samtidige skildringer av begivenheter knyttet til museet. Artikler, nekrologer o.l. fra aviser er også brukt som kilde til personhistorie. Toten museums klipparkiv er gjennomgått. En del avisklipp er funnet i arkiv 292 etter Toten museumslag. Noen artikler er hentet fra aviser arkivert i Opplandsarkivet avdeling Mjøsmuseet. Artikler om Toten museum som har stått i Aftenposten har jeg funnet ved å gå igjennom Nasjonalbibliotekets digitaliserte utgaver.

Folketellinger er en god kilde til opplysninger om personer. Med Digitalarkivet som utgangspunkt har jeg brukt et utvalg av de publiserte folketellingene fra 1875, 1900 og 1910 for Østre Toten, Vestre Toten, Kolbu, Eina, Ålesund og Kristiania. Jeg har også sett etter slektsbånd som ekteskap og fadderskap i kirkebøkene på Digitalarkivet. Publiserte digitale oppslagsverk som Lokalhistorisk institutts Lokalhistoriewiki, Store Norske Leksikon og Norsk Biografisk Leksikon har fungert som kilde til personer, i tillegg til lokalhistoriske oppslagsverk som Toten bygdebok.

Initierte kilder - intervjumateriale fra arkiv

Arkivmaterialet som er benyttet omfatter også intervjumateriale som er innhentet av andre enn meg. Dette dreier seg om et utvalg av intervjuer i lydbåndsamlingen gjennomført av medarbeidere ved Toten museum fra 1967. I oppgaven definerer jeg dette materialet som *initierte kilder*. Begrepet er hentet fra etnologen Asbjørn Klepp i hans diskusjon av muntlige

kilder, kildekategorier og begrepsbruk (Klepp 1988a). Klepp ser på «muntlige kilder» som et problematisk begrep, og innfører begrepet «initierte kilder» for denne kildekategorien. Klepp definerer initierte kilder som «de former for skapte kilder som er blitt til ved at det er tatt et initiativ slik at kunnskap eller ferdigheter personer sitter inne med, er blitt fiksert til et informasjonsbærende medium som lydbånd, skrift, fotografi, film eller video» (Klepp 1988a:7). Han understreker at en slik kildekategori både er avhengig av et initiativ fra en forsker, arkiv eller lignende og at dette er møtt med positiv respons, som har resultert i en kildeskapningsprosess (1988a:12). Initierte kilder er en kildekategori innenfor *skapte kilder*, som Klepp definerer som «kildemateriale som er samlet og bevart i den primære hensikt å utgjøre data for forskning eller referanser for formidling» (1988a:7). Kunnskapen i initierte kilder trenger ikke kun omfatte en persons egne erfaringer, men kan også omfatte annen kunnskap fra fortid og samtid som er muntlig overlevert (1988a:12). Fra og med 1967 har medarbeidere ved Toten museum tatt initiativ til intervjuer med personer i lokalmiljøet om deres erfaringer knyttet til ulike tema, og tatt dette opp på lydbånd. I oppgaven vil jeg benytte begrepet initierte kilder om kilder jeg har hentet fra denne lydbåndsamlingen. I det videre skal jeg beskrive arbeidet med disse kildene.

Lydbåndsamlingen fra Toten museum ble digitalisert etter 2010 og inneholder ca. 2000 lydbånd. Lydbåndene er ordnet etter båndsidennummer, årstall og dato for intervju, navn på informant og intervjuer. Hvert lydbånd/båndsidennummer har et tilhørende registreringsskjema (kort) i lydbåndarkivet. Kortene opplyser om tid og sted for opptak, personopplysninger om forteller, hvem som intervjuer, teknisk utstyr, detaljer om lydbåndet. Emner for innholdet i intervjuet er ofte oppgitt, men ikke alltid. Jeg har gått gjennom oversikten over lydbånd og plukket ut intervjuer som jeg trodde kunne berøre de temaene som oppgaven min handler om. Intervjuer med Stenberg som stikkord er plukket ut, og intervjuer med personer som har hatt verv i museumslaget eller hvor personer med verv blir omtalt. Enkelte av de opprinnelige lydbåndene har svært dårlig lyd kvalitet, så noen opplysninger kan ha gått tapt. Til sammen 16 båndsider (16 nummererte lydbånd, i praksis går ett intervju gjerne over flere lydbånd) utført mellom 1976 og 1981 er gått gjennom. Det er 5 intervjuer med Einar Roland, tidligere styreleder i museumslaget. Johannes Sivesind var initiativtaker til Toten historielag og andre konservator ansatt på Toten museum, og det er 6 intervjuer med ham. En tredje viktig kilde er Jens Stenberg, som både var født og oppvokst på Stenberg og aktiv i museumslaget. Hans far, Jacob Stenberg, solgte gården Stenberg til Toten museumslag i 1934. Disse tre kan karakteriseres som nøkkelpersoner. I tillegg fant jeg 3 intervjuer med Eva Wang, datterdatter

til Ragna Rogneby som var initiativtaker til stiftelsen av museumslaget. Wang skildrer mormoren, men kommer også med interessante opplysninger om museumslagets første utstilling på gården Skipsvolden, da hun var hyret inn som omviser i 1926. Intervjuene gir dermed ulike perspektiver på museumslaget og aktiviteten på Stenberg, før og etter at det ble museum. I arbeidet har jeg måttet ta høyde for at de lengstlevende i museumslaget er godt representert i lydbåndsamlingen, mens det ikke finnes intervjuer av andre sentrale personer. Intervjuere på lydbåndene er John Aage Gjestrum og Arne Amundgård. Gjestrum var medarbeider og etter hvert museumsbestyrer på Toten museum. Arne Amundgård var arkivar ved Toten museum.

Noen av intervjuene som jeg har valgt ut som kilde har en maskinskrevet eller håndskrevet transkripsjon tilgjengelig i papirformat, men de fleste har det ikke. Ifølge Anne-Berit Ø. Borchgrevink, skal et innsamlet intervjumateriale i utgangspunktet transkriberes for at man skal kunne nyttiggjøre seg av materialet. Borchgrevink peker på at vi leser tre ganger så raskt som vi taler eller lytter (Borchgrevink 1981:90). Jeg gjorde meg også denne erfaringen i løpet av arbeidet med intervjuene. Ved Toten museum har det imidlertid ikke vært en målsetning at alle lydbånd skulle transkriberes. Museumsleder John Aage Gjestrum skriver i katalogen for Toten museums lydbåndarkiv at «full utskrift av båndene er neppe oppnåelig, men vil være knyttet til bruk av spesielle intervjuer i forbindelse med forskningsprosjekter, publikasjoner osv.» (Gjestrum 1985:23) I stedet la Gjestrum vekt på utarbeidelsen av en lydbåndkladd, som var grunnlaget for en sammenfatning av alle viktige emner, steds- og personhenvisninger på registreringsskjema for båndsidene. For å få kjennskap til innholdet i hvert intervju har jeg lyttet på den digitaliserte versjonen av lydbåndet, og gjort mine egne notater. Jeg vurderte å transkribere intervjuer som jeg har benyttet i oppgaven, men valgte ikke å gjøre dette av hensyn til den tiden jeg har hatt til rådighet. Transkribering av intervjuer er svært tidkrevende. På den annen side er det lydbåndopptaket som er selve primærmaterialet, slik Borchgrevink understreker. De intervjuene som er blitt transkribert ved Toten museum, er skrevet av etter en metode utviklet ved museet, og med henvisning til Borchgrevinks artikkel «Fra tale til skrift. Om bearbeiding av materialet». Metoden går ut på at avskriveren slavisk skriver den ord for ord så lyddriktig det kan gjøres uten lydskrift. (Gjestrum 1985:23-24) Dette gir et dialektpreget skriftbilde. Der det er brukt sitater fra de initierte kildene i oppgaven, er avskriften gjengitt slik den opprinnelig ble skrevet.

De initierte kildene fra lydbåndsamlingen som er skapt av noen andre for mange år siden har ikke tilleggsmateriale som gir innsyn i prosessen. Situasjonen er en annen enn om jeg hadde gjennomført et feltarbeid i dag. Når en spiller av den digitale versjonen av lydbåndet, kommer en rett inn i to personers samtale. Min tolkning er at intervjuerne har hatt med seg spørsmål forberedt på forhånd, men i stor grad latt fortelleren komme med det hun eller han synes er viktig og stilt spørsmål underveis på en uformell måte.

Fotografier

Som supplement til de skriftlige og initierte kildene benytter jeg også fotografier. Jeg har sett etter fotografier fra tiden etter opprettelsen av museumslaget og etableringen på gården Stenberg. Det finnes fotografier fra Stenberg fra ca. 1905 og fremover, i blant annet Mjøsmuseets fotosamling (reproarkivet), Riksantikvarens arkiv og etter Stenbergfamilien (ca. 1920-1955). Fotografiene kan fortelle om museumslagets aktiviteter, hvem som deltok, og hvilke endringer museumsetableringen på Stenberg førte med seg. Kortkatalogen over reproarkivet i Mjøsmuseets fotosamling er gått igjennom manuelt på utvalgte emneord. Mange av fotokortene er gode kilder til hvem som deltok på Stenberg, fordi utlåner av bildet har oppgitt navnene på hvem bildet forestiller. Flere lokale fotografer fra bygda har tatt bilder fra museumslagets årlige fest, «Stenbergfesten», fra og med den første i 1931. Noen bilder ble gitt ut som postkort på 1930-tallet av museumslaget. Dessverre finnes det bare ett postkort av museets gjenstandssamling slik den var utstilt i drengestua før 1940. Fra familien som bodde på Stenberg, også etter at det ble museum, finnes det et utvalg bilder fra perioden 1920 til ca. 1955. Bildene viser familiemedlemmer og hverdagsliv utendørs på gården. Bildene etter Stenbergfamilien viser familieliv og sannsynligvis noen museumsgjester på besøk (mennesker i byklær oppgitt som «ukjent» er tolket som dette). Fotografiene etter museumslaget og fra Stenberg er interessante fordi de viser aktiviteter som ikke blir nevnt i skriftlige framstillinger, oppslutningen om arrangementet og hvilke ting museumslaget la vekt på. Et viktig trekk er innslaget av draktparader og alle deltakerne som kledde seg opp i originale gamle klær fra midten av 1800-tallet. Bildene forteller mye rikere enn skrevne ord om museumslaget som sosialt fellesskap og det bildet de ville skape av Toten museum. Ved å se på bilder kan jeg også få justert bildet av hvem som var sentrale og aktive i museumslaget. De skriftlige jubileumsberetningene fremhever medlemmene som satt i styret og representantskap – i hovedsak menn – mens bildene fra arrangementene er fulle av kvinner.

3 Toten museumslag etablerer seg

«Stortanken» - Fylkeslaget Uppland og bygdesamlingene på Vest-Oppland

I dette kapitlet skal jeg undersøke hvor ideen om å opprette et bygdemuseum på Toten oppstod og jeg skal gjøre rede for hvordan den ble satt ut i livet. Med kapital-begrepet som verktøy vil jeg vise hvordan forskjellige personer kunne bidra på ulike måter inn i museumslaget, hvordan ulike former for kapital ble utvekslet innenfor nettverket og dannet grunnlag for etableringen av laget. Jeg skal også se nærmere på samfunnsforholdene på Toten på 1920-tallet som dannet bakteppet for museumsetableringen.

For å finne spiren til ideen om et museum på Toten, må vi til de frilynte ungdomslagene på Vest-Oppland. De første ungdomslagene i regionen startet opp på 1890-tallet, og 26. august 1899 ble Fylkeslaget Uppland stiftet på et møte på Hof Arbeidersamfund på Østre Toten. Ønsket var å knytte sammen ungdomslagene som var startet opp på Hadeland, Toten, Vardal, Gjøvik, Torpa, Land og Snertingdal i et fylkeslag. Laget var en del av Noregs Ungdomslag, og skulle arrangere årlige stevner. Flere av initiativtakerne kom fra Østre Toten. Noregs ungdomslag hadde blitt stiftet i Trondheim i 1896, av utsendinger fra frilynte ungdomsforeninger fra sju fylker. Organisasjonen skulle drive et samlende nasjonalt opplysnings- og kulturarbeid for bondeungdommen. «Norigs ungdomslag vil arbeida for folkeleg opplysning paa fullnorsk grunn og for samhold og samyrke millom landsens ungdom,» var formålsparagrafen som ble vedtatt. Ørnulf Hodne har analysert organisasjonen i boken «Fedreland og fritid. En mellomkrigstudie i Noregs Ungdomslag» (1995). Noregs Ungdomslag skulle være partipolitisk uavhengig, skriver Hodne, men kan ikke sees isolert fra det han kaller en «vekkelse» i etterkant av innføringen av parlamentarismen (1884), Venstres inntreden i regjering og unionsstriden fram i mot 1905. Mange av de nasjonale verdiene organisasjonen kjempet for var også programfestet Venstre-politikk i de første tiårene etter 1900. Både på nasjonalt og lokalt nivå var mange framtrepende lagsfolk venstreradikale lærere med bakgrunn fra frilynte, grundtvigianske folkehøyskoler. (Hodne 1995:16-17) I Oppland og på Toten kan man finne lærere med bakgrunn fra Venstre og ungdomslagsbevegelsen som virker som sosiale entreprenører.

Styremedlemmene i Fylkeslaget Uppland kom fra ulike lag i fylket. I det første styret for Uppland satt Edvard Lunde og Ragna Rogneby fra Østre Toten, sammen med Hans Wårstad, Vardal og formann Aadne Øvergård fra Gjøvik. Ragna Rogneby satt i Upplands styre fram til 1911, ett av dem som formann. Saker som fylkeslaget arbeidet for var opprettelsen av en folkehøgskole på Vest-Oppland, bygging av ungdomshus og arbeid for å fremme husflid og idrett. Vest-Oppland folkehøgskole ble en realitet - opprettet på Jaren i 1906 med Olaus Islandsmoen som skolestyrer. (Fylkeslaget Uppland 1924:9-26) Islandsmoen kom også inn i styret for Fylkeslaget Uppland og satt som vekselvis formann og styremedlem fra 1908 til 1941.

Under årsmøtestevnet på Dokka i juni 1911 ble spørsmålet om bygdesamlinger tatt opp som sak av lærer Ola Strand fra Hadeland. «Eg vil kalla det ein stortanke å berga det som bergast kan av kulturminne frå gamle dagar,» skriver Strand i 25-års jubileumsberetningen fra 1924, hvor han forteller om bygdesamlingene og bakgrunnen for årsmøtevedtaket:

Den frilynte ungdomsrørsla var ikkje gamall før denne tanken tok vekst. (...) «Uppland» tok ogso tanken upp i sine arbeidsgreiner. I yrkjelag og feststunder vart tanken bore fram; i bladstykkje og i skriv til ein einskildmenn som hadde noko å segja, og som hadde hug og evna til å bera tanken fram til liv. Etter at saka soleis var godt fyrebudd, gjekk fylkeslaget til gjerninga. (...) Eg var vald til å bera saka fram på årsmøtet. Så godt eg kunde la eg fram dei grunnar som talde for at vi no var komne so langt at vi laut gjera kva gjerast kunne for å redde det som var att av kulturminne i bygdene våre, ellers kunne vi ottast at det vart for seint. (Fylkeslaget Uppland 1924:39-40)

På 1800-tallet hadde industrialisering og urbanisering endret levevis, livsbetingelser og tanke sett på en gjennomgripende måte. Det tradisjonelle bygdesamfunnet ble satt under press. En del mennesker så at det gamle samfunnet var i ferd med å bli borte og arbeidet for å redde deler av det før det var for sent. I likhet med Ola Strands resonnement, ble mange friluftsmuseer grunnlagt med henvisning til denne redningstanken (Pedersen 2010:55).

På papiret var faktisk Toten allerede innenfor virkeområdet til et museum, *Oplandenens Folkemuseum* på Hamar som var stiftet i 1906. Opprinnelig hadde museet fått navnet Hamar og Hedemarkens Folkemuseum, men i 1908 ble navnet endret til Oplandenens Folkemuseum. Intensjonen var at museets virkeområde skulle omfatte Hedemarkens amt og bygdene på vestsiden av Mjøsa, og dette skulle reflekteres i navnet. Men den faktiske situasjonen i tida etter 1908 var ikke i samsvar med denne intensjonen, skriver Ragnar Pedersen. At et Østerdalsmuseum skulle ligge på Hamar, hadde møtt kraftig motbør. Glomdalsmuseet på

Elverum var blitt opprettet i 1911. Museet på Hamar konsentrerte seg om Hamar og hedmarksbygdene. Når Toten museum ble opprettet, hadde innsamlingen av gjenstander fra vestsiden av Mjøsa stoppet mange år tidligere. (Pedersen 2008:32-33) Inkludering av Totenbygdene i Oplandenes Folkemuseum kan ha vist seg vanskelig i praksis av flere årsaker, som manglende interesse fra museumsfolkene på Hamar eller motstand på vestsida av Mjøsa. Tanken om sentralt plasserte folkemuseum som dekket større områder var framtreddende på slutten av 1800-tallet, men strevde med å få oppslutning i praksis, som eksemplene fra Oppland og Hedmark viser.

Årsmøtet på Dokka vedtok at alle ungdomslagene i Uppland skulle arbeide for å få bygdemuseer i fylket. Delegatene diskuterte om hvert av bygdelagene Hadeland, Land og Toten burde ha et felles museum for Vest-Oppland eller hvert sitt bygdemuseum. Etter hvert endte det opp med det siste alternativet, for oppslutningen om fellesmuseum var ikke stor nok (Fylkeslaget Uppland 1924:26, 40). *Hadeland museumslag* ble stiftet i 1912, og Olaus Islandsmoen ble valgt som formann. Samlingen til Andreas Røste fra Torpa ble innkjøpt i ca. 1921 som en oppstart for *Lands museum*⁸. Etter noen år med forberedelser ble Lands museumslag opprettet i 1931. På stiftelsesmøtet på Odnas ble lærer Torstein Rudi valgt til formann. Folk i Nordre Land gikk sammen om å kjøpe tomt til museet på Dokka. Planer ble lagt for å flytte gamle bygninger til museumsområdet, og eiendommen fikk også en festplass til stevner (Shetelig 1944:257). Olaus Islandsmoen var sentral i museumsarbeidet i Oppland. Islandsmoen kom fra Valdres og var en folkehøgskolemann som arbeidet på bred front innenfor kulturlivet hele sitt liv. Han var en periode leder i Noregs mållag. Politisk var han venstremann, han var valgt inn på Stortinget for Arbeiderdemokratene⁹ 1916-18. Islandsmoen brant for museumssaken, han opprettet selv Bagn bygdesamling på gården der han vokste opp i Sør-Aurdal og han var med på oppstarten av Valdres Folkemuseum. I 1918 var Islandsmoen med på stiftelsen av Norges Museers Landsforbund, hvor han også satt i styret fram til 1945¹⁰. Islandsmoen skulle bli en viktig inspirator, rådgiver og støttespiller for medlemmene i Toten museumslag.

I jubileumsberetningen for Fylkeslaget Uppland i 1924 kunne Ola Strand dy seg. Han kommenterer spisst at det har tatt lang tid før totningene i fylkeslaget fulgte opp museumssaken på Toten (Fylkeslaget Uppland 1899-1924:41). Da hadde imidlertid Ragna

⁸ Fylkeslaget Uppland 1899-1924, 1924:41

⁹ Det Radikale Folkeparti.

¹⁰ Olaus Islandsmoen, artikkel i Norsk Biografisk Leksikon.

Rogneby begynt å ta skritt for å nå målet. Hun var en pådriver for ungdomslagsarbeid, kultur- og musikkliv og aktiv i organisasjonslivet på Toten. Ragna Rogneby, født Møller, var datter av en skipsreder og vokst opp i Kristiania. Hun ble gift og senere skilt fra Østre Totens største jordeier, gårdbruker og tidligere ordfører Adolf Rogneby¹¹. Rognebys hadde en toneangivende posisjon i lokalsamfunnet (Øfstaas 2011). Den 23.oktober 1923 arrangerte Ragna Rogneby et møte på Småbruksskolen på Lena¹² for å undersøke interessen for å starte et museumslag for Totenbygdene.¹³

Før jeg går nærmere inn på opprettelsen av museumslaget, skal jeg gi et riss av samfunnsforholdene på Toten i tida omkring 1920, forhold som danner bakteppet for etableringen av museet.

Klasseskille og krisetid – Toten på 1920-tallet

Hva slags samfunn sprang museumsetableringen ut ifra, og hva preget det i 1920-30-årene? Kommunene Østre Toten, Vestre Toten, Eina og Kolbu utgjorde Totenbygdene og museets nedslagsfelt.¹⁴ Lokalsamfunnene var dominert av primærnæringene, et historisk dyptgående klasseskille og ble rammet av økonomisk krise i mellomkrigstiden. Tidlig på 1900-tallet var det fortsatt jord- og skogbruk som sysselsatte flertallet av befolkningen på Toten. Vestre Toten skiller seg ut med tidlig sysselsetting i industri blant annet ved patronfabrikken på Raufoss, og fra 1930 og framover arbeidet flere vestretotninger i industri og anlegg enn i primærnæringene (Gjestrum 1987:53). Østre Toten har et gunstig jordsmonn og er en utpreget jordbrukskommune. Bygdene på Toten var preget av store sosiale forskjeller på 1800-tallet. Husmenn og tjenestefolk var tilsammen i flertall i befolkningen, mens de selveiende gårdbrukerne som de arbeidet for var i mindretall. De største sosiale skillene var i Østre Toten hvor de største gårdene lå. Her kunne en stor gård ha over 10 husmannsplasser, som for eksempel gården Rogneby. Fra toppunktet i 1855 skjedde en gradvis avvikling av husmannsvesenet utover på 1900-tallet. Antall husmenn med jord i 1855 var 477 i Østre Toten og 303 i Vestre Toten ifølge folketellingen. I 1930 var antallet 21 i Østre Toten og 1 i Vestre Toten (Gjestrum 1987:17).

¹¹ Adolf Rogneby var ordfører i Østre Toten kommune 1898-1907.

¹² Oppland småbruks- og hagebruksskole, i 2015 Valle videregående skole, og en del av Lena videregående skole.

¹³ Protokoll TM.

¹⁴ 1.1.1964 gjorde ny kommuneinndeling at Eina ble slått sammen med Vestre Toten og Kolbu ble slått sammen med Østre Toten.

Mellomkrigstiden var preget av økonomisk krise, etter høykonjunktur, prisvekst og «dyrtid» utløst av 1.verdenskrig. Nedgangstidene med prisfall og gjeldskrise fra 1920 rammet næringene jordbruk, skogbruk og industri, og arbeidsledigheten steg kraftig. Gårds- og småbrukere i Østre Toten hadde den høyeste samlede gjelden av 179 representative herreder i 1932/33. Denne gruppa hadde også høyest samlet gjeld og høyest bruttoformue av alle kommunene i Oppland fylke (Karsrud 1980:97). Mange eiere av jordbrukseiendommer ble rammet av konkurs og tvangssalg. Kommunene måtte håndtere arbeidsledigheten og tvangssalgene på toppen av høy kommunal gjeld og lavere skatteinntang. Østre Toten var av de kommunene som ble hardest rammet. Kommunen var i praksis konkurs og ble satt under administrasjon. (Gjørsvad 1953; Karsrud 1980; Gjestrum 1987.) Klassemotsetningene ble skarpere som følge av første verdenskrig og krisetidene. Arbeiderne ved industribedriftene organiserte seg og Arbeiderpartiet økte sin oppslutning og utfordret Bondepartiet på bygdene. Arbeiderpartiet fikk ordføreren i Vestre Toten i 1923 med fabrikkarbeider Severin Olsen, og i Østre Toten i 1928 med småbruker Einar Hermanrud.

Etableringen av Toten museumslag

Styreleder og gårdbruker Gudbrand Kjølseth beskriver opprettelsen av museumslaget slik i 1944:

Den 24de okt 1923 hadde Fru Rognebye sammenkalt til et møte paa Smaabrukerskolen for at søke at faa dannet et Toten museum. Skolebestyrer Islandsmoen talte om betydningen af bygdemuseum og lidt om den praktiske fremgangsmaate ved startning m.m. Desuten talte sekretær Levang om vore forfædres bygningsskikker og levesæt. Det blev valgt en arbeidskomite paa 3 medlemmer som fik i opdrag at foreta de forberedende arbeider.¹⁵

I møteprotokollen er det ikke oppgitt hvor mange mennesker som møtte opp på Småbruksskolen 24.oktober 1923. Ragna Rogneby innledet, og sa blant annet at hun mente det måtte finnes interesse og betingelser tilstede for å opprette et museum. Flere talere var invitert for å inspirere forsamlingen: Andreas Levang foredro om «våre forfedres bygningsskikker og levesett». Olaus Islandsmoen talte om betydningen av bygdemuseer og hvilke praktiske ting man måtte tenke på ved oppstart. De frammøtte støttet opp om museumsideen, og forsamlingen valgte en foreløpig komité på tre personer som skulle tegne medlemmer og forberede etableringen av et museumslag. Dyrlege Ole Enger skulle lede komitéen, som ellers bestod av banksjef Ellef Prestesæter og skolebestyrer på

¹⁵ Kladd av brev fra Gudbrand Kjølseth til Olaus Islandsmoen 15.2.1944, OATM 292.7.

Småbruksskolen Kristian Tollersrud, som også var kveldens husvert. Ole Enger var fra før av engasjert i det lokalhistoriske arbeidet på Toten, som formann for bygdebokkomitéen¹⁶ som hadde startet opp i 1918. Tollersrud var agronom og innflytter fra Fåberg. I perioden 1931-34 var Kristian Tollersrud valgt inn i formannskapet i Østre Toten på listen til Arbeiderdemokratene¹⁷. Han var styrer på Småbruksskolen fra 1917 til 1955, og siden han selv hadde gått på folkehøgskole lot han folkehøgskoleånden sette preg på skolelivet på Småbruksskolen. Tollersrud arbeidet aktivt for husflidssaken og var en forfatter som deltok i arbeidet med Toten bygdebok.¹⁸ Initiativtakeren til museumslaget, Ragna Rogneby, skulle fungere som sekretær. På møtet var også Kristian Ørud til stede og ytret sitt bifall ifølge møteprotokollen, han var ordfører i Østre Toten fra 1923 til 1925 for Bondepartiet. Ørud hadde tidligere sittet i styret i Fylkeslaget Uppland sammen med Ragna Rogneby.¹⁹

Ambisjonen 24.oktober var å holde et nytt møte og velge styre før jul samme år, men slik gikk det ikke. Etter møtet på Småbruksskolen ble det sendt rundt en invitasjon til folk om å tegne seg som medlem. Initiativet til museumslaget ble begrunnet med argumentet om at kulturarven på Toten måtte reddes før den forsvant ut av bygda der den hørte hjemme. Trusselen som lurte er oppkjøpere som underforstått kommer utenfra. En kopi av rundskrivet er festet inn i møteprotokollen til museumslaget:

Gjennem flere år er der fra Totenbygdene solgt og udført antikviteter, kunst og kulturgjenstande, dels ved opkjøpere av enkelte gjenstande og dels ved salg ved auksjon av store, til dels meget verdifulle gamle ting. For å sette en stopper for denne forargerlige trafikk og søke sådanne ting samlet på bygden, har der i lang tid vært på tale mann og mann imellem å søke stiftet et museumslag for Totenbygdene.²⁰

Ikke så lenge etter at komitéen var valgt, fikk de en forespørsel fra Andreas Levang om de ville kjøpe hans private samling og han ønsket avklaring så raskt som mulig. Levang var ansatt i Sjømannsmisjonen²¹ og samlingen hans blir behandlet i kapittel 4. På komitémøtet 21.desember 1923 ble saken drøftet, og de ble enige om å be om et pristilbud, benytte Islandsmoen som sakkyndig for taksering av Levangs samling og be Levang om en utsettelse til laget hadde hatt konstituerende møte. Dessuten beslutter de å søke et lokale: «Herr

¹⁶ Ole Enger var formann for bygdebokkomitéen 1918-28.

¹⁷ Opplandsarkivets avskrift av valgresultater 1902-37.

¹⁸ Kristian Tollersrud. Artikkel på lokalhistoriewiki.no.

¹⁹ Kristian Ørud. Artikkel på lokalhistoriewiki.no. Fylkeslaget Uppland

²⁰ Invitasjon, protokoll TM

²¹ Sjømannskirken.

Bankchef Prestesæter anmodes om å konferere med sin Broder på Skipsvolden om mulig leie eller kjøb av den der verende gamle Bygning». ²² Det konstituerende møtet ble utsatt.

Taksten av samlingen til Levang forelå i mars 1924 og beløp seg til 6832 kroner. 23.april 1925 besluttet komitéen å kjøpe samlingen for 7000 kroner, og det ble finansiert med opptak av et lån i Toten sparebank på 5000 kroner, i tillegg til egne midler. Medlemmene av komiteén var enige om å prøve å få interesserte til å stille som garantister for lånet. For å skaffe penger til å kjøpe Andreas Levangs samlinger, ble det avholdt et marked våren 1925. Styreprotokollen forteller også at det skulle arrangeres underholdningsaftener i Kolbu, Bøverbru og Eina i pinsen for å skaffe inntekter. Hveemsbygningen på Skipsvolden ble leid for 250 kroner per år som utstillingslokale, og formannen skulle sende inn en notis (til avisen) om at styret hadde kjøpt inn Levangs samling og at den snart var tilgjengelig for publikum på Skipsvolden. ²³

Museumslagets låneopptak før konstitueringen var nok ikke kjent for medlemmene utenom de som etter hvert kom inn i styret og representantskapet. Einar Roland ble valgt inn i styret for museumslaget i 1931, og var leder for festkomitéen under den første store festen som museumslaget arrangerte samme år for å skaffe inntekter. Han var ikke klar over at museumslaget hadde tatt opp lån for å kjøpe Levangs samling. I et intervju gjort med Roland i 1981, forteller han hvordan de sitter om natten på kammerset i hovedbygningen og teller opp omsetningen i skillemynt etter festen. Arrangementet var vellykket på alle måter, og omsetningen var på 5-6000 kroner. Roland tror at de med dette er på god veg til å samle egenkapital, men da får han vite at museumslaget fortsatt har 3-4000 kroner i gjeld som pengene skal gå til å betale ned. ²⁴

27.januar 1926 inviterte arbeidskomitéen til stiftelsesmøte for Totens museumslag, hvor de la fram arbeidet sitt for dem som hadde tegnet medlemskap. De frammøtte ga sin tilslutning ifølge møteprotokollen. Regnskap og medlemsfortegnelse ble lest opp. Lover for Toten Museumslag ble vedtatt på møtet (Vedlegg 1). Lovene regulerer medlemskap, hvordan valg av styre og representantskap skal foregå, hvem som kan ta beslutninger og hvordan samlingen til museumslaget skal behandles. Paragraf 1 er formålsparagrafen, som er svært vidt formulert og gir laget mye å arbeide med framover.

²² Protokoll TM s.3

²³ Protokoll TM.

²⁴ Båndside 533, intervju 1.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

Paragraf 1

Laget har til formål å samle og søke bevaret alt som gir kunnskap om bygdefolkets liv og skikker i svundne tider.

Styret skal ifølge lovene avgjøre innkjøp av «løsøre», men større investeringer krever godkjenning av representantskapet. Medlemskontingenten per år ble fastsatt til kr. 2, mens et beløp på minimum kr 25 innbetalt ga adgang til livsvarig medlemskap. De frammøtte på konstitueringsmøtet valgte til styre Ole Enger, Johan J. Hveem, Hans Dysthe og Gudbrand Kjølseth (formann). Ragna Rogneby skulle være sekretær, Ellef Prestesæter kasserer og Kristian Tollersrud revisor. I tillegg ble det valgt et representantskap bestående av 12 personer ut i fra geografisk tilknytning: 6 fra Østre Toten, 3 fra Vestre Toten, 2 fra Kolbu og 1 fra Eina. Som man kan se av paragraf 3 var det nedfelt i museumslagets lover at det skulle være medlemmer i representantskapet fra alle Totenbygdene.

Fra starten av satte krefter i museumslaget i gang ting for å skaffe inntekter og skape oppmerksomhet og oppslutning omkring museumslaget. I Mjøsmuseets fotosamling finnes to fotografier som viser et opptog med hestekjoretøyer og deltakere i gamle drakter arrangert av museumslaget ved sankthans i 1926. For å reise inntekter arrangerte museumslaget to-dagers sankthansfester tre forskjellige steder samtidig i juni 1926. Festene ble holdt på Eina kommunelokale, på Sillongen i Vestre Toten og forsamlingslokalet Festiviteten (på folkemunne kalt «Teten») i Østre Toten²⁵. I forkant ble det valgt en festkomité fra hver kommune²⁶. Oppslutningen var stor om festene, ifølge omtalen i Vestoppland møtte 1500 på Teten, 2000 på Sillongen og flere hundre på Eina²⁷. Noen av programpostene gikk igjen på hver fest, så komiteene hadde koordinert innsatsen. Islandsmoen stilte som foredragsholder og det var folkevisedans vist av barn under ledelse av Ragna Rogneby. Serveringen bød på «ekte Totenkost» eller «Nasjonalkost». Arrangementet i Østre Toten inneholdt et historisk opptog som skulle forestille et bondebryllup. Opptoget gikk fra Skipsvolden forbi fylkesskolen og Lillo til Teten (figur 3.1). Oversiktsbilde av opptoget på vegen er tatt av Bjarne Bjerke, banksjef på Lena og ivrig fotograf. Avisen Vestoppland rapporterte at brudefølget var ledet av felespillere og talte 56 deltagere, hvorav 13 red til hest, og ble mottatt med jubel når de ankom Teten²⁸. Forsamlingen ble fotografert foran Hveemsbygningen på Skipsvolden. Deltakerne er kledd i blant annet gudbrandsdalsdrakter, Vest-Telemarksbunad og mange

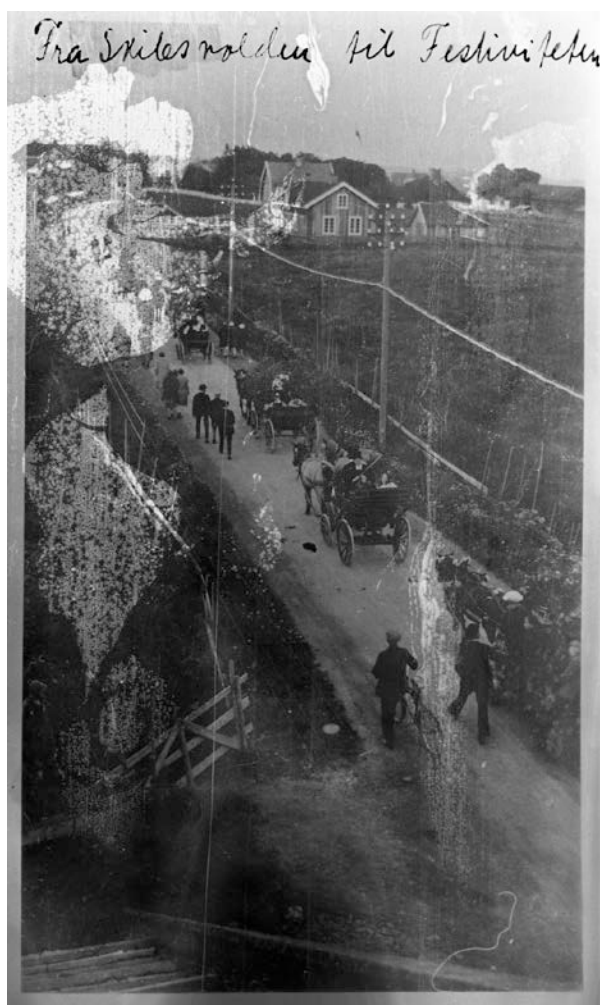
²⁵ Vestoppland 19. og 24.juni 1926

²⁶ Det ble valgt en festkomité for Kolbu også, men det finnes ikke opplysninger om arrangement der.

²⁷ Vestoppland 25. juni 1926.

²⁸ Vestoppland 25. juni 1926.

varianter av Hardangerbunaden. En flokk er kledd i motedrakter fra midten av 1800-tallet med krinoliner, og det er sannsynligvis danserne som viste menuett i gammeldagse drakter. Programmene var variert lagt opp med noe for en hver, det omfattet også korpsmusikk, trekning på gevinster og dans på salen. Både på Toten og Sillongen ble det avertert med skytebane og «zigeunerleir – hvor man kan faa vite sin skjæbne». Programmet for festene inneholdt elementer innenfor repertoaret ved folkemuseumsarrangementer på begynnelsen av 1900-tallet, som draktkledd brudefølge og folkevisedans. Men siktemålet for festene var å skape attraktive underholdningsarrangement som trakk folk og skapte entusiasme og oppmerksomhet omkring museumslaget.

Figur 3.1. Opptog på vegen fra Skipsvolden til Festiviteten under sankthansfest til inntekt for Totens museumslag i 1926. Deltakere i gamle drakter og hestekjoretøyer. Foto: Bjarne Bjerke. R 85-53-1, Mjøsmuseets fotosamling.

Sommeren 1926 kunne museumslaget vise fram sin nyanskaffede samling for publikum i den gamle Hveemsbygningen på Skipsvolden. En annonse i avisen Vestopland lørdag 24. juli 1926 forteller at Totens Bygdesamling er åpen på Skipsvolden søndager fra kl. 11 til 15.²⁹ Eva Wang, født Holm 1910, var barnebarn av Ragna Rogneby og ble intervjuet av Toten museum i 1981. Hun forteller at hun og noen andre unge jenter var engasjert som omvisere i utstillingen på Skipsvolden sommeren 1924. På intervjuerens spørsmål om det var hver søndag, svarer hun at det nok ikke var så mange ganger, men at det ble avertert.³⁰ Et fotografi som finnes i Toten museums reposamling er levert av Eva Wang i 1980, og viser Ragna Rogneby sammen med tre unge jenter i svalgangen til Hveemsbygningen. De tre jentene på bildet er Gunvor Stabo, Jorunn Hovden og Eva Holm (gift Wang)³¹. Alle fire ser ut til å være kledd i bunader. Ragna Rogneby er iført Hardangerbunad med skaut, og datterdatteren hennes Eva har en jentevariant av Hardangerbunad med kortere skjørt. Jorunn Hovden, datter til sogneprest Anders Hovden, har på seg en brodert bunad som sannsynligvis er kvinnebunad fra Vest-Telemark med fløyelsliv. Denne drakten var i bruk som bunad i folkehøgskolemiljø på begynnelsen av 1900-tallet³². Opplysningene på fotokortet sier at tidspunktet er ca. 1924 og at «Hveemsbygningen er nettopp åpnet for omvisning og de tre unge på bildet var omvisere» (figur 3.3)³³. Men det var ikke stor interesse for å benytte tilbudet. Slik reflekterte Eva Wang om dette i 1981:

Nei, jeg tror ikke det var så mange gangene. Det var ikke noe interesse den gangen, vet du. Folk hadde ikke fått forstand på det enda. Du må huske på dette her - hvis jeg var femten år, kan vi si da kanskje har vært omkring fire-og-tyve [1924], da? Og det var et nokså tidlig tidspunkt.³⁴

Museumslaget hadde vist hastverk med å anskaffe en samling og vise den fram for publikum, men interessen for å gå på museumsutstilling var ikke stor. Eva Wangs vurdering var at folk ikke hadde fått forstand på det – at de ikke forsto hvorfor de skulle gå på museum. Dette kan omformuleres til at folk på Toten sannsynligvis ikke hadde utviklet det Anne Eriksen kaller museumskompetanse (2009:56f.). For å møte opp måtte bygdefolket ha en viss forståelse for hva et museum var, hva man kunne se der og hvorfor de skulle oppleve det som meningsfullt. Folkemuseene hadde vokst fram i Norge de foregående 30-40 årene, og skulle vise fram

²⁹ Vestoppland 26. juli 1926.

³⁰ Båndside 552. Intervju 28.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

³¹ På fotokortet står det Kari Wang, men Eva Wang opplyser i intervjuet at hun er med på bildet.

³² Haugen (red.) 2006:140

³³ R80-11-16.

³⁴ Båndside 552. Intervju 28.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

folkets og bøndernes egen kultur. For bygdefolk på Toten kan det ha vært vanskelig å se hvor skillene gikk mellom tømmerbygninger og gjenstander fra bondesamfunnet i bygdesamlingen i forhold til gjenstandene og bygningene de omga seg med til daglig. Det krevde en ny tankegang og ny kompetanse å ha glede av museet og se på det som lokal identitetsbygging.

Figur 3.2. Forsamlingen foran Hveemsbygningen ved Skipsvolden, sankthans 1926. Første rekke: Ingrid Lunde, Aase Lunde, Karen Sukkestad, Hjørdis Nøkleby og Ingrid Alm. Bak: Gudborg Sørлие, Jorunn Hovden. Foran til høyre fra midten av bildet: Første rekke: Eva Holm, Jan Kihle, Even Gihle, Anton Gaarder, Bjarne Bjerke, Alfild Nissen, Ragna Rogneby, Else Nissen, Gunnar Moe, Marie Schjøll, Helga Kobberstad og Tora Lunde. Foran: Even Gihle, Gerda Mikkelsen, Karen Aass, Bergljot Jensen, Gerd Narum, ukjent, Marit Sukkestad, Gudrun Kvikstad. Foran med kjeppen: Hans Lie. R 86-46-7, Mjøsmuseets fotosamling.

Figur 3.3. Ragna Rogneby og omvisere ved Hveemsbygningen på Skipsvolden, ca. 1925. Bak står Gunvor Stabo, foran fra venstre: Jorunn Hovden, Ragna Rogneby og [Eva Holm]. Fotograf: Ukjent. R 80-11-16, Mjøsmuseets fotosamling.

Ulike former for kapital

Alle aktørene i et nettverk har med seg tilgang til ulike ressurser inn i nettverket. Med kapitalbegrepet som verktøy vil jeg vise hvordan forskjellige personer kunne bidra på ulike måter inn i museumslaget som nettverk, hvordan de ulike formene for kapital ble styrket og utvekslet innenfor nettverket og hadde betydning for etableringen av museet på Toten. Det er nødvendig i denne sammenhengen å gjenta definisjonen på et nettverks funksjon: *utveksling* og *reproduksjon* av forskjellige ressurser (som informasjon, kapital, tjenester eller innflytelse), *ekskludering* og *inkludering* (rekruttering)³⁵.

Lise Talleraas utfører en gjennomgang av hvem som stod bak opprettelsen av lokale og regionale museer i sin avhandling. Hun peker på at personer fra byborgerskapet ofte var initiativtakere og nøkkelpersoner, både før og etter 1900. Denne gruppen var gjerne innehavere av kulturell kapital. På 1800-tallet hevder Talleraas at det i hovedsak er

³⁵ Teige 2008:21, Hreinsson og Nilson 2003:29.

samarbeidende enkeltpersoner som sørger for å opprette nye museer. I tiårene etter 1900 er det imidlertid i økende grad foreninger som et ungdomslag eller historielag som står bak nye museumsetableringer og er støttespillere for museene. (Talleraas 2009:95-96)

Etableringen av et museum vil være avhengig av tilgang på kulturell kapital, ikke bare i form av oppbyggingen av en samling, men av aktører som har tilegnet seg kunnskaper til å velge, vurdere og sette pris på samlingen. I undersøkelsen av hvilke former for kapital man kan finne i spill under etableringen av Toten museums- og ungdomslag, er det naturlig å starte med aktøren som tok initiativet og den forberedende komitéen (det første styret). Medlemmene i denne komitéen framstår som innehavere av et rikt tilfang av kapital, både kulturell, symbolsk og sosial. Ragna Rogneby som var initiativtaker skiller seg ut blant alle medlemmene i museums- og ungdomslaget ved at hun kom fra høyborgerlig bakgrunn. Hun var datter av en skipsreder i Arendal og hadde vokst opp i Kristiania. Flere av hennes søstre var musikk lærerinner³⁶ og dette forteller om en familie som la vekt på utdanning og musikkopplæring. Etter at hun var blitt gift med den innflytelsesrike gårdbrukeren Adolf Rogneby på Toten, pleiet hun fortsatt kontakten med kulturlivet i Kristiania. Ragna var levende opptatt av musikk, dans og teater, og disse interessene tok hun med seg inn i aktivitet i utallige foreninger, deriblant Noregs ungdomslag. Ragna Rogneby var kursansvarlig for fylkeslaget Uppland og korresponderte med Hulda Garborg (Øfstaas 2011). Tidligere er det omtalt hvordan museumssaken ble løftet opp og fram av fylkeslaget Uppland. På oppstartsmøtet fikk Rogneby med seg Olaus Islandsmoen fra fylkeslaget Uppland som foredragsholder, og han hadde store kunnskaper om kulturhistorie og museumsetablering. Islandsmoen hadde erfaring som leder for Hadeland folkemuseum og kjente det nasjonale museumsarbeidet gjennom styrevervet i Norges museumsforbund. Islandsmoen var ikke deltaker i museums- og ungdomslaget, men en viktig rådgiver og inspirator. Skolebestyrer Tollersrud la til rette for møtet, og sammen vekket disse tre fra ungdomslagsmiljøet inspirasjonen i forsamlingen til å investere tid og krefter i et museums- og ungdomslag. Rogneby, Islandsmoen og Tollersrud innehadde høy grad av kulturell kapital relevant for museumssaken og med innflytelse fra norskdomsrørsla, selv om ingen av dem hadde utdanning fra det som var museumsdisiplinene den gang, kunsthistorie og arkeologi. Denne kulturelle kapitalen ble også sett og anerkjent av de andre medlemmene i museums- og ungdomslaget. Men gjennomslagskraften til initiativtakerne var avhengig av andre former for kapital. Virkningen av den kulturelle kapitalen som gav grobunn for etableringen ble styrket

³⁶ Folketelling 1875 Kristiania.

av at fortroppen i den forberedende komitéen i tillegg hadde høy sosial kapital. Rogneby og Tollersrud var organisasjonsmennesker som var engasjert i en rekke foreninger og hadde vennskapelige bånd til mange mennesker i lokalmiljøet. Ole Enger ble valgt til formann i den forberedende komitéen. Siden han også innehadde ledervervet i bygdebokkomiteen må han sees på som datidens lokale autoritet på bygdehistorien. På samme måte representerte komitedlem Elef Prestsæter symbolsk kapital i tillegg til økonomisk kapital gjennom sin posisjon som banksjef i sparebanken. Etter at initiativet var tatt til opprettelsen av museumslaget, ser det ut til at ungdomslaget gradvis trekker ut seg ut. På Toten kan dette også sees i sammenheng med at aktiviteten i lokallag til ungdomslagene hadde dabbet av i mellomkrigstiden. Den forberedende komitéen sørget for å rekruttere inn flere grupper.

Den kulturelle og symbolske kapitalen var betydningsfull i prosessen med å få oppslutning om opprettelsen av museumslaget. Men i sitt forarbeid ser det ut til at den forberedende komitéen har sett verdien av sosial kapital, og lagt vekt på å engasjere aktører med tilgang til nettverk de hadde interesse av. På den ene side har det første styret rekruttert medlemmer til museumslaget gjennom sine familieband og vennskapsband. For eksempel fikk Ragna Rogneby med seg både eksmannen Adolf og vennen Edvard Lunde fra fylkeslaget Uppland. På den annen side sørget valget av styremedlemmer på det konstituerende møte for å rekruttere medlemmer fra det toneangivende sjiktet på Toten, gårdbrukerne. Mens den første arbeidskomiteen som forberedte saken bestod av folkehøgskolelæreren, banksjefen og bygdebokforfatteren, ble det første valgte styret supplert med tre bønder. Det konstituerende møtet sørget for å velge et representantskap på tolv, med medlemmer fra alle Toten-kommunene. Gårdbrukerne var fra gammelt av knyttet sammen gjennom sosial omgang i tradisjonelle nettverk som greinene i totenbygdene. Gårdbrukerne var inngangsporten til gårdbrukerfamiliene. Aktiviteten i museumslaget etter opprettelsen viser at gårdbrukerne rekrutterer sine familiemedlemmer og slektninger til verv, komitéer og gjøremål. Det kan bemerkes til dette at det ikke virker som interessen har vært stor for å rekruttere medlemmer utover gårdbrukere, lærerne og borgerskapet i tettstedene (funksjonærer, leger osv.). Stifterne av museumslaget la stor vekt på ønsket om å gjøre museet til museum for hele Toten, med medlemmer fra alle fire totenkommunene. Det må ha vært målsetningen bak fordelingen av styremedlemmer og representantskap på Østre, Vestre, Kolbu og Eina. Det kan sees på som en selvfølge i etterkant at museumslaget definerte hele Toten som museets virkeområde, og rekrutterte aktører inn i nettverket fra alle fire kommuner. Ved etableringen ble det på den ene siden diskutert å inkludere Gjøvik og bygdene omkring hvis det var interesse for dette. På den

annen side kunne museumslaget også fortsatt som et nettverk basert på Østre Toten etter stiftelsesmøtet. Den forberedende komitéen, med ståsted i frambygda i Østre Toten, etablerer imidlertid en annen strategi. Museumslaget velger å bygge nettverk i alle fire kommuner som utgangspunkt for utviklingen av museet.

Gårdbrukerne representerte tilgang til sosial kapital, og mange bidro også med økonomisk kapital inn i laget. Imidlertid hadde mange av gårdbrukerne på Toten opparbeidet seg en egen form for kulturell kapital som kommer godt med når man skal skape et folkemuseum: De var eksperter på bondesamfunnet. Gårdbrukerne som ble rekruttert inn i museumslaget ville ikke selv ha startet opp med innsamling som Anders Sandvig, men innenfor nettverket i museumslaget var deres kunnskaper om byggeskikk, materiell kultur, jordbruk, skogsdrift og bygda generelt verdifulle ressurser som nettverket hadde til rådighet. Aktørene i nettverket ble sendt ut på oppdrag som befarung av hus, forhandlinger om eiendommer, merking av tømmer til restaureringsarbeider og annen hogst. Noen av dem utformet grundige svar basert på sin lokalkunnskap om Toten på de omfattende spørreundersøkelsene som ble sendt ut fra Institutt for sammenlignende kulturforskning om henholdsvis seterbruk og gårds- og grannesamfunnet. På denne måten bidro gårdbrukerne til å omdanne og øke museumslagets tilganger gjennom den kulturelle kapitalen de bidro med inn i laget.

Oppbyggingen av en museumssamling stod sentralt for museumslaget. Ved oppstarten av museumslaget var tilgangen på økonomisk, sosial og kulturell kapital avgjørende for etableringen av samlingen. Museumslaget som aktørgruppe påtok seg stor økonomisk risiko for raskt å få bygdesamlingen opp på beina. Det store behovet for økonomiske tilskudd til anskaffelse av en samling, som ble løst med låneopptak, kunne for eksempel vært dekket ved innveksling av sosial kapital i stedet. Ved å bygge opp et så stort nettverk som mulig av aktører med mye sosial kapital, nådde museumslaget videre ut gjennom aktørenes slektsbånd og vennskapsbånd. Aktørene innad i museumslaget var lagets viktigste tilgang på gjenstander til samlingen. Jo større nettverket var og jo mer sosial kapital aktørene hadde, jo større var mulighetene for gaver til museet. Museumslaget kunne sannsynligvis sluppet å investere så mye økonomisk kapital hvis de hadde vært mer tålmodige med oppbyggingen av gjenstandssamlingen. Beskrivelsen av museumssamlingen fra 1948 viser at museumslaget har mottatt en betydelig mengde gaver fra medlemmene og bygdefolk. Det foregikk et bytte av sosial kapital mot gjenstander (kulturell kapital i konkret form), som gjorde at museumslaget økte sin samling og sine ressurser. Museumslaget anerkjente også kulturell kapital som viktig

for kvalitetssikring av samlingen, og så på noen aktører som innehavere av dette. Ved taksten av Levangs samling, blir for eksempel Islandsmoen, Rogneby og en lærer i bygda sendt for å vurdere gjenstandene før museumslaget gjør en investering. Gunvor Ingstad Trætteberg ble hentet inn av laget mot betaling for å ordne samlingen, med begrunnelse i hennes utdanning og museumserfaring. Museumslaget trakk på denne måten veksler på all den tilgjengelige kapitalen de hadde til rådighet for å bygge opp museumssamlingen, uansett om det dreide seg om økonomisk, kulturell eller sosial kapital.

Også aktørene i nettverket kan sies å bruke nettverket til å omvandle sine ressurser. Synlig deltakelse og verv i en forening kunne gi status og på den måten sees på som kulturell kapital. En av funksjonene innenfor nettverk er ekskludering og inkludering, og hvem som blir inkludert i et nettverk avgjøres ut ifra de normer og verdier som det er enighet om tillegges vekt innad i nettverket. Ser man på museumslaget som et nettverk, legger man til grunn at laget søker å utveksle og reprodusere ressurser til sin fordel. For å inkluderes i nettverket var det dermed en fordel for en aktør å kunne bytte inn kapital som var attraktiv for nettverket i sin helhet, men dette kunne også være fordelaktig fra aktørens eget ståsted. Einar Roland (f. 1897) er en aktør i museumslaget som skiller seg litt ut. Han hadde mange verv oppigjennom årene i laget, som blant annet styremedlem og styreleder. Som ung handelsbetjent hadde han utvandret til Nord Dakota i 1916 med begrunnelsen «mer fortjeneste», men hadde vendt tilbake til Toten. Fra 1928 var han ansatt som forretningsfører i Trygdekassen i Vestre Toten³⁷. Roland ble spurt om å bli styremedlem i museumslaget i 1931, da samlingen ble flyttet til amtmannsgården Stenberg. Fra barnsben av var Roland godt kjent på Stenberg siden han var vokst opp som nærmeste nabo og var venner med Stenbergfamilien.

Vennskapsbåndene til Stenbergfamilien var verdifull sosial kapital for museumslaget, som ønsket å etablere museet på Stenberg og var avhengig av god kontakt med eierfamilien der. På denne måten kunne både Roland og museumslaget som aktørgruppe styrke sin sosiale kapital ved å inkludere ham i nettverket. Einar Roland bidro også til omvandling av andre former for kapital innenfor museumslaget. Som økonomiutdannet hadde han gode forutsetninger for å øke museumslagets fortjeneste under arbeidet med arrangementer til inntekt for museet. Roland lot også museumslaget nyte godt av kunnskapene sine om Stenberg, blant annet ved skriving av historiske artikler og bakgrunnsinformasjon når beslutninger skulle tas. I bytte kan han sies å ha fått en egen status innenfor museumslaget basert på sine kunnskaper, erfaring og

³⁷ Digitalarkivet: Emigranter over Kristiania 1871-1930, redigert utgave; Roland 1954(1937):252.

gode hukommelse. I omtalen av ham som styreleder i 50-årsberetningen henvises direkte til dette: «Med sitt gode kjennskap til garden Stenberg og til trekk av livet her i familien Weidemanns tid har Einar Roland gitt oss en mengde interessante opplysninger om dette historiske sted.» (Toten museum 1923-1973, 1973:24). Et frivillig drevet museum og nettverk som museumslaget var avhengig av at mennesker som hadde kunnskaper av betydning for museet, for eksempel om Stenberg, utvekslet informasjon innenfor nettverket. Tilgang på økonomisk, kulturell eller sosial kapital økte mulighetene for å inkluderes i nettverket. Det var i museumslagets interesse at personer med relevant kunnskap, informasjon og kapital fikk verv og var en del av nettverket. I den forstand innehadde også en del av aktørene mye definisjonsmakt innad i museumslaget, men dette ble brynt imot andre aktørers interesser og former for kapital.

Som vi har sett var finansiering av museumslagets samling og aktivitet et viktig spørsmål, hvor tilgang til sentrale personer i Toten sparebank nok var av stor betydning. Medlemmer stilte opp som personlige garantister for lån tatt opp av museumslaget, og mange deltok med mange timer i dugnadsinnsats for å samle inn penger. Et stort antall medlemmer var dermed engasjert for å reise økonomisk kapital. Som fotografiet fra Sankthans-opptoget viser, fikk museumslaget mennesker i lokalsamfunnet på Østre Toten til å stille opp. For å lykkes med etableringen av et museumslag, måtte initiativtakerne, som delvis kom utenbygdsfra med ideer fra ungdomslagsbevegelsen, mobilisere bøndene på Toten og deres sosiale nettverk. Gjennomføringskraften i prosjektet til museumslaget lå i kombinasjonen av kulturell, økonomisk og sosial kapital.

Figur 3.4. Utenfor inngangsdøra på Stenberg ca. 1916, fra venstre: Jens Koll, gift med Dorte Stenberg, Einar Roland, Jacob Stenberg. Bak: Jens Henriksen Stenberg. Foto: Stenbergfamilien. Repro: Mjøsmuseet.

4 Toten museumslag 1926-1954

Dette kapitlet vil undersøke hvordan Toten museumslag bygget opp Toten museum i tidsrommet fra 1926 til 1954. Hvilke prioriteringer lå til grunn for museumslagets arbeid de første 28 årene av virksomheten? Den rettesnoren laget selv hadde vedtatt, var formålsparagrafen (se kapittel 3). Denne sier: «Laget har til formål å samle og søke bevaret alt som gir kunnskap om bygdefolkets liv og skikker i svundne tider.» Hvilke avgrensninger gir denne formålsparagrafen, hvis vi ser nærmere på formuleringen? Samlet sett er formålsparagrafen så vid at oppgaven blir stor for et museumslag, men på samme tid vil det meste man samler inn falle innenfor. «Svundne tider» kan tolkes som fra dags dato og uavgrenset tilbake i tid. Det er «bygdefolkets liv og skikker» som skal være lagets arbeidsfelt. Hvem er bygdefolket – er det alle folk som lever i bygda? Videre skal man *samle og søke bevaret alt som gir kunnskap* om dette feltet. Med nåtidens blick omfatter denne formuleringen innsamling av både materiell og immateriell art. Gjenstander, bygninger, bøker, arkivmateriale, visuelle framstillinger som maleri, tegninger eller fotografi, folketro, sagn og fortellinger, språk og dialekt, musikk og dans – alt kan falle innunder formålsparagrafen. Men i praksis var det slik at Toten museumslag prioriterte innsamling av gjenstander og bygninger. I dette kapitlet skal jeg diskutere hvordan de bygget opp museumssamlingen sin, og se nærmere på hvordan laget etter hvert får etablert seg på eiendommen Stenberg og bygger den ut til et friluftsmuseum. Denne etableringen av samling og museumseiendom krevde også at museumslaget skaffet inntekter. Mange mennesker la ned mye innsats og arbeidstimer i de årlige festene på Stenberg som museumslaget arrangerte. Festene var ikke bare museumslagets møtepunkt med publikum, de var også den største inntektskilden og den oppgaven de la ned mest arbeid i. Oppbyggingen og utformingen av museet og aktivitetene til museumslaget i perioden, forteller om hvem museumslaget så på som representanter for «bygdefolket i svundne tider», hvem sin kultur, liv og skikker som i praksis ble løftet fram.

Å skape en gjenstandssamling

Oppbyggingen av gjenstandssamlingen kan i hovedsak deles i tre: Innkjøp av Andreas Levangs samling i 1926; innlån/deponi av Even Evensen Gihles samling i 1936 og gjenstander kjøpt eller mottatt som gaver fra andre personer. I det følgende skal jeg se

nærmere på disse tre delene av samlingen. Dette utdraget fra 50-årsjubileumsberetningen (1973) forteller om betydningen av samlingen for laget: «Komiteen kom straks i virksomhet som et virkelig museumslag, i det sekretær Levangs samlinger ble kjøpt inn og utstilt i Hveemsbygningen som da stod på Skipsvolden. Dette var en god start. Flere medlemmer tegnet seg (...).» (Toten Museum 1923-1973: 19) Det er tydelig at anskaffelse og utstilling av en samling var svært viktig for museumslaget, og avgjørende for at de kunne se seg som et reelt museumslag.

«Sekretær Levangs samling»

Andreas Levang³⁸ stilte opp som foredragsholder om forfedrenes byggeskikk og levesett på oppstartsmøtet til museumslaget i 1923. Dette kan man tolke dit hen at han ble sett på som en kilde til kunnskap om det tradisjonelle bondesamfunnet. Levang var født på Nesna i Nordland, men bosatt på Rekstad i Kolbu. I mange år var han reisesekretær i Sjømannsmisjonen, og han hadde samlet antikviteter blant annet på sine reiser, ifølge opplysninger gitt av sønnen hans til Toten museum i 1998³⁹. Som beskrevet i forrige kapittel tok Levang initiativet til et salg av gjenstandssamlingen sin til museumslaget. Handelen ble gjort allerede før lagets konstituerende møte, så gjenstandene samlet inn av Levang danner dermed starten på Toten museumslags samling.

Hvilke gjenstander bestod Levangs samling av? På oppdrag fra museumslaget takserte Olaus Islandsmoen samlingen hjemme hos Levang på Rekstad i mars 1924. Taksten er skrevet for hånd inn i en notatbok merket «Toten folkemuseum»⁴⁰. På første blad oppgis: «Tilstede var foruten eieren, pastor Levang, sekretær i museumsstyret [Ragna Rogneby] og lærer [utydelig].» Deretter er gjenstandene listet opp over 13 sider, med nummerering som opphører omtrent halvveis. Til sammen omfatter takseringen på til sammen kr. 6832,50 omtrent 542 gjenstander og i tillegg en del grupper av gjenstander (for eksempel «et fat med sølvpenger»). Rekkefølgen av gjenstander i listen virker tilfeldig. Sammen med den forsvinnende nummereringen tolker jeg dette som at Levangs samling i mindre grad var ordnet og at Levang ikke hadde nummerert og katalogisert tingene han skaffet seg. To «glaskasser med tilbehør (fötter)» dukker opp i listen - det vil si montre til oppbevaring og utstilling.

³⁸ Andreas Levang, f. på Nesna 1873, d. på Lillehammer ca.1959. Skrevet som Anders Levang i gårdsarkivet til Mjøsmuseet. I folketellingen 1910 er en Andreas Levang bosatt i Ålesund med kone og 4 barn, født i henholdsvis Nesna, Melhus, Kristiansund og Drammen. Yrket er pastor i Metodistkirken.

³⁹ Gårdsarkivet Toten museum, Mjøsmuseet.

⁴⁰ Opplandsarkivet avd. Mjøsmuseet.

Opplysningene om hver gjenstand er svært sparsomme. I tillegg til eventuelt nummer, oppgis navn, sted (i noen tilfeller gårdsnavn) og takst. Utdraget nedenfor illustrerer hvilke opplysninger som er oppgitt, den tilfeldige rekkefølgen og hvilke typer gjenstander samlingen bestod av:

54 x Skomakerverktøi – 10 nr	Snipstad	20.00
55 x 2 sponesker	«	7.00
56 x 2 nøkler	«	1.00
57 x 1 Krukke	«	5.00
58 x 1 bjelle og 1 spenne	[utydelig gårdsn.]	2.00
59 x 4 trespader m. jernskoning	Schiøn	30.00
60 x 1 skoning	Einastrand	2.00
61 x 2 brynekopper	Kobberstad	2.00
62 x 4 par bogtre m. høvre	Snipstad	60.00
63 x 1 blyvindu	Snipstad	15.00
64 x 1 skrin	Heksum, V. Toten	4.00 ⁴¹

Levangs samling består i hovedsak av gjenstander fra gårder på Toten, både innhus og uthus, som redskap, husgeråd, gjenstander til oppbevaring og møbler. Det finnes gjenstander knyttet til håndverk og husflid som tradisjonelt stod sterkt på Toten, både redskaper som skomakerverktøy, vevutstyr, rokker og linhekler, eller resultatet av produksjonen, som treskjeer, lysestaker og klokker. Enkeltgjenstanden som har fått høyest takst er et Totenur fra 1782 (kr. 200). Drikketøy, mangletrær, bogtrær, høvrer og lysestaker er godt representert. Et krusifiks som er taksert til kr. 50 ser ut til å være den eneste kirkelige gjenstanden. En våpensamling, et lite antall oldsaker og en del gammelt glass (vinglass, karafler og flasker, blant annet en Gjøviksflaske⁴²) skiller seg også ut i samlingen. Våpensamlingen omfatter gamle våpen som en hellebard, to kårder, tre sverd, tre spyd og to flintelåspistoler, tilsammen 19 gjenstander. Oldsakene teller 16 gjenstander, blant annet jernbarrer og en jernøks, en flintspiss, pilspisser og en bronsespenne, alt funnet på Østre Toten. Etter at loven om fredning og bevaring av fortidslevninger ble vedtatt i 1905, skulle alle løse gjenstander med opprinnelse før 1537 tilfalle staten gjennom de regionale arkeologiske museene (Lidén 1991:62). Men før dette var det ingen lovregulering av slike funn, og gjenstander som ble funnet tilfalt eieren av eiendommen. På Toten hvor det har vært bosetninger tilbake til steinalder og rikt jordbruksland, har det dukket opp mange funn fra steinalder til middelalder fra åkeren eller under gravearbeider, også før 1905. Oldsakene Levang hadde skaffet seg kan gjerne ha vært funnet før fredningsloven og ligget rundt på gårdene i bygda. Museumslaget

⁴¹ Liste over Pastor Levangs samling på Rekstad verdsatt 5.mars 1924 av Olaus Islandsmoen.

⁴² Flaske fra Gjøviks glasværk, i drift 1807-1843.

ønsket ikke å kjøpe de få gjenstandene i samlingen som var fra Valdres, men holdt seg til sitt geografiske nedslagsfelt.

Det foreligger få opplysninger om Andreas Levang, når han begynte å samle og hvorfor. Ut ifra fødestedene til barna hans, ser det ut til at Levang ikke arbeidet utenlands i Sjømannsmisjonen, men arbeidet rundt omkring i Norge. I folketellingen 1910 var Andreas Levang pastor i Metodistkirken bosatt i Ålesund med kone og fire barn, født i henholdsvis Nesna, Melhus, Kristiansund og Drammen⁴³. Mange norske sjømenn tok med seg gjenstander hjem til Norge fra sine reiser, alt fra suvenirer til etnografika. Levang kan ha blitt inspirert av denne samlerkulturen eller museene i byene familien hadde vært bosatt, men det blir gjetninger. Samlingen hans forteller imidlertid at Levangs prinsipper for innsamling var de samme som folkemuseene var bygget på. Det tok tid før gjenstander fra det norske bondesamfunnet ble sett på som verd å innlemme i museale samlinger. På slutten av 1800-tallet stod striden om bondegjenstandene måtte være særlig vakre og utført med håndverk av høy kvalitet, eller om de burde samles inn uavhengig av estetiske kriterier. (Eriksen 2009:72-73) Med bakgrunn fra Helgeland kan Levang ha sett på innbo og redskaper på Toten med litt annet blikk enn totningene selv. Levang ser ikke ut til å ha hatt vitenskapelige forbilder eller interesse for systematikk, men han har en demokratisk innstilling til samlingsarbeidet hvor både det kunstferdig utformede og det hverdagslige var verdt å samle på, redskaper og husgeråd knyttet til både kvinners og menns dagligliv, fra treskjeer til totenklokker.

Even Gihles samling

Even Gihle⁴⁴ var en gardbruker på storgården Dyren i Østre Toten som hadde bygget opp sin egen samling av oldsaker, mynter og bondeantikviteter gjennom mange år. Han var lensmannsbetjent og drev også auksjonsforretning i 15 år. Even Gihle var interessert i litteratur, språk, arkeologi og historie, og begynte å samle på kulturhistoriske gjenstander i 1881. Han hadde tidligere samlet på naturalia som mineraler, planter og insekter, dessuten frimerker og gamle dokumenter. Gihle var særlig interessert i oldsaker funnet på Toten, men i samlingen fantes skinnbrev, gamle mynter fra hele verden og våpen fra middelalder og tidlig nytid. Innimellom var det også mer eksotiske gjenstander, som et indisk 1700-talls skrivebord

⁴³ Folketellingen for 1910, Ålesund. Digitalarkivet.

⁴⁴ Even Evensen Gihle, f.1853 d.1919.

i jakaranda og en sten med bilde av Sokrates, visstnok fra Antikken⁴⁵. Even Gihle noterte også ned eksempler på gammel tro og skikk. Gihle søkte råd for å få så utfyllende opplysninger som mulig om en gjenstand hos vitenskapsmenn han knyttet kontakter til. Oluf Rygh, arkeolog og leder for oldsaksamlingen refereres det jevnlig til i katalogen, en annen rådgiver var kirkehistoriker Oluf Kolsrud. (Pål Gihle 1990:115) Han var systematisk i sin innsamling ved at alle gjenstander fikk nummer og opplysninger om dem ble ført inn i protokoller. Gihle la vekt på at gjenstandene i samlingen skulle være interessante og av høy kvalitet.

Hvordan kan man kategorisere Even Gihle som samler? Spennvidden og utvalget i hans samling, gjør at Gihles samling har mange fellestrekk med Universalmuseenes samlinger. De altomfattende museene på 1800-tallet samlet på samme måte både naturalia, oldsaker og kunstsaker. Gihles antikviteter var fint bearbeidede og sjeldne gjenstander. De gjenstandene fra samlingen som hadde sitt utspring i bondesamfunnet, var gamle og ekstra fint laget, som for eksempel en «Smukt udskaaren Ølkande af Valbirk under paa Bunden merket «P.B. 1786». Ølkannen som Gihle hadde fått av Anders Pedersen Balke i 1882, er også et eksempel på at mange av gjenstandene i samlingen virker innenfor en patriotisk forståelsesramme. Flere ting knyttes til henholdsvis 1905 og 1814, for eksempel Niels Dyhrens inngangskort til riksforsamlingen på Eidsvoll eller et krutthorn brukt i «Svenskekrigen» i 1814. Dette har Gihles samling til felles med universalmuseene, som skulle ha en patriotisk funksjon ifølge ideene til W.F.K. Christie som grunnla Bergens museum (Eriksen 2009:51). Disse museene skulle være med og bygge opp under en nasjonal offentlighet. Universalmuseene la ikke vekt på lokal tilknytning i samlingen, slik Gihle i stor grad gjorde. Fram til 1890-tallet ble det fremdeles etablert museer i Norge med hensikt å bygge opp en altomfattende samling. Så Even Gihles samlerpraksis bygget på den rådende praksis og de tilgjengelige forbilder i landet da han startet opp på 1880-tallet. Han la bare en mer lokal forankring til grunn som privat samler.

Even Gihle gikk bort i 1919, og etter hvert oppstod det kontakt mellom hans enke og museumslaget om eventuelt kjøp av deler av samlingen. Første tilbud fra Helene Gihle forelå til styre- og representantskapsmøte 2.oktober 1931 og lød på kr. 20.000⁴⁶. Samlingen bestod av 334 katalognummer og ca. 445 gjenstander. I tillegg til mynter inneholdt samlingen mange

⁴⁵ Optegnelser og Fortegnelse over mine Antiquiteter av Even Gihle.

⁴⁶ Protokoll TM s. 19.

oldsaker (funnet på Toten før fredningsloven) og andre gjenstander av høy verdi og med lokal tilknytning. Laget ønsket å innhente sakkyndig hjelp ifølge protokollen og tok kontakt med museumsforbundet. I et brev datert 22.oktober 1931 skriver Alv Brøgger i Norske museers Landsforbund følgende: «Under henvisning til Deres ærede av 10 ds. skal jeg få meddele at Oldsaksamlingen kun er interessert i de jordfunne saker i fru Gihles samling og derfor umulig tør ha noen somhelst mening om dennes samlede verdi»⁴⁷. Museumslaget søkte om å få lån i Toten sparebank til å kjøpe samlingen for kr.15.000. Dette ble innvilget med krav om garantister som betingelse, noe museumslaget i dette tilfelle ikke kan ha klart å stille med eller har besluttet å la være⁴⁸. Interessen i Totenbanken var imidlertid så stor at banken kjøpte samlingen i 1936 og lånte den ut fem år senere slik at museumslaget kunne stille den ut i drengstuebygningen på Stenberg. Det var planen at ny avtale skulle gjøres etter fem år, men dette skjedde ikke før i 1969. Da valgte Toten sparebank å forære samlingen bortsett fra myntene til Toten museum. I 50-årsberetningen beskrives dette som en «storslagen gave» med rette. (Toten museum 1923-1973:24) Even Gihles samling var et varp for et museum generelt, men særskilt for et lite lokalmuseum med små ressurser. Ved salget til Totenbanken i 1936 ble Gihles samling splittet opp, en del gjenstander kom til museet, myntsamlingen ble oppbevart i Totenbanken og en del gjenstander ble beholdt av familien på Dyrin.

Utstilling, innkjøp og gaver fra diverse givere

Museumslaget kunne for første gang vise fram gjenstandssamlingen sin i Hveemsbygningen på Skipsvolden sommeren 1926. Til åpningen ble det trykket en utstillingskatalog med tittelen *Totens bygdesamling*. Heftet gir en oversikt over samlingen i bygningen rom for rom, gjennom en nummerert liste på 204 nummer som forteller hva slags gjenstand det er, opprinnelsessted og giver. Her kan man finne igjen skomakerverktøyet fra Snipstad, samlet inn av Levang, utstilt som nr. 173 på Salen. Brorparten av samlingen som var stilt ut på Skipsvolden var Levangs samling, men hans navn nevnes ikke i katalogen. Flere bygdefolk og medlemmer i museumslaget har donert gjenstander til samlingen, og deres navn er nevnt ved hvert gjenstandsnummer. Hvorfor krediteres ikke Levang som samler? Levang og aktørene i museumslaget hadde gjennomført bytte av gjenstandssamlingen imot økonomisk vederlag, kulturell kapital i konkret form mot museumslagets økonomiske kapital. Båndet

⁴⁷ Brev fra A.W. Brøgger, Norske Museers Landsforbund til Toten museumslag v. Gudbrand Kjølseth, Oslo 22.10.1931.

⁴⁸ Brev fra Toten sparebank v. Elef Prestsæter til Totens museumslag v. Gudbrand Kjølseth, Lena 6.11.1931. OATM 292.1.A.

mellom Levang og museumslaget kan karakteriseres som en økonomisk relasjon. Handelen mellom dem var avsluttet, og ingenting tyder på videre kontakt mellom Levang og laget. Mens museumslaget som aktørgruppe var «skuls» med Levang, innebar gavene til samlingen fra aktører i bygda og innad i laget også en forventning om gjenytelse. I stedet for finansiell godtgjørelse, mottok giverne symbolsk kapital i bytte for sine gaver. I utstillingskatalogen løftes de fram som generøse bidragsytere til bygdesamlingen. Dyrlege Ole Enger og Ragna Rogneby fra styret har gitt mange ting, mens Berthe Evang har donert husgeråd som en «gammel thebøsse av Kjøbenhavnerporselen» og Knut Ranheim har gitt flere salmebøker fra 1700-tallet. Skrivebøkene til amtmann Sommerfelts barn og sorenskriver Weidemanns slede var også stilt ut. Utstillingen viste både oldsaker, våpen, fra hverdagslige til staselige ting fra gårdssamfunnet og en del ting fra embetskulturen.⁴⁹ Gjennom innsamling og utstilling ser det ut til at museumslagets omfattet alle fra amtmannen til skomakeren i begrepet «bygdefolket» i formålsparagrafen.

Museumslaget var ikke tilfreds med utstillingen av samlingen i Hveemsbygningen på Skipsvolden, og flyttet den til leide lokaler i drengstuebygningen på gården Stenberg i 1931. Einar Roland forteller at Ragna Rogneby tok på seg ansvaret for å flytte gjenstandssamlingen fra Skipsvolden til Stenberg og gjøre alt klart for å vise den fram under den første Stenbergfesten sommeren 1931.⁵⁰ Museumsarbeidet førte ulike folk sammen på tvers av generasjonene. Jens Stenberg, den unge sønnen til eieren av gården, har fortalt at han kom så godt overens med Ragna Rogneby⁵¹. Samlingen ble stilt ut i værelsene i drengstuebygningen, en tømmerbygning fra omkring 1800 som blant annet hadde vært benyttet til amtskontor, kjøkken og gårdsbestyrerbolig. Et fotografi fra 1931 som ble trykket som postkort viser samlingen utstilt i amtskontoret. Flere glassmontre dominerer rommet, på hyller er lysestaker og ølkanner stilt opp på rad. Mellom et malt og utskåret hjørneskap og en brannsprøyte over døren, henger en plakat om at gjenstandene ikke må berøres (figur 4.2). I 1948 gir museumslaget ut en fører for samlingene på Stenberg, hvor alle bygninger og værelser som er tilgjengelige for publikum, er beskrevet av styreformann Gudbrand Kjølseth⁵². På samme måte som i 1926, er alle givere nevnt med navn. Gjennomgangen viser at museumslaget har mottatt svært mange gaver fra bygdefolk og medlemmer i laget. Gjenstandene er til en viss grad ordnet tematisk, med husgeråd i kjøkkenet, utstyr til matstell i spiskammeret, kjøretøy i

⁴⁹ *Totens Bygdesamling* 1926.

⁵⁰ Båndside 533, intervju med Einar Roland 1.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

⁵¹ Båndside 559, intervju med Jens Stenberg. Lydbåndarkivet TM.

⁵² Totens museumslag 1948:31f.

vognskjulet osv., og ellers der det har vært plass. Fremstillingen gir et tett pakket inntrykk av en variert samling som spenner over oldsaker, kirkegjenstander, sølv og mynter, gjenstander fra embetsstanden og storgårdsmiljø som glass og våpen, og gårdsredskaper, husgeråd og ting knyttet til husflid og håndverk. Den imponerende våpensamlingen omfatter hellebarder, sverd, stridsøkser, 14 sabler, spyd, pistoler, stilt ut sammen med hånd- og fotjern til straffanger og en gapestokk. Mange bygdemuseer og provinsmuseer i Skandinavia har hatt mindre våpensamlinger, ifølge Henrik Vensild⁵³ (2011:127). Våpnene fantes på bygdene fordi gårdbrukerne fra gammelt av ble innrullert som infanterister eller dragoner i dragonregimentene. De gamle våpnene kommer fra mange forskjellige givere i tillegg til Levang og Gihles samlinger, så mange våpen har vært oppbevart på gårdene på Toten. I motsetning til Levangs samling, blir gjenstander referert til som Even Gihles samling i katalogen. Gihle var en kjent samlerskikkelse på Toten som nøytt stor anseelse. Samlingen var ikke betalt av laget, men velvillig utlånt av Toten sparebank. Gihles samling blir derfor løftet fram spesielt på samme måte som givene av andre gjenstander.

I 1934 kjøpte museumslaget gården Stenberg, og dette la føringer på deres innsamling av gjenstander til samlingen. Laget anla en tydelig strategi for å samle inn gjenstander som har tilhørt Weidemannfamilien på Stenberg. De var opptatt av at møbler og løsøre etter Weidemannfamilien som Stenbergfamilien hadde overtatt skulle følge med i kjøpet av eiendommen i 1934. I håndgivelsen⁵⁴ spesifiseres at enkeltmøbler som var overtatt av familiemedlemmene Dorte Koll og Ingeborg Stenberg skulle inngå i handelen og overdras til museumslaget. Protokollen til museumslaget viser at styret høsten 1934 både var opptatt av å samle kunnskap om hvordan interiøret på Stenberg hadde vært på Weidemannfamilien sin tid (1802-1901) og gikk aktivt inn for å samle inn gjenstander etter dem. I referatet fra styremøtet 10.oktober 1934 fortelles det at «frøken Raabe og fru Koll redegjorde for interiøret på Stenberg i amtmannstiden»⁵⁵. Thekla Raabe var en del av Raabefamilien som hadde vært omgangsvenner med familien Weidemann⁵⁶. Som en del av de gamle embetsfamiliene på Toten representerte hun en nyttig kontakt for museumslaget. Thekla Raabe fikk i oppdrag å

⁵³ Henrik Vensild forsker på nordiske blankvåpen, og har vært leder for Bornholms museum og Dansk Landbrugsmuseum i Jylland.

⁵⁴ Håndgivelse mellom selgere Jacob og Barbra Stenberg og Toten museumslag v. Gudbrand Kjølseth, Skaugerud 4.4.1934. OATM 292.1.

⁵⁵ Protokoll TM s.35

⁵⁶ Thekla Raabe (1864-1955) var fotograf og pianolærerinne. Hun var datter av doktor Frans Christian Raabe og Augusta Donata Mathilde f. Friis, og oppvokst på Evenrud på Kapp. Frans Christian Raabe var doktoren til Weidemannfamilien, og familiene var omgangsvenner. Theklas bror Jens Raabe skrev boken *En storbygd* mens han og familien tilbrakte sommeren på Stenberg i 1905, og gir en vemodig skildring av gården i et kapittel.

dra til Oslo for å forsøke å få tilbake gjenstander fra etterkommere etter Weidemann⁵⁷. For å nå inn til Weidemannslektningene av embetsmannsslekt benyttet museumslaget seg av Thekla Raabe som megler. Raabe kunne spillereglene i det sosiale sjiktet og kjente slektningene. Det var nok også av betydning at et budskap av en slik sensitiv natur som forespørsel om gaver og arvegods er, ble lagt fram på en taktfull måte av bekjente. En måned senere kom hun tilbake med gaver til museumslaget fra Christine Weidemann, Anna Hvoslef og Nanna Holst. Fra sistnevnte mottok museumslaget blant annet verdifulle gjenstander som to vinglass med Lauritz Weidemanns våpen og navn inngravert. Holst og Hvoslef bestemte seg også for å testamentere gjenstander til museumslaget⁵⁸. Styreformannen kontaktet Kunstindustrimuseet i 1935 for å forsøke å kjøpe tilbake fire stoler⁵⁹ som hadde tilhørt Weidemanns og som var anskaffet av Kunstindustrimuseet på auksjonen etter Amalie Weidemann i 1902, men henvendelsen førte ikke fram.

Gunvor Ingstad Trætteberg ble engasjert for å ordne gjenstandssamlingen. Hun hadde erfaring med museumsarbeid fra De Sandvigske samlinger på Lillehammer og tok selv kontakt med Toten museumslag⁶⁰. I årsmeldingen for 1936 opplyses det at samlingen er ordnet og katalogisering påbegynt av Trætteberg. Trætteberg arbeidet på Toten om sommeren med dette, og var også engasjert på Lands museum på Dokka⁶¹. Den første gjenstandsprotokollen etter Toten museumslag starter i 1936, ti år etter anskaffelsen av Levangs samling⁶². Museumslaget kjøpte også konserveringstjenester fra Oldsaksamlingen. Ifølge årsmeldingen ble alle oldsaker i jern, også de deponerte tingene fra Even Gihles samling, sendt til Oslo for å bli «preparert mot ødeleggelse av rust» i 1936⁶³. Katalogiseringen av samlingen var problematisk å følge opp for museumslaget som var drevet av frivillighet. Da første konservator ble ansatt i 1952, hadde katalogiseringen stått på stedet hvil siden 1937. Innsamling og mottak av gjenstander hadde ikke stoppet, så det hadde bygget seg opp et stort etterslep. Sammensettingen av samlingen i tida fra 1923 til 1952 er også preget av at det ikke var en konservator ved museet som hadde tid og faglige perspektiver til å se samlingen på en helhetlig måte. Gjenstandssamlingen kan sies å være samlet inn med flere forskjellige innsamlingsideologier lagt til grunn: Universalmuseenes prinsipper (Even Gihles samling),

⁵⁷ Lauritz Weidemanns to eldste sønner David, bosatt i Holmestrand, og Fredrik, bosatt i Fosen, hadde begge store familier og en stor etterslekt.

⁵⁸ Protokoll TM s.39-40.

⁵⁹ Protokoll TM s.42.

⁶⁰ Protokoll TM.

⁶¹ Totens museumslag 1948:23, Shetelig 1944:257.

⁶² Gjenstandskatalog nr 1 for Toten museum

⁶³ Årsmelding for 1936, protokoll TM s.39.

folkemuseenes prinsipper (Andreas Levangs samling) og en slags hybridform basert på folkemuseumsideene med vekt på storgårds- og embetskultur og gaver (museumslaget). Embetsstandens kultur inngikk også i innsamlingsprogrammet til de store folkemuseene. Trond Bjorli har beskrevet hvordan planene for Norsk Folkemuseum omfattet embetsstanden, og Anders Sandvig flyttet embetsmannshus til Maihaugen og stilte ut den materielle embetskulturen som møbler og våpen der, ifølge Hegard (Bjorli 2000; Hegard 1984:100f.). De klartest formulerte strategiene for innsamling viser museumslaget etter kjøpet av amtmannsgården når de formulerer intensjonen med å samle inn gjenstander etter Weidemannfamilien og kunnskap om sammenhengene de inngikk i. Valget av sted for museumsetableringen ga museumslaget noe retning i så måte. I tillegg til nødvendig møblering i amtmannsgården samlet museumslaget også målrettet bondemøbler til innredningen av Hveemsbygningen etter at den ble flyttet til museumsområdet på Stenberg. For øvrig ser det ut til at tilfanget av gaver har preget innsamlingen. Selv om kombinasjonen av de to samlingene av privat opprinnelse og museumslagets innsamling ga et litt sprikende uttrykk, klarte museumslaget å anskaffe mange svært verdifulle og interessante gjenstander til sitt museum for totenbygdene ved hjelp av aktørene i nettverket.

Figur 4.1. Familiene Raabe og Stenberg samlet på Stenberg i 1905. Bakerst fra venstre: Jens Raabe, Johanne Stenberg, Dorthe Stenberg, Ingeborg Stenberg, ukjent, Malla (Amalie) Stenberg, Thorvald Raabe, Jens Stenberg, Anton Raabe og Frantz Raabe. Sittende: Anna Raabe med sønnen Gunnar på fanget og Mathilde Wiese f. Raabe. Sittende foran: Einar Raabe og ukjent jente. Foto: Thekla Raabe. R88-51-5, Mjøsmuseets fotosamling.

Figur 4.2. Postkort som viser utstillingen av samlingen i det gamle amtskontoret i andre etasje i drengestuebygningen på Stenberg, ca. 1931. R 98-45-7, Mjøsmuseets fotosamling.

Å skaffe museet et sted å være: Fra Skipsvolden til Stenberg

Museumslaget hadde på kort tid skaffet seg en gjenstandssamling og skaffet den husrom på Skipsvolden, men så seg om etter en permanent plass å være for museet. Valget falt på Toten prestegård, ved siden av Hoff kirke som var Totens hovedkirke og reist i middelalderen. Beslutningen ble tatt på et styremøte 24.juli 1926⁶⁴. Fra gammelt av var Hoffsvangen møteplassen, sentralt plassert i den såkalte *Frambygda* blant storgårdene på Østre Toten og med spor etter eldgammel bosetning. Her var det tingstue, og Østre Toten oppførte kommunebygning på Hoffsvangen i nærheten av kirken i 1870⁶⁵. På 1920-tallet hadde tyngdepunktet forflyttet seg noe mot stasjonsbyen Lena, men som tettsted var Lena ganske nyetablert og fortsatt under utbygging. De første handelshusene etablerte seg på Lena etter at jernbanen kom i 1902⁶⁶. Da åpnet strekningen Kristiania-Gjøvik med stasjoner og sidelinje til Skreia. Utbyggingen av jernbanen og dampskipstrafikken ga nye stasjonsetableringer og

⁶⁴ Protokoll TM s. 12

⁶⁵ Sørheim 1953 (1937): 26

⁶⁶ Tollersrud 1968:625

tidligere perifere bygdelag på Toten som Eina og Totenvika framstod som særskilte steder, med egen stedsstolthet⁶⁷. Store industristeder vokste fram på Raufoss og Kapp. De gamle bygdesentrene som hadde ligget ved kirkene Ås (i Vestre Toten) og Hoff (i Østre Toten) ble mindre dominerende⁶⁸. Men dette har ikke sett ut til å forvirre eller splitte museumslagets medlemmer. Hoff var det historisk symboltunge stedet og er det fremdeles i dag. Slik begrunnet Gudbrand Kjølseth valget: «Østre Totens kirke og Hovsvangen er fra gammelt et kultursentrum for Totenbygdene og er vistnok det eneste sted, hvor alle kan enes om at ha Museet»⁶⁹. Trond Nygård skriver at «de djuptgående endringsprosessene på 1800-tallet innebar ei viss omgruppering av tidligere hierarkier innafor bygdene» (Nygård 2003:161). Men i en sak om museumsetablering var det de gamle hierarkiene som veide tyngst.

Styret så seg ut en tomt i kalvehagen til prestegården, og etter å ha konferert med sogneprest Anders Hovden, ba de Kirkedepartementet om å få jordstykket på 8 mål vederlagsfritt. I brevet til departementet argumenterer museumslaget med at kalvehagen bestandig har vært «et vildniss overgroet af kjær», så en plassering av museet der vil forskjønne stedet betraktelig og samtidig være på så stor avstand at det ikke vil sjenere presten⁷⁰. På dette tidspunktet var planen å skaffe en tomt til museet hvor man kunne sette opp eventuelle bygninger museumslaget skaffet seg, som et friluftsmuseum av vanlig type. Friluftsmuseene var i de første tiårene etter 1900 blitt den populære museumsformen med økende utbredelse i Norge. Søknaden om tomt ble avslått av departementet⁷¹. Museumslaget ga ikke opp. Styret og representantskapet skiftet innfallsvinkel, og utformet en stort tenkt plan for prestegården som involverte Kirken, kommunen, Staten og museumslaget. I et brev datert 25.oktober 1927 tilrår de Kirkedepartementet å overdra Toten prestegård med bl.a. husene, tomten, dammen og hagen til Toten museumslag⁷². Planen er i hovedsak utformet i august samme år av Adolf Rogneby, styremedlem og tidligere ordfører (Rogneby 1981(1927)). Utover prestegårdens høye verneverdi var han også åpenbart motivert av frustrasjon over hvordan gården ble drevet. Rogneby forteller i et brev til formann Kjølseth at han har sendt forslaget sitt til Riksantikvaren i håp om støtte og at han vil komme på befaring. «Jeg vil rigtig håpe at han kommer snart, thi nu ser der verre ut end i et grishus deroppe,» skriver Rogneby, «(...)

⁶⁷ Nygård 2003:160

⁶⁸ Nygård 2003:161

⁶⁹ Kladd av brev fra styret i TM v. G. Kjølseth til Kirkedepartementet, udatert. OATM 292.1.A.

⁷⁰ Kladd av brev fra styret i TM v. G. Kjølseth til Kirkedepartementet, udatert. OATM 292.1.A.

⁷¹ Brev fra Kirke- og undervisningsdepartementet til Hamar stiftsdireksjon, Oslo 18.3.1927. OATM 292.1.A.

⁷² Gjenpart av brev fra Toten museumslag til Kirke- og undervisningsdepartementet, 25.oktober 1927, OATM 292.1.A.24.

gjødslen renner utover plassen mot kirken som en tyk velling, og de øvrige huser – hovedbygning og forpakterbolig, er rent ut sagt så vanskjøttet, at det er en skam.»⁷³ I brevet til Kirkedepartementet er den ærbødige tonen i tomtesøknaden erstattet med Rognebys mer autoritative tone. Dette brevet inneholder flere interessante opplysninger om hvilke tanker som ligger bak museumslagets forslag. I begrunnelsen for hvorfor prestegården bør bli museum, viser museumslaget til sin formålsparagraf og at de gamle husene i bygda også må medregnes innenfor hva museumslaget skal samle inn og ta vare på. Videre skriver museumslaget:

Men da der av disse kun er få og spredte eksemplarer tilbake i sin opprinnelige opbygning, har man festet sig ved bebyggelsen i Hoff prestegård i Østre Toten som den eneste representant for fortidens gamle hus på en stor gård i denne utpregede jordbruksbygd. Man mener derfor at så vel statens og bygdens som museets interesser her best ivaretas ved at disse huser overlates Totens museum (...). Så vidt oss bekjent finnes der i Norge ikke bevaret i sin helhet nogen av de gammeldagse store prestegårder.⁷⁴

Museumslaget gir en beskrivelse av de gamle husene i prestegården med innhus og uthus og deres høye kulturhistoriske verdi, og framhever også helheten av tunet med «et gårdsinteriør som man vanskelig finner maken til, og over 200 år gamle løvtrær danner rammen om det hele». I stedet for å flytte forskjellige hus til en tomt for museet, ønsket museumslaget nå å bevare et representativt gårdsanlegg av høy kulturhistorisk verdi in situ som ramme for museet. I en utpreget jordbruksbygd falt valget på en gård som både var embetsmannsgård, en virkelig storgård og med en unik gammel bygningsmasse med elementer fra middelalderen. Forslaget til departementet omfattet også at Kirken skulle kjøpe villaen Heggen som ny prestebolig, at presten skulle slippe å være gårdbruker og at kommunen overtok 600 mål av prestegårdens jord og stykket den opp til små gårdsbruk. I brevet avslutter museumslaget/Adolf Rogneby med å framheve de gunstige økonomiske sidene ved forslaget: «Den her anførte plan har den store fordel, at alles interesser ivaretas. Ingen av partene taper noget, men alle enten tjener penger eller sparer penger». Museumslaget tok også i bruk sine politiske kontakter. Kristian Ørud som satt på Stortinget for Bondepartiet ble mobilisert til å arbeide for saken, og i den anledning oppsøkte han biskopen på Hamar for å megle. «Jeg hadde det makeløst koselig,» skriver Ørud til styreleder Kjølseth, «men han vilde ikke høre på

⁷³ Brev fra Adolf Rogneby til Gudbrand Kjølseth, 31.8.1927, OATM 292.1.A.

⁷⁴ Gjenpart av brev fra Toten museumslag til Kirke- og undervisningsdepartementet, 25.oktober 1927, OATM 292.1.A.24.

det øre at Totens prestegård skulde bli museum. Prestene skulde ha jord o.s.v.» Videre ber Ørud om avklaring på om han straks skal gå videre med saken til departementet⁷⁵.

Kirkedepartementet og Kirken lot seg ikke overbevise. Det lot seg ikke gjøre å etablere Toten museum på prestegården, og laget måtte se seg om etter et annet sted å være. Det er uklart når den gamle amtmannsgården på Stenberg på grensen mellom Østre og Vestre Toten kom inn i diskusjonen. Det nevnes første gang i møteprotokollen ved styre- og representantskapsmøte på Stenberg 13.juli 1931. Da var det ikke avholdt møte siden juli 1929. Det er oppført som egen sak at alle styre- og representantskapsmedlemmer pålegges å skaffe inntekter til museumslaget, så gjelden må ha tynget og den økonomiske situasjonen var vanskelig. Møtet vedtok at museumssamlingen skulle flyttes til drengestuebygningen på Stenberg for en leie på kr. 250 pr. år, og at det skulle avholdes en fest på Stenberg etter slåttonnen. Denne festen var den første av det som skulle bli kjent som Stenbergfesten, et årlig arrangement holdt av museumslaget. Stenbergfesten omtales i en egen del i dette kapitlet.

Stenberg hadde tilhørt Lauritz Weidemann⁷⁶ som var amtmann i Christians amt i en mannsalder og som representerte amtet på Eidsvoll i 1814 mens han var sorenskriver i Toten, Vardal og Biri. På Weidemanns tid hadde det vært henholdsvis sorenskriverkontor og amtskontor på Stenberg. Etter amtmannens død hadde en sønn og tre døtre, alle ugifte, blitt boende på gården, og tiden hadde stanset litt opp der. Amalie Weidemann, den siste gjenlevende av søsknene, hadde solgt gården til gårdsbestyreren Jens Henriksen før hun døde i 1901. Jens Henriksen hadde kommet til Stenberg som gardsdreng i 1857. Han tok navnet Stenberg, og familien gjorde få store endringer på gården etter at de tok over. Gården ble fredet av Riksantikvaren i første fredningsrunde i 1924⁷⁷. I forkant av fredningene hadde bygdebokkomiteen på Toten invitert Riksantikvarens folk til befaringsav utvalgte gårder på Toten, deriblant Stenberg (Bugge 1923 (1981). Eierne, som ikke var adressert ved navn, fikk et kortfattet brev fra riksantikvar Harry Fett som opplyste om at gården var fredet. Eierne var skuffet over at det ikke fulgte økonomiske midler med fredningsvedtaket, forståelig nok når han hadde mange gamle bygninger å ta vare på⁷⁸. Gamle Jens Stenberg hadde kjøpt mange av møblene, ovnene og annet løsøre etter Weidemanns på auksjonen i 1901 og latt mye av det stå

⁷⁵ Brev fra Kristian Ørud til Gudbrand Kjølseth, Oslo 15.januar 1929. OATM 292.1.A.

⁷⁶ Lauritz Weidemann, f.1775 d. 1856.

⁷⁷ Brev fra Riksantikvaren til eieren av Stenberg, 1924. OATM 292.

⁷⁸ Båndside 533. Intervju med Einar Roland 1.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

i hovedbygningen⁷⁹. Gamle skinnbrev og dokumenter etter amtmann Weidemann ble tatt vare på⁸⁰. Men den store gamle bygningsmassen (det yngste huset var driftsbygningen oppført 1836), parken og familiegravstedet trengte vedlikehold og dette må ha tynget på eierne.

Også før museumslaget ble involvert på Stenberg, tiltrakk gården seg besøkende gjennom koblingen til 1814, det vakre urørte gårdstunet og den gamle stemningsfulle parken.

Stenbergfamilien var vant til å ta imot gjester, vise dem rundt på eiendommen og fortelle historier fra Weidemannstida. Journalisten Ingrid Arnulf bodde en tid på Raufoss. I Aftenposten skildret hun en tur til fots sammen med venner til Stenberg en sommerkveld i 1926. Arnulf var med i museumslaget fram til familien flyttet til Oslo (blant annet i var hun medlem av representantskapet), og har nok tilpasset artikkelen til leserne av Aftenposten. På Stenberg finnes «en vidunderlig utdøende have med skoger av forvildede stauder og paviljonger og meget rart...», skriver Arnulf. I artikkelen blir gjestene vist omkring i hovedbygningen av frøken Stenberg som forteller om da frøknene Weidemann bodde i huset:

– En blid stille dame kommer fort ut til os, det er frk. Stenberg, hun er vant til at motta besøk og viser os elskværdig omkring. Vi går ind i det store hus, hvor skinnende hvitskurte gulver lyser i skumringen. (...) Frk. Stenberg viser os ovenpaa. Her lyser himmelsengene i krokene, jeg løfter paa et omhæng, sengen er frisk og opred som om den ventet sin gamle eier ikveld. – Her er sengene til frøknene, sier frk. Stenberg, - her er de døde i hver sin.⁸¹

Familien på Stenberg viste tilreisende besøkende omkring i hovedbygningen hvor de selv bodde. De fortalte om familien Weidemann i værelser hvor møblene etter Weidemann fortsatt stod. På tidspunktet for Arnulfs besøk var det 25 år siden Amalie Weidemans død, og medlemmene i Stenbergfamilien kunne huske «Malla» og familien hennes, eller hadde vokst opp med fortellingene om dem. Stenbergfamilien tok stillferdig vare på husene, gjenstandene og fortellingene etter Weidemannfamilien, før Toten museumslag vendte oppmerksomheten sin mot Stenberg etter å ha gitt opp prosjektet Hoff prestegård. I praksis kan man si at eiendommen var et museum allerede før museumslaget kjøpte den. Dette «tenkte museet» har fellestrekk med det Ragnar Pedersen kaller *minnemuseer*, som hedrer minnet etter en persons liv og virke eller historiske begivenheter. Minnemuseene ligger på det autentiske stedet, gjerne der en kjent person har bodd, og en viktig dimensjon er at *det var her det skjedde*. Minnemuseer finnes gjerne på steder som representerer viktige verdier og begivenheter i samfunnet, som for eksempel Eidsvollsbygningen og Nidarosdomen, og

⁷⁹ Protokoll fra auksjonen på Stenberg 1902.

⁸⁰ Lydbånd 533. Intervju med Einar Roland. Lydbåndarkivet TM.

⁸¹ Arnulf, Ingrid, Aftenposten 22.6.1926

fungerer som monumenter for historien. (Pedersen 2010:50-51) På samme måte som folkemuseene, spiller minnemuseene på følelsene til de besøkende mer enn presentasjon av kunnskap. Stenbergfamilien hegnat om anlegget på Stenberg slik det var bygget opp av eidsvollsmannen Weidemann. Stenbergfamilien var ikke samlere på samme måte som samtidens museumsmenn, men de tok vare på kulturmiljøet i amtmannsgården med gjenstander, bygninger og parken. Familien la inn elektrisk strøm, vannledning og betonggulv i fjøset, men ellers forble innhus og uthus i stor grad uendret selv om det må ha vært upraktisk. I tillegg var de tradisjonsbærere for kunnskap om Weidemannfamilien gjennom muntlig overføring. Jens Henriksen Stenberg hadde tilegnet seg gårdsanlegget inkludert embetsfamiliens kulturelle kapital i konkret form ved hjelp av økonomisk kapital, men deres sosiale kapital og kroppsliggjorte kulturelle kapital hadde lite til felles med embetsfamilien. Selv om Stenbergfamilien hadde overtatt gården på en utradisjonell måte, var deres særegne kulturelle kapital basert på et halvt århundres samkvem med Weidemanns verdifull for museumslaget.

Det er uklart når museumslaget fikk ideen om å kjøpe Stenberg, men intensjonen ble i hvert fall gjort kjent i Gudbrand Kjølseths tale under festen som museumslaget arrangerte på Stenberg 21. og 22.august 1931, ifølge referatet som stod i Aftenposten (Aftenposten 24.8.1931). Barbra Stenberg hadde tidligere nevnt tanken å selge bygningene og parken, men ikke selve gården⁸². Arrangementet var svært vellykket for museumslaget, med stort oppmøte, høy salgsomsetning og mye god omtale av museumslaget i pressen. Einar Roland var valgt inn i styret 1931 og leder for festkomiteen. All tvil om hvor Toten museum skulle ligge, ble feid bort etter dette, så han når han ble intervjuet mange år senere⁸³. Museumslaget ønsket å kjøpe Stenberg, og valgte Paul Alm og Edvard Lunde til å gå i forhandlinger med Jacob og Barbra Stenberg. Ifølge Gudbrand Kjølseth fungerte Edvard Lunde som megler under forhandlingene:

Paa museumslagets vegne vil jeg takke Dig for al Din interesse for Dit arbeide med å opspore og samle værdifulde ting og din store diplomatiske evne som især var av saa stor virkning ved kjøpet av Stenberg. Forhandlingene holdt flere gange paa å stanse, da traadte Du til og meglet og det gik bra.⁸⁴

⁸² Lydbånd 533. Intervju med Einar Roland 1.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

⁸³ Lydbånd 533. Intervju med Einar Roland 1.4.1981. Lydbåndarkivet TM.

⁸⁴ Kladd av brev fra Gudbrand Kjølseth til Edvard Lunde ved dennes utgang fra styret. OATM 292.1.F.

Først 31.mai 1934 kom de fram til en kjøpsavtale. For kjøpesummen på totalt kr 43.500 ble museumslaget eier av gården på 400 dekar⁸⁵. Kjøpet av eiendommen ble blant annet finansiert ved at museumslaget overtok pantobligasjoner i Hypotekbanken og Toten sparebank. Mange personer i museumslaget stilte opp som personlig garantist for at det skulle være mulig. Med i handelen var «alt på gaarden værende bohøve og annet løsøre som har tilhørt familien Weidemann», og museumslaget sikret seg også Weidemann-møbler som andre i Stenbergfamilien hadde overtatt. I avtalen inngikk føderåd til Ingeborg Stenberg og at hun skulle ha til fri rådighet to værelser i hovedbygningen ut sin levetid, og kunne disponere kabinettet (en av stuene). Gårdsdriften fortsatte med Jacob Stenberg som forpakter. Familien Stenberg skulle også forestå omvisningene for besøkende og innkassere betalingen. Medlemmer av Stenbergfamilien bodde i hovedbygningen på Stenberg til 1955. Fram til de flyttet ut, stod Jacob, Barbra og Ingeborg Stenberg for omvisningene på Stenberg.

I hvilken del av det norske museumslandskapet kan man plassere det museet som ble etablert på Stenberg? Som tidligere sagt var intensjonen til museumslaget å bygge et friluftsmuseum og samle bygninger og gjenstander der. Dette fulgte de etter hvert opp på Stenberg ved å sette opp tilflyttede bygninger på området slik at eiendommen bestod av amtmannsgården med parken, friluftsmuseum, jordvegen og skogen. Men som type kan museet sees på som en hybrid knyttet til flere kategorier. En av forgjengerne for friluftsmuseene var den romantiske landskapsparken. Terrengformasjoner og variert vegetasjon sammen med overraskende og stemningsskapende elementer som ruiner, minnestøtter, paviljonger, grotter eller eksotiske hus skulle bidra til rekreasjon og stimulerende opplevelser for publikum under deres vandring i parken. (Pedersen 2010:55, Eriksen 2009:71) På Stenberg lå allerede et parkanlegg med røtter tilbake til 1700-tallet, rikt på stemning om enn noe forfallent og gjengrodd. Kanskje kan man si at et museum hadde ligget på Stenberg fra parkens første tid? Anne Eriksen kaller sogneprest J.N. Wilses prestegårdshage på Spydeberg for et «friluftsmuseum» og et uttrykk for hans universalmuseum som ikke ble realisert fullt ut. Wilses museumsideer går igjen i hans anbefalinger for hvordan en hage skal være, ifølge Eriksen. (Eriksen 2009:47-48) Den eldste delen av hageanlegget på Stenberg er sannsynligvis samtidig med Wilse og omfattet elementer som lindesal (et styvet lysthus av lindetrær), hagestier, hasselgang, alleer, solur, frukttrær og lysthus og mange vakre utsiktspunkter. Hagen kombinerte det fornøylige og det nyttige. Fra midten av 1700-tallet var Stenberg i Sommerfeltfamiliens eie, en framstående

⁸⁵ Haandgivelse. Kjøpekontrakt mellom Toten museumslag og Jacob og Barbra Stenberg, 31.5.1934. OATM 292.1.

embetsmannsslekt med kunnskap og hageinteresse. (Mellgren-Mathiesen 2014) Hagen på Stenberg reflekterer de samme ideene som Wilses prestegårdshage og gir en interessant resonansbunn, et underliggende lag, for friluftsmuseet som senere ble etablert på området. På den tiden museet ble etablert ble parken framhevet av museumslaget som Stenbergs største attraksjon, for eksempel i større grad enn hovedbygningen (Roland 1948:14).

Haakon Shetelig omtaler Toten museum i sin bok om museene i Norge (1944), i kapitlet for by- og bygdemuseer. Shetelig framhever bygningene og parken på amtmannsgården og tilknytningen til en eidsvollsmann, ikke museets gjenstandssamling. Ved kjøpet av Stenberg fikk museet et førsterangs kulturminne, sier Shetelig, men også svært mye å ta vare på (Shetelig 1944:254-255). Museumslagets valg av en embetsgård som museumsanlegg skaper dissonans i forhold til at initiativet til museet på Toten opprinnelig kom fra Noregs ungdomslag. Ideene om folkemuseer i ungdomslagsbevegelsen la vekt på å løfte fra bygdenes egen kultur på fullnorsk grunn, og embetsmannskulturen med dansk påvirkning ble sett på som motstykket til dette. På den måten kan valget av Stenberg tolkes dit hen at ungdomslagsbevegelsen hadde mindre påvirkning i museumslaget. Ungdomslagene på flatbygdene på Toten var imidlertid mer åpne for det dansk-norske enn andre distrikter, blant annet mente de at det måtte være åpent for å bruke begge målformer (Øfstaas 2011:18-19).

Figur 4.3. Ukjent kvinne ved amtmanninnens lysthus i Stenbergparken omkring år 1900. Foto: Stenbergfamilien, repro: Mjøsmuseet.

Figur 4.4. Familien Stenberg og gjester foran inngangsdøra på Stenberg, slutten av 1940-tallet. Fra venstre: Ukjent, Ingeborg Stenberg, Jacob Stenberg, ukjent, Barbra Stenberg. Foto: Stenbergfamilien. Repro Mjøsmuseet.

Å skaffe penger: Stenbergfestene

Sommeren 1931 besluttet museumslaget å arrangere en todagers fest på Stenberg i august for å skaffe inntekter til museet. Laget hadde opparbeidet seg gjeld, og inntekter fra medlemsavgift, basarer og mindre tilstelninger var ikke tilstrekkelig for å dekke utgiftene. Arrangementet fikk tilnavnet *Stenbergfesten*, og ble en årlig tradisjon. Museumslaget må ha ønsket å gjøre det meste ut av det før den første festen ble arrangert i 1931. De fikk mobilisert to skribenter med tilknytning til Stenberg, Jens Raabe og Anna Hvoslef, til å skrive forhåndsomtale om arrangementet og Toten museum i henholdsvis avisene *Nationen* og *Aftenposten*. I et intervju forteller Einar Roland som var leder i festkomiteen at presseomtalen var svært god og dette var utslagsgivende for at det første arrangementet fikk stor oppslutning⁸⁶. Arrangørene skapte blest og oppmerksomhet i forkant ved å reise Gjøvik og Totenbygdene rundt i en blomsterpyntet bilkortesje med 70 kvinner og menn utkledd i gamle drakter som ønsket folk velkommen festen (*Aftenposten* 21.august 1931).

⁸⁶ Båndside 533. Intervju med Einar Roland 1.4.1981 Lydbåndarkivet TM.

Figur 4.5. Deltakere i et opptog som reiste ut fra Skaugerud for å samle folk til Stenbergfesten i 1931. Skaugerud var gården til Gudbrand Kjølseth, styreleder i museumslaget. Deltakerne har kledd seg i kyser og kjoler med krinoline som brukt midt på 1800-tallet. Ifølge fotokortet fra venstre: Ingrid Alm, Klara Dyste, Odlaug Nøkleby, ukjent, Olga Nøkleby, Hjørdis Prestesæter, Mary Ellingsen, Anna Alm, Karoline Narum, Hjørdis Nøkleby, Aase Lunde. Fotograf: Torbjørn Lange. R82-106-6, Mjøsmuseets fotosamling.

I forkant av festen var det bygget to dansegulv, ett på tunet og ett i parken, og det var også reist en musikktribune på tunet. I programmet valgte man å spille på amtmann Lauritz Weidemanns 50 års- embetsjubileum, som ble feiret med en fest på Stenberg 11.august 1847. Jubileumssangen skrevet for anledningen den gangen ble framført, og «gjestene» fra 1847 kom kjørende og ridende til gårds i form av en draktparade for å hylle amtmannen. Tidsriktige klær fra midten av 1800-tallet hadde deltakerne funnet fram fra kister og skap. Elef Prestesæter og Karen Balke var kledd opp som amtmannen og amtmanninnen og tok i mot utenfor hovedbygningen. I forkant av festen hadde Edvard Lunde samlet inn dansemusikk spilt i Totenbygdene på 1800-tallet, og ungdommer holdt danseoppvisning for publikum med gamle danser som figaro, menuett og firetur. Tema for festen var Stenberg under Weidemanns glansdager, og embetsstandens tradisjoner, musikk, danser og klesskikk ble løftet fram. I tillegg til de museale programpostene var det også musikkframføringer og underholdning, servering, dans mot kvelden og fyrverkeri donert av Raufoss Ammunisjonsfabrikk. Festen

gjorde inntrykk på Jens Stenberg (f.1923) som var smågutt i 1931, han mintes det som «17.mai og julekvelden i ett, bare mye morsommere»:

Og festen da! Hornmusikk og sangkor, festtale og underholdning med kjente kunstnere som Hauk Aabel, Lalla Carlsen og så videre. Opptog med over 100 utkleddede bygdefolk til fots og hest i drakter fra 1800-tallet. Aftenens clou var fyrverkeriet. Det hadde de færreste sett før – og det var umåtelig populært. Jeg husker jeg hadde hørt om det, men da det startet opp, ble jeg vettskremt og løp inn i stua til museumsfolka for å høre hva dette var for noe. Magnus Øftsås tok meg på nakken og bar meg ut i hagen for å se.⁸⁷

Mange bygdefolk og medlemmer i museumslaget med familier ble mobilisert for å skape den store draktparaden. Men hvor kom denne ideen til totningene fra, hentet de inspirasjon fra noen? Anders Sandvig var en foregangsmann på dette området, og begynte tidlig med arrangementer hvor folk brukte gamle drakter på Maihaugen (Pedersen 2008:64). På Maihaugen ble det blant annet feiret sankthans, og arrangementer som sankthansfester, bondebryllup og folkedansoppvisninger ble vanlige ved mange folkemuseer utover på 1900-tallet. Folkedrakter og bunader ble benyttet på disse arrangementene. Drakter ble også brukt på museer innenfor rammen av teater og skuespill. Et eldre forbilde finnes på Oplandenes Folkemuseum på Hamar. Kjøpet av Domkirkeodden til museumsområde ble delvis finansiert av et historisk opptog og teaterarrangement i juni 1911. 5000 mennesker møtte opp for å se et historisk spill med lokal tilknytning og flotte kostymer, som ble utførlig dekket av lokalavisene (Pedersen 2008:62).

På 1920- og 1930-tallet ble det arrangert draktparader med utgangspunkt i motedrakt flere steder i Norge. Etnolog Anne-Sofie Hjemdahl har skrevet om disse paradene i sin avhandling som undersøker hvordan museale praksiser produserte kropper og drakter i Kunstindustrimuseet i Oslo mellom 1928 og 1960. På Kunstindustrimuseet arrangerte de en stor draktparade som strakk seg over ti dager i 1933. Hjemdahl trekker trådene tilbake til en mannekengoppvisning som inkluderte alt fra gamle drakter og til moteklær, som husmorforeningen Hjemmenes Vel arrangerte i Bergens sommerteater 23. august 1928. Hjemmenes vel var en tverrpolitisk kvinneorganisasjon som var etablert i Kristiania i 1898. I perioden 1928 til 1931 arrangerte foreningen draktparader med gamle og nye motedrakter i flere byer i Norge. Etter Bergen i 1928, ble suksessen gjentatt i Trondheim august 1930, i Oslo november 1930 og i Stavanger i 1931. Hjemmenes Vel var ikke noen kulturvernorganisasjon, de arbeidet for profesjonalisering av husmorrollen og var opptatt av

⁸⁷ Stenberg 2002:46

forbruk og bekledning. Disse paradene, framhever Hjemdahl, var en del av et kvinnelig frigjøringsprosjekt gjennom å vise kvinners frigjøring fra klær som hemmet bevegelse. De gamle draktene ble vist fram som kontrast til samtidens klesdrakt. Etter hvert ble museene trukket inn i paradene som fagekasperter, og draktenes kulturhistoriske verdi ble løftet fram (Hjemdahl 2013:84f.). Hjemmenes Vel hadde en kobling til Totens museumslag gjennom Ragna Rogneby, som var leder for Hjemmenes Vel Østre Toten i 1905⁸⁸. Sannsynligvis fantes det også flere medlemmer av den lokale husmorforeningen blant kvinnene som stilte opp på Stenbergfesten. Rogneby og andre totninger kan gjennom foreningen ha fått kjennskap til de populære draktparadene i regi av Hjemmenes Vel. Draktparadene på Toten er dermed ikke enkeltstående fenomen. De var bygget på forbilder fra andre museer og foreninger i samtiden og inngikk i en sammenheng av lignende arrangementer flere steder i Norge.

Stenbergfestene innebar mye arbeidsinnsats av museumslagets medlemmer og deres sosiale omgangskrets. Flere hundre mennesker kunne være involvert hvert år, og forberedelsene startet flere uker på forhånd etter måneders planlegging. Festene utgjorde ryggraden i museumslagets økonomi, og stort sett var oppslutningen og dermed det økonomiske resultatet veldig godt ifølge årsberetningene. Et unntak er i 1939, hvor festen regnet bort. Dette skapte vedvarende økonomiske problemer for museumslaget. Okkupasjonstiden innebar at ingen arrangementer kunne foregå. Stenbergfestene var den viktigste arenaen for at den sosiale kapitalen medlemmene til sammen hadde til rådighet, ble utvekslet og øket i bytte imot økonomisk kapital. Medlemmene og deres venner og familie la ned utallige arbeidstimer som museet nøt godt av i form av inntektene fra festene. En del av aktørene hadde også økonomiske relasjoner til laget gjennom også å være tjenesteleverandører til festen og levere mat, drikke, musikkanlegg osv. Aktivitetene på Stenbergfesten kunne dermed også komme mange i bygda til gode, ved at inntekter dryppet på leverandørene.

Arbeidstimene som museumslaget kunne dra veksler på fra aktørene i laget, må sees i sammenheng med gamle sosiale institusjoner i bondesamfunnet som dugnad og fellesarbeid. I bygda var det tradisjon for å stille opp med arbeidskraft for å hjelpe til på en gård når noen trengte det. Selv om de gamle institusjonene var i oppløsning, har de sannsynligvis medvirket til oppslutningen. Felles arbeidsinnsats til gode for museumslaget kan nærmest sammenlignes med fellesarbeid det gamle samfunnet, hvor arbeidet var til nytte for alle. Dugnad av ordets

⁸⁸ På vegne av Hjemmenes Vel Østre Toten skrev Ragna Rogneby under på Norske kvinners nasjonalråds adresse til Stortinget og regjeringen datert 13. august 1905.

gamle betydning innebar alles hjelp til én, men i dagens bruk av ordet omfatter dugnadsbegrepet innsats til fordel for en forening. I de første arrangementene som museumslaget arrangerte til fordel for museumssaken, valgte de å arrangere lokale fester i tre forskjellige bygder. Argumentene for dette kan ha vært større spredning, lokal oppslutning og gjennomslag for saken i hver bygd, og kanskje større inntekter. Det ble valgt festkomitéer for hver bygd. Men fra 1931 velger museumslaget å samle initiativet til en felles to-dagers fest på Stenberg, med en festkomité med medlemmer fra alle fire totenkommunene. Gjennom organiseringen av laget og festkomitéene, søkte man oppslutning om museumssaken som noe Toten hadde sammen i fellesskap.

Figur 4.6. Ragna Rogneby og Mathea Prestesæter ankommer i vogn under den første Stenbergfesten i 1931. Einar Roland er kusk. R-83-123-1, Mjøsmuseets fotosamling.

Figur 4.7. Elef Prestesæter som amtmannen og Karen Balke som amtmanninnen tar imot gjestene utenfor hovedbygningen under Stenbergfesten i 1931. Mjøsmuseets fotosamling.

Innsamling av bygninger og utbygging av friluftsmuseet

Med kjøpet av Stenberg hadde Toten museumslag skaffet seg et helhetlig gårdsanlegg slik ønsket ble formulert i 1927. Eiendommen på 400 dekar omfattet dyrket mark og skog i tillegg til amtmannsgården og parken, og ga muligheter for å utvide museumsanlegget. Hvordan valgte museumslaget å videreutvikle museet? De slo seg ikke til ro etter kjøpet av amtmannsgården, men la planer for å fortsette å samle inn bygninger og utvikle et friluftsmuseum på det romslige området. Ut i fra protokollen og arkivet etter museumslaget, ser det ut til at innsamling av bygninger er preget av tilbud fra eiere om å få bygninger i gave som skulle tas ned. Innenfor tidsrommet denne oppgaven tar for seg ble tre bygninger flyttet til Stenberg og innlemmet i friluftsmuseet på eiendommen, henholdsvis Kornstabburet fra Hoff (oppsatt 1948), Hveemsbygningen (oppsatt 1948) og en badstue fra Helgestad (oppsatt 1954). Styret og byggekomitéen arbeidet også med å anskaffe stórhus for å etablere et seteranlegg på museumsområdet. Fra etableringen i 1926 fikk museumslaget en del henvendelser om å ta imot eller kjøpe gamle bygninger, deriblant fra Riksantikvar Harry

Fett⁸⁹. Museumslaget fikk kornstabburet fra Hoff prestegård i gave av Kirkedepartementet i april 1934, mot at de selv dekket kostnadene til å ta ned bygget⁹⁰. Da skulle Kirkedepartementet bygge ny driftsbygning på prestegården og flere gamle bygninger måtte vike plassen. Adolf Rogneby, som hadde vært arkitekten bak museumsplanene på Hoff, var død i 1933. Kornstabburet er svært stort og vitner om hvor stor lagringskapasitet for korn som var nødvendig på det som var bygdas største gård før 1900. Stabburet ble tatt ned i 1934 og lagret på prestegården, og først gjenreist på Stenberg i 1948.

Hveemsbygningen var den første bygningen som ble flyttet til museet. Stuebygningen fra Oppistuen Hveem på Østre Toten hadde blitt solgt og flyttet til gården Skipsvolden i 1911. Huset er opprinnelig fra 1700-tallet, med en svalgang langs hele langsiden i 2.etasje. Hveemsbygningen stod i fare for å bli ødelagt på grunn av dårlig tak der den stod på Skipsvolden, og ble kjøpt av museumslaget for kr. 1800 i 1938. Kjøpet hadde tatt tid, for det var vedtatt i styret 12.juli 1935 at Edvard Lunde, Paul Alm og Ole A. Lae skulle inngå forhandlinger. Våren 1943 ble bygningen tatt ned og fraktet til Stenberg⁹¹. 100 m³ til materialer ble hugget i Stenbergskogen og Kirkedepartementet bevilget kr 3000 til arbeidet⁹². Oppføringen av bygningen på Stenberg startet opp høsten 1945, men bygningen stod ikke ferdig før 1948⁹³. Arbeidet med gjenreisningen av Hveemsbygningen var vanskelig av flere årsaker. Museumslaget var i økonomiske vanskeligheter og hadde ikke midler til rådighet; den tyske okkupasjonen 1940-45 satte stopper for mye av aktiviteten på museet, og museumslaget kom i konflikt med Riksantikvarembetet om hvor bygningen skulle settes opp på Stenberg. I kapittel fem blir denne saken drøftet i delen som omhandler forholdet til Riksantikvaren.

I 1937 omtaler protokollen for første gang at museumslaget planlegger å få flyttet en husmannsstue til friluftsmuseet på Stenberg. Paul Alm og Einar Roland har besiktiget en husmannsstue på gården Lie som er til salgs: «Stuen som angivelig er ca. 200 år gammel er et typisk husmannshjem for sin tid»⁹⁴. De fikk fullmakt av styret til å kjøpe huset for kr. 100, men dette kjøpet ble aldri noe av. I samme styremøte fortalte styremedlem Johan Hveem at han hadde en gammel husmannslåve på sin eiendom som museet kunne overta, og styret

⁸⁹ Brev fra Riksantikvar Harry Fett til Toten museumslag om bygningen på Haugen ved Hoff, 1926. OATM 292.

⁹⁰ Referat fra styremøte 25.april 1934 på Hoff prestegård. Protokoll TM s.31.

⁹¹ Byggekomite var Paul Alm, Einar Roland, Kristian Haug og Arne Lund. Byggmestere var Karl Johnsen og Sigurd Slettum. Kilde: Note 52. Protokoll TM

⁹² Kladd av brev fra Gudbrand Kjølseth til Olaus Islandsmoen. Kolbu 15.2.1944. OATM 292.7.

⁹³ Forslag til årsberetning for 1945 (OATM 292.7.4), og Toten museum 1923-73.

⁹⁴ Protokoll TM s.64.

besluttet å dra på befarings. Selv om disse bygningene ikke ble anskaffet, viser protokollen at styret hadde en intensjon om å gjenskape en helhetlig husmannsplass med stuebygning og uthus i friluftsmuseet på Stenberg allerede på 1930-tallet. En husmannsplass, Haugsbakken fra gården Haug i Østre Toten, ble oppført på Stenberg-området først i 1967.

Halvor Vreim var tømrer og arkitekt med bakgrunn fra Norsk Folkemuseum, og ansatt hos Riksantikvaren fra 1937 til 1964. Gjennom sitt mangeårige virke innenfor kulturminnevernet satte Vreim preg på svært mange museer og bygningsmiljø i Norge. Vreim hadde ansvaret for arbeidet med de fredede bygningene hos Riksantikvaren. «Han var kanskje den sterkeste eksponenten for tanken om å estetisere og rydde opp i gamle bygningsmiljøer,» skriver Christensen (2011:116). Tun- og landskapsstudier var også hans spesialfelt, og han var rådgiver for mange museer. Vreim var involvert både ved bevaring og vernespørsmål og ved utviklingen av planer for museene. Han har tegnet en rekke planer for museumsanlegg rundt omkring i landet, og selv om ikke alle ble satt ut i livet har Vreim på den måten hatt stor gjennomslagskraft. Anne Eriksen viser i diskusjon av planen for Vestfold fylkesmuseum hvordan Vreim søkte å integrere museumsområde i kulturlandskapet, og å representere området sosiale struktur fra by og sjøfart til bondegårdene (Eriksen 2009:97f.). Imidlertid la ikke Vreim nødvendigvis vekt på helhetlige gårdstun med alle innhus og uthus representert. Vreim var en sentral samarbeidspart for Toten museumslag gjennom mange år.

Når det gjelder alle husene som skulle flyttes og settes opp på Stenberg, rådførte styret og byggekomitéen i museumslaget seg alltid med Riksantikvaren og Halvor Vreim som var saksbehandler. Museumslaget fikk en badstue i gave fra Erling Ellingsen på Østre Helgestad, som ble satt opp på museet i 1954. Vreim foreslo først å plassere badstuen i badstujordet rett foran hovedinnkjørselen til amtmannsgården, «en tomt som ingen i styret var begeistret for»⁹⁵. I stedet ble man enige om å sette opp huset et annet sted (øverst i purkengen nær dammen).

Størhus fra Olterudsetra og seterfjøs fra Hommelsjøsetra ble innkjøpt høsten 1953. Halvor Vreim valgte hvilken plassering seteranlegget skulle ha⁹⁶. Seterhusene stod oppført på museumsområdet i 1959. Museumslaget uttrykker tilfredshet i årsberetningen for 1953 over å ha samlet inn seterhus før det er for seint:

⁹⁵ Protokoll TM s. 129.

⁹⁶ I margen i møteprotokollen står: «Huset blir å plassere slik at man fra svala har utsikt mot Mjøsa». Protokoll TM s. 135.

Planen om å få en sæter på museet er no på god veg til å bli en realitet. Det er på høi tid. Ved undersøkelse av gamle sæterhus, syntet det seg at de fleste er i dårlig stand og fort går sin undergang i møte.⁹⁷

De fredete bygningene i amtmannsgården hadde behov for vedlikehold etter at museumslaget tok over gården i 1934. Laget valgte en restaureringskomité og husene ble gått over ved hjelp av innleid tømmermann og murmester etter 1934. Etter at Jacob Stenberg avsluttet forpaktningen i 1947, måtte noe gjøres med første etasje i låven i amtmannsgården. Halvor Vreim var med på befaring med byggekomitéen og Jacob Stenberg. Vreim anbefalte å beholde stallen uforandret med nødvendige reparasjoner, fjerne innredningen i fjøset og de øvrige rommene i den romslige førsteetasjen og innrede til utstillingsrom for gårdsredskaper. Innredningen i fjøset var ikke opprinnelig (fra 1836), bemerkes det i protokollen, og denne løsningen er både den billigste og muliggjør senere restaureringer⁹⁸. Planen til Vreim ble bare delvis gjennomført. Det ble innredet utstillingsrom i de midterste rommene, men fjøsinnredningen fikk stå.

I 1952 ble første konservator ansatt ved Toten museum, Kristen Svarteberg fra Hallingdal. Prosessen fram til ansettelsen av konservatoren er omtalt i kapittel 5. En ansatt fagperson bød på nye muligheter for museumslaget, også når det gjaldt innsamlingen av bygninger og utviklingen av friluftsmuseet på Stenberg. Konservatoren ble pålagt å utarbeide en plan for videre utbygging av museet, og denne skal være «bygd på registrering av hus ute i distriktet»⁹⁹. Med dette startet en fase med en mer planmessig utvikling av museumsområdet. Planen for museumsområdet som styret bestilte, ble imidlertid ikke ferdig før i 1967. I årene etter 1952 prioriterte museet oppføring av arkiv- og konservatorbygg, i samarbeid med Halvor Vreim. Museumslaget valg av museumsplassering og utvikling av friluftsmuseet i perioden forteller to ting, at Toten som embetsmannsbygd og storgårdsmiljø ble tillagt stor vekt, og at de hadde idealer om å presentere både helhetlige gårdsmiljø og de ulike sosiale stendene innenfor bygdemiljøet. Dette viste seg vanskelig å gjennomføre i praksis. Her kan det legges til at arbeiderkulturen på Toten ikke har noen plass i dette bildet i det hele tatt. Fra starten av la museumslaget lista høyt, og ser ikke ut til å ha vurdert å legge museet noe annet sted enn i tilknytning til en embetsmannsgård. Deretter har man prioritert gårdsbygninger som Hveemsbygningen, husmannsplasser og seterhus, og rekkefølgen av oppføringer på museet er i stor grad preget av hva som hastet mest på grunn av tilstandsgrad eller rivningssaker. Selv

⁹⁷ Årsberetning Toten museumslag 1953, vedlegg i protokoll TM s. 135.

⁹⁸ Protokoll TM s. 128. Befaringen med Vreim var 10. juli 1952.

⁹⁹ Styremøte 25. oktober 1953, protokoll TM s. 131.

med tilrettelegging av eiendommen som arena for underholdning og sosial møteplass, har museumslaget vist mye varsomhet og unngått store inngrep. For å se det litt i perspektiv kan man tenke seg en motsatt situasjon. Sett i lys av tidens idealer for innendørs utstillinger og funksjonelle folkeparker med lys og luft, kunne store inngrep vært begrunnet i hovedbygningen og den forfalne parken på Stenberg. I tillegg til at museumslaget hadde utspring i konservative bygdemiljø og hadde medlemmer som var sterke talsmenn for historien og kontinuiteten på Stenberg, er nok også en viktig faktor at det var vanskelig for museumslaget å finansiere store restaureringsarbeider.

5 Museumslaget, andre organisasjoner og institusjoner

Dette kapitlet undersøker forholdet mellom aktørene i Toten museumslag, og fordelingen av tillitsverv i organisasjonen. Hvilke aktører fikk verv i nettverket Toten museumslag, og hva slags bånd finnes mellom dem? Her stiller jeg også spørsmålet om aktørene har bånd til politiske partier. Videre ser jeg nærmere på relasjonen mellom museumslaget og noen av deres rådgivere. Hvem var rådgivere for museumslaget, og hvordan forholdt museumslaget seg til forventninger utenfra?

Fordeling av verv i museumslaget

Disse typene nettverksbånd er tidligere definert: 1. Slektskap; 2. Vennskap; 3. Økonomiske relasjoner; 4. Patron-klient-bånd. I denne undersøkelsen av båndene mellom aktørene i museumslaget, vil jeg ta utgangspunkt i det første styret i museumslaget; den forberedende komiteen som ble nedsatt i 1923 og gjorde grunnarbeidet fram til konstitueringen i 1926. Den bestod av skolebestyrer Kristian Tollersrud, formann, veterinærkaptein Ole Enger, banksjef Elef Prestsæter i Toten sparebank, og Ragna Rogneby, sekretær. Ole Enger var formann i komiteen for Toten bygdebok, som var organisert og finansiert av Toten sparebank. Denne gruppen utformet lovene for laget, som definerer organiseringen av laget og regulerer valgene til tillitsverv. Laget skulle ha et styre og et representantskap:

Paragraf 3: Laget ledes av et styre på 4 medlemmer, hvorav 2 uttrer det annet år ved loddrekning, og senere de 2 som har fungert lengst. Ved siden av styret står et representantskap på 12 medlemmer, valgt fra alle Totenbygder. Hvert år uttrer 6, første gang ved loddrekning.¹⁰⁰

Styret skulle avgjøre «kurante saker», men ved siden av skulle museumslaget også ha et representantskap *med medlemmer fra alle totenbygder*. Representantskapet samtykke var nødvendig «ved innkjøp av bygninger eller andre anskaffelser av betydelig verdi,» ifølge vedtektene. Alle totenbygder vil si de fire kommunene som tilsammen utgjorde Toten på tidspunktet: Østre Toten, Vestre Toten, Kolbu og Eina. Uten at dette utdypes nærmere noe sted, er det nærliggende å tolke dette som at den forberedende komitéen var opptatt av å forankre museumsdannelsen i alle de fire totenkommunene. Når det gjaldt komitéen selv, var alle bosatt i Frambygda i Østre Toten. Men Tollersrud var innflytter fra Fåberg, og Prestsæter

¹⁰⁰ Protokoll TM

var oppvokst på gården Prestsæter i Vestre Toten. Styret som velges ved konstitueringen av museumslaget i 1926 har en annen sammensetning. Gårdbrukerne Gudbrand Kjølseth, Johan J. Hveem og Hans Kr. Dyste kom til, dessuten fortsatte Ole Enger og Ragna Rogneby deltok som sekretær. Det første representantskapet bestod av: Edvard Lunde (ØT), Adolf Rogneby (ØT), Ole Gihle (ØT), Ragna Rogneby (ØT), Torleif Bjørnstad (ØT), sakfører Erik R. Sørлие (ØT), Kristian Gjestrum (VT), Mathea Prestesæter (VT), Paul Alm (VT), Anton Lunde (K), Edvard Dyste (K), Anders Sund (E). Kristian Tollersrud og Elef Prestsæter ble valgt til revisorer. Når Rogneby og Sunde gikk inn i styret i 1927, ble de erstattet av Johannes Sangnæs og Kristian Ørud. Dette gir en fordeling med et flertall på seks representanter fra Østre Toten, tre fra Vestre, to fra Kolbu og en fra Eina.

Hvis man ikke har kjennskap til gårdshistorie på Toten, sier ikke etternavnene til representantene noe i seg selv. Men en leser med lokalkunnskap vil kjenne igjen navnene til mange storgårder på Toten, med gamle ættegarder og slektsbånd langt bakover i tid. Det styret og representantskapet som ble valgt ved etableringen av museumslaget, er bygd opp omkring storbøndene på Toten, med hovedtyngden fra Østre Toten. Funksjonærer og lærere som Tollersrud, Prestsæter og Sørлие supplerer gårdbrukerne.

Hvilke bånd finnes mellom aktørene i laget? Mange av medlemmene som var valgt inne i styret eller representantskapet, eller begge deler, hadde slektsbånd til andre medlemmer med verv. Noen familier skiller seg ut, og her vil jeg løfte fram et par familier som eksempel, familiene Prestsæter og Rogneby. Elef Prestsæter hadde ansvaret for økonomien i Toten museumslag i en mannsalder – fra 1926 til 1955. Prestsæter må åpenbart ha hatt en stor lokalhistorisk interesse, og den delte han med flere i sin familie. Elef var sønn av gårdbruker Ole Christian Prestsæter og vokst opp på gården Prestsæter¹⁰¹. Faren var ordfører i Vestre Toten, og kasserer i sparebanken fra 1876 til 1910, en stilling som sønnen tok over i 1911¹⁰². Elefs tante Mathea satt i representantskapet. Hans kone Hjørdis (f. Erpestad) var i perioder valgt inn i styret og sentral deltaker i mange festkomiteer. Svogeren Magnus Øfstaas ble også rekruttert inn i museumslaget. Elef, Hjørdis, Mathea, Magnus og mange andre medlemmer av Prestsæterfamilien stilte opp for laget under Stenbergfestene. En annen familie som var sterkt representert i museumslagets organer var initiativtaker Ragna Rogneby og hennes nærmeste familie. Mens Ragna var sekretær, kom også hennes fraskilte ektemann Adolf inn i styret. Når

¹⁰¹ O. C. Prestsæter solgte gården til opprettelse av psykiatrisk sykehus.

¹⁰² Tollersrud 1955:102

foreldrene etter hvert faller fra i 1931, trer datteren Bergljot Holm inn i styret og blir valgt til nestformann. Også barnebarna til Ragna Rogneby ble forventet å delta i museumslagets aktiviteter, som Eva Holm som var omviser i museumsutstillingen (se kapittel 3). Det finnes flere eksempler på at rekruttering til styret gjerne gikk gjennom familiebånd. Etter at Edvard Lunde gikk ut av styret på grunn av alderen i 1950, ble datteren Alvild Lunde valgt inn i stedet.

Kan det finnes økonomiske relasjoner mellom medlemmene i museumslaget? Jeg definerer fellesskap gjennom styreverv og forstanderskap i en virksomhet innunder økonomisk relasjon. Det har vært begrenset tid til å se etter denne type bånd i denne undersøkelsen. Men på bakgrunn av den sentrale rollen til Toten sparebank i det lokalhistoriske arbeidet på Toten, har jeg sammenlignet oversikten over aktørene i museumslaget med forstanderskapet og direksjonen i Toten sparebank fra 1920 til 1954. Sju av aktørene i museumslaget satt i sparebankens forstanderskap eller direksjon¹⁰³. Mange av medlemmene i museumslaget hadde særskilte økonomisk bånd til hverandre gjennom eierskapet av Stenberg. Ved lånefinansieringen av kjøpet av museumsgården, måtte mange medlemmer i museumslaget stille som personlig garantist. Disse aktørene tok på seg personlig risiko midt i en økonomisk krisetid.

Den viktigste aktiviteten for museumslaget hvert år (utenom krigsårene) var publikumsarrangementet Stenbergfesten. Festen var lagets viktigste kilde til inntekter og museumsbesøkende, men det var også den årlige sosiale møteplassen for alle aktørene i laget og andre bygdefolk som var trukket med i forberedelsene. Hvert år ble det valgt festkomité som hadde ansvaret for arrangementet, og som selv pekte ut en eller to personer til formenn. Museumslagets økonomi var avhengig av vellykkede arrangement, så dette var viktige verv. Blant lederne av festkomitéene fra 1931 til 1948, er det 6 menn og 3 kvinner¹⁰⁴. «Jeg tror ikke jeg fornærmer noen ved å nevne Hjørdis Prestsæter, som den dame der har ofret mest av tid, av arbeid og av interesse for museumssaken. Mange, mange damer og herrer har gjennom årene hjulpet til på festene så disse har blitt vellykkede og populære,» skriver Gudbrand Kjølseth i 1948¹⁰⁵. Prestsæter var leder i to år og festkomitémedlem i mange år. Hjørdis var

¹⁰³ Paul Alm, Edvard Lunde, Hans Kr. Dyste, Harald Hveem, Anders Sund og Kristian Tollersrud. Som banksjef hadde Elef Prestsæter naturligvis også plass i direksjonen. Kilde: *Totens sparebank gjennom hundre år 1854-1954*.

¹⁰⁴ Einar Roland, Jan Kihle, Ole A. Lae, Paul Alm, Bergljot Holm, Hjørdis Prestsæter, Rolf Nielsen, Aagot Hammerstad, C. Aschim.

¹⁰⁵ Totens museums lag 1948:24-25

født på Odnas og oppvokst i Kristiania der faren var selger¹⁰⁶. Selv om hun krediteres å ha lagt ned en stor innsats, finnes det lite opplysninger om hva hun i praksis har utrettet for museet. Prestsæter kan imidlertid sees på fotografier blant de draktkledde som deltok i draktparadene og agitasjonsturene på vegne av laget. Aktivitetene til festkomitéene er lite beskrevet, men bildene fra festene forteller om mye arbeid som er nedlagt. I museumslaget var det menn som fikk verv i knyttet til forhandlinger, flytting av hus, oppsyn med skogen osv., og dette refereres i protokollen og i årsberetningene. Kvinner hadde gjerne verv knyttet til bevertning, pynting, arrangementsforberedelser og bekledning, og oppgavene de utførte blir mindre omtalt og mer usynlige for ettertiden. Det er også sjeldnere å finne kilder som nekrologer etter kvinner enn menn, selv om både kvinner og menn hadde med de mest prestisjefylte vervene i styret. Listene over festkomitéene de første årene, viser at rekrutteringsgrunnlaget i stor grad er hustruene og døtre til mennene i laget, men dette endrer seg med årene. Etter hvert er det blant vervene i festkomitéene man kan se størst nyrekruttering og hyppigst utskifting opp igjennom årene.

Aktørene i museumslaget var selvfølgelig også bundet sammen av vennskapelige relasjoner. Man rekrutterte inn i laget gjennom vennskapsbånd, samtidig som styremøter, arrangementer og samarbeid i mange år la grunnlag for nye vennskap. For eksempel ble journalisten Ingrid Arnulf rekruttert inn i nettverket gjennom vennskapet med komponist Anna Alm, som var gift med gårdbruker Paul Alm. Begge var aktive i museumslaget. Arnulf var fra Oslo, men fattet interesse for museet når familien var bosatt på Raufoss. En aktør som bidro til å opprettholde nettverket gjennom å vedlikeholde vennskapsbånd, var mangeårig styreleder Gudbrand Kjølseth. Einar Roland framhever hvordan Kjølseth evner som relasjonsbygger var avgjørende for museumslaget:

... han vervet sine medarbeidere blant alle samfunnslag og fikk dermed gjort museumssaken til en folkesak. Han hadde også en sjelden evne til å forene alle sine medarbeidere til å løfte i flokk under sin ledelse. (Roland 1956:155f.)

Denne evnen til å pleie gode relasjoner og skape godt samarbeid, er avgjørende i et nettverk, men vanskelig å lese ut fra kilder.

I 1933 ble styret utvidet til åtte medlemmer, og representantskapet til tjuenefire. Alle aktører som på et tidspunkt satt i styret eller representantskapet i den perioden oppgaven omfatter, skal ikke gjengis her. En tendens kan pekes ut, og det er at et flertall av aktørene har sittet i

¹⁰⁶ Folketelling 1910 for 0301 Kristiania kjøpstad.

sine verv i mange år, og det har vært lite utskifting. Ved valgene til styret og representantskap på årsmøtene ble kandidatene som var på valg stort sett gjenvalgt med akklamasjon.

Gudbrand Kjølseth innehadde vervet som styreformann fra 1926 til 1953. Elef Prestsæter fungerte som revisor eller kasserer fra 1926 til 1955. Einar Roland deltok i styret fra 1931 til 1959. Dette har bidratt til kontinuitet i perioden oppgaven omfatter.

For å oppsummere kan man si at rekruttering inn i nettverket skjedde gjennom slektsbånd og vennskapsbånd. Hovedsakelig skjedde rekrutteringen til verv i museumslaget fra grupper som gårdbrukere og funksjonærer. For å bygge opp et nettverk som omfattet alle totenbygdene, ble tillitsverv fordelt ut ifra geografiske hensyn. Når aktører som hadde styreverv i museumslaget måtte erstattes, er det funnet mange eksempler på rekruttering basert på slektsbånd.

Rekruttering gjennom slektsbånd er en måte å sikre at attraktive posisjoner opprettholdes innenfor familier. Nettverket opprettholdes på en måte som oppleves å gi trygghet og kontinuitet for medlemmene.

Figur 5.1. Medlemmer i Toten museumslag kledd i gamle drakter, samlet rundt et dekket bord med drikkevarer under Stenbergfesten 23.-24.7.1932. Fra v. Jan Kihle, Harald Hveem, Ellef Prestsæter, Thor Rustad, C. Aschim, Gaarder? Ifølge fotokort. Foto: Gudfrid Wetlesen. R82-88-7, Mjøsmuseets fotosamling.

Figur 5.2. Bevertningskomiteen for Stenbergfesten 1932. Bildet viser 21 personer, flertallet er kvinner. Navn på personene er ikke oppgitt på fotokortet. R82-87-8, Mjøsmuseets fotosamling.

Tilknytning til politiske partier

I undersøkelsen av Toten museumslag som nettverk, er det interessant å se om det finnes en overlapping i forhold til andre nettverk. Hadde aktørene i Totens museumslag bånd til nettverk med politiske målsetninger, som politiske partier? Etableringen av Totens museumslag skjedde i en turbulent tid hvor nye politiske partier så dagens lys. Mange grupper arbeidet for økt politisk makt og utfordret de som lenge hadde sittet med makten i kommunene og på Stortinget. På Toten bidro etableringen av store industribedrifter som Raufoss Ammunisjonsfabrikk i Vestre Toten og melkekondenseringsfabrikken på Kapp i Østre Toten til oppblomstring av sterke arbeidermiljøer med aktive fagforeninger. Herfra vokste den sosialistiske arbeiderbevegelsen fram. På samme tid ble det stiftet et nytt borgerlig parti som skulle ivareta de gamle bygdenæringenes interesser. *Bondepartiet* ble stiftet på Norsk Landmandsforbunds landsmøte i 1920, før stortingsvalget i 1921.¹⁰⁷ I tiårene etter 1900 var *Arbeiderdemokratene* et framtrædende parti på Opplandene. Partiets radikale formann

¹⁰⁷ <https://snl.no/Senterpartiet>

Johan Castberg¹⁰⁸ var sorenskriver bosatt på Toten. Opprinnelig hadde «De forenede norske Arbeidersamfund» vært den venstreradikale delen av partiet Venstre, men fra 1906 var det skilt ut som partiet Arbeiderdemokratene. Partiet hadde tyngdepunktet sitt i Hedmark og Oppland, og de første tiårene på 1900-tallet utgjorde de et radikalt alternativ til gårdbrukernes lister ved valg. John Aage Gjestrum beskriver utviklingen i kommunepolitikken i Totendistriktet slik, i opptakten til perioden denne oppgaven tar for seg:

Det gamle venstre som preget kommunepolitikken fra 1870-åra og til omkring 1900, ble altså avløst av en situasjon der arbeiderdemokratene utgjorde et radikalt arbeider- og småbrukeralternativ i konkurranse med bøndene. Tidligere hadde bøndene styrt på bygdene, og i Gjøvik byborgerne. Fra tida omkring 1. verdenskrig overtok imidlertid Arbeiderpartiet som det sterkeste radikale alternativ, og Bondepartiet og Arbeiderpartiet blir hovedaktørene i lokalpolitikken. (Gjestrum 1987:52)

I 1923 kunne fabrikkarbeideren Severin Olsen overta ordførervervet i Vestre Toten, og lærer og redaktør Niels Ødegaard i Gjøvik, begge fra Arbeiderpartiet. Østre Toten fikk arbeiderpartiordfører i 1935, med småbruker Einar Hermanrud. (Gjestrum 1987:50-51)

For å se nærmere på eventuell politisk tilknytning, er valgene i de fire kommunene Østre Toten, Vestre Toten, Kolbu og Eina fra 1922 til 1937 gått igjennom for å se etter styremedlemmer med politiske verv¹⁰⁹. Kun én aktør representerte Det radikale folkeparti. Kristian Tollersrud var valgt inn i kommunestyret i Østre Toten på listen til Det radikale folkeparti (tidligere Arbeiderdemokratene) i 1931 og 1937. Tollersrud var formann i den første komiteen som forberedte stiftelsen av museumslaget. Jeg så også etter om noen aktører stod på listene for Arbeiderpartiet. Den eneste er Severin Olsen, som var ansatt ved Raufoss patronfabrikk i tillegg til at han var ordfører i Vestre Toten. Severin Olsen satt i representantskapet i museumslaget, og som arbeider skiller han seg ut der som en ensom svale.

Ved gjennomgangen av listene for Bondepartiet er situasjonen annerledes. Mange av aktørene i museumslaget har stått på Bondepartiets lister. Formann i museumslagets styre, Gudbrand Kjølseth, ble valgt inn i kommunestyret i Vestre Toten på Bondepartiets liste i 1926 og 1928. Paul Alm var også valgt inn i kommunestyret i Vestre Toten, for Bondepartiet i 1928 og 1931. Han satt i styret for museumslaget fra 1941 til 1952, men hadde andre oppgaver og komiteverv før det. Gårdbruker Hans Kr. Dyste satt i styret fra 1926 til 1940. Ved

¹⁰⁸ Johan Castberg (1863-1926), jurist og politiker i Arbeiderdemokratene (Det radikale folkeparti).

¹⁰⁹ Opplandsarkivets avskrift av valgresultater 1902-37.

kommunevalget i 1925, var han 3. vara på Bondepartiets liste i Kolbu. Deretter er han valgt på fast plass i 1928 og 1931. Paul J. Narum var styremedlem i museumslaget fra 1941 til 1953. Han var valgt inn i kommunestyret (og ordfører) i Kolbu for Bondepartiet i 1928, 1931 og 1934. I Eina kommune var Anders Sund valgt inn for Bondepartiet i 1925 og 1931. Sund var styremedlem i museumslaget i 1933. Også kvinner satt i styret i museumslaget, og en kvinnelig aktør fantes også på listene til Bondepartiet. Bergljot Holm ble valgt som 1. vara på Bondepartiets liste i Østre Toten i 1934. Holm satt i styret fra 1933 til 1940, og er den eneste kvinnen fra laget som også har stått på listen til et politisk parti.

Museumslagets støttespiller Kristian Ørud var ordfører i Østre Toten for Bondepartiet i 1923-25. Ørud var gårdbruker og hadde flere bånd til museet, siden han var gift med Amalie Stenberg. Fra 1926 til 1936 satt Ørud på Stortinget for Bondepartiet, og som vi har sett benyttet museumslaget ham som megler imot øvrigheter som departementet og bispedømmet. Kristian Ørud var medlem av Nasjonal Samling, og etter krigen ble det innledet etterforskning av ham i forbindelse med landssvikoppgjøret. Men Ørud døde før etterforskningen ble avsluttet¹¹⁰.

En annen aktør i nettverket til museumslaget med tilknytning til Nasjonal samling var gårdbruker Jan Kihle. Kihle var av de mest framstående NS-medlemmene på Østre Toten under andre verdenskrig¹¹¹. Han hadde tidligere spilt en rolle i Toten museumslag. Fra laget startet opp i 1926 var Jan Kihle blant østretotningene i festkomitéene, og han var leder for Stenbergfesten i 1933 og 1936 (sistnevnte som nestformann sammen med Paul Alm). I 1947 ble Jan Kihle dømt til 10 års tvangsarbeid for angiveri som kunne ha ført til opprulling av Milorg på Østre Toten¹¹². Jan Kihle var til stede på årsmøtet til museumslaget 31.juli 1942 på Stenberg, for han undertegnet protokollen sammen med de andre tilstedeværende¹¹³. Utover det er det ingenting som tyder på at han var aktiv i museumslaget på noen måte under okkupasjonstida, og han møtte på årsmøter før 1940. Etter styrevedtak i museumslaget ble det ikke holdt noen fester eller arrangement fra 1940 til 1945.

På årsmøte avholdt 4. juli 1941 på Stenberg er sak nr. 7 et brev mottatt fra Kultur- og folkeopplysningsdepartementet. Departementet tilbød et statsbidrag på kr 200 for terminen 1940-41. Vilåårene for bidraget var at departementet skulle godkjenne museumslagets lover,

¹¹⁰ Lokalhistoriewiki.no: Kristian Ørud. https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Kristian_Ørud

¹¹¹ Bråthen, Røisli og Sandvold 2013:245

¹¹² Bråthen, Røisli og Sandvold 2013:247

¹¹³ Protokoll TM s. 86.

oppnevne et medlem i styret og at laget selv skaffet kr 400 i bidrag fra annet hold. Kultur- og folkeopplysningsdepartementet ble opprettet i september 1940 som en direkte følge av den tyske okkupasjonen, skriver Lise Talleraas. Dette departementet overtok noen saker som gjaldt kultur fra Kirke- og undervisningsdepartementet. (Talleraas 2009:242-243) Hva styret i museumslaget egentlig mente om dette inngripende forslaget fra NS-ledelsen i departementet, finnes det ikke opplysninger om. Vedtaket om hvordan de skal svare departementet er et høflig avslag:

Da en finder det vanskelig å skaffe det anf. beløp kr 400,- med privat innsamling, finder årsmøtet f.t. ikke å kunne reflektere på tilbudet.¹¹⁴

I 1943 mottok Toten museumslag kr. 3000 i ekstraordinært tilskudd fra kultur- og folkeopplysningsdepartementet til flytting av Hveemsbygningen¹¹⁵.

I 1945 sendte museumsforbundet ut et skriv til medlemmene og mottatt av museumslaget, som omtaler hvordan de skal forholde seg til tillitsmenn som har vært medlem av Nasjonal Samling. Dette skrivet er ikke referert til i protokollen på noen måte. Henvendelser som styret måtte ta stilling til ble framlagt av formannen i styremøter og er gjerne referert kortfattet til i protokollen. På bakgrunn av dette kan det se ut som at formannen mente brevet fra Norges museumsforbund ikke angikk museumslagets styre.

Denne gjennomgangen viser at bortsett fra Tollersrud, har alle styremedlemmer i museumslaget med politiske verv stått på listen til Bondepartiet. Dette er ikke overraskende i og med at et flertall av medlemmene var gårdbrukere og Bondepartiet var gårdbrukernes parti. Den politiske gjennomgangen underbygger at Toten museum var bøndernes museum. Når det gjelder medlemskap i Nasjonal samling, er aktørene som er nevnt her offentliggjort som NS-medlemmer i publisert sekundærlitteratur. Gjennomgangen av arkivmaterialet fra perioden 1940-45 viser ingen tegn på aktivitet i museumslaget som kan knyttes til Nasjonal samling.

Rådgivere og forventninger utenfra

Selv med stort engasjement og mye lokal kunnskap hadde Toten museumslag behov for råd og bistand under etableringen og driften av museet. Lise Talleraas understreker at det var vanlig å benytte seg av faglige rådgivere ved opprettelsen av nye lokale eller regionale

¹¹⁴ Protokoll TM s. 83.

¹¹⁵ Brev fra Kultur- og folkeopplysningsdepartementet til Toten museumslag, 6.5.1943.OATM 292.7.1.

museer. Arkitekt Herman Major Schirmer¹¹⁶ var en viktig rådgiver og inspirator for blant annet Anders Sandvig og Gert Falch Heiberg¹¹⁷. Etter hvert virket flere av de tidlige museumsetablererne selv som rådgivere, som Anders Sandvig og Hans Aall. A. W. Brøgger var sentral i arbeidet for å profesjonalisere museene som den første formannen i Norske Museers Landsforbund, fra 1918 til 1934 (Shetelig 1944:323). Rådgiverne kunne veilede andre museer under oppstarten om innsamling og museumsdrift. Arkitekter ble også aktivt benyttet som rådgivere i forbindelse med planlegging og oppbygging av museumsområder (Talleraas 2009:100-102). Halvor Vreim hadde særskilt innflytelse på dette feltet. Snevrer man perspektivet inn til Oppland og Østlandsområdet, finner man i tillegg til Anders Sandvig også Olaus Islandsmoen ved Hadeland Folkemuseum som en innflytelsesrik museumsmann og rådgiver. Undersøkelsen av arkivet etter Totens museumslag viser at Islandsmoen, Riksantikvaren og Norske Museers Landsforbund var viktige rådgivere for museumslaget.

Jeg vil hevde at forholdet mellom Toten museumslag og organisasjoner som Norske museers Landsforbund og Riksantikvaren kan sees på som et patron-klient forhold. På den ene side er dette et forhold mellom to organisasjoner, eller i Riksantikvarens tilfelle et offentlig direktorat. Men relasjonen mellom museumslaget og disse institusjonene er også relasjoner mellom enkeltpersonene som representerer institusjonene. Korrespondansen mellom styreformann Gudbrand Kjølseth og henholdsvis Harry Fett eller Halvor Vreim hos Riksantikvaren, eller mellom Johannes Sivesind og sekretær Eivind Engelstad i Norske museers landsforbund viser dette. Både museumslaget, Riksantikvaren og Museumsforbundet har fordeler av relasjonen. Patron-klientforholdet innebærer et ulikt, men gjensidig, bytte av tjenester og ressurser imellom aktørgruppene av ulik status. Kontakten mellom museumslaget og rådgiverne deres fungerer som en kanal for formidling av viktig informasjon. Gjennom rådgiverne får museumslaget også tilgang til økonomiske midler og faglige råd.

Riksantikvaren

I tiårene etter 1900 ble kulturminnevernet i økende grad profesjonalisert. Foreningen til Fortidsminnesmerkers Bevaring hadde stått i første rekke og ledet arbeidet med å vekke interessen for å ta vare på kulturminner på 1800-tallet. Den norske staten tok nå over styringen. Foreningen for Fortidsminners bevaring hadde arbeidet for opprettelsen av en

¹¹⁶ Herman Major Schirmer (1845-1913), var arkitekt og den første i Riksantikvarembetet.

¹¹⁷ Haakon Shetelig 1944:206, 231

offentlig antikvarstilling, som de mente ville ha mer innflytelse og være mer uavhengig enn en funksjonær innunder Fortidsminneforeningen. *Riksantikvarembetet* ble opprettet i 1912, og arkitekt Herman Major Schirmer ble utnevnt til første riksantikvar. Schirmer døde imidlertid etter noen måneder i embetet, og kunsthistoriker Harry Fett ble i praksis den første riksantikvaren (Lidén 1991:64). De offentlige bevilgningene til det nye embetet var begrenset. De første årene var Harry Fett alene i embetet, og hadde heller ikke eget kontor. I 1920 ble kunsthistoriker Anders Bugge¹¹⁸ ansatt som antikvar, i tillegg til en restaureringsmaler (Christensen 2011:97). Riksantikvaren som institusjon fikk ansvaret for stående bygninger og kulturminner fra nyere tid, det vil si etter reformasjonen. De regionale arkeologiske museene fikk ansvaret for arkeologien. «Lov om Fredning og Bevaring av Fortidslevninger» som var vedtatt i 1905, ga lovbeskyttelse til alle funn fra før 1537. Loven etablerte skillet mellom forvaltningen av kulturminner fra henholdsvis middelalder og nyere tid, et skille som fortsatt eksisterer i dag. Siden bygninger fra etter 1537 hadde liten beskyttelse, ble «Loven om bygningsfredning» vedtatt i 1920, med Harry Fett som pådriver (Christensen 2011:97). Loven ga ikke bygninger automatisk vern, men departementet skulle sette opp en liste med bygninger som skulle *fredes* ved hjelp av tilråding fra *den antikvariske bygningsnemnd*. Fredningsloven av 1920 omfattet bare bygninger, ikke for eksempel hageanlegg eller jordbrukslandskap, i motsetning til i dag. Anders Bugge hadde det praktiske ansvaret for fredningsarbeidet ved Riksantikvaren. 2. november 1920 sendte han ut rundskriv til kontaktpersoner rundt omkring i landet for å få innspill til fredningslisten. Kontaktpersonene var i det kulturelle borgerskapet, og rundskrivet la vekt på at bygningene skulle ha stor kunstnerisk eller historisk verdi. (Christensen 2011:98) Fra 18. til 20. juni 1921 var Anders Bugge på befaring på Toten, etter invitasjon fra Totens bygdebokkomité. Denne komitéen hadde startet opp i 1918, og var den eneste kulturvernorganisasjonen på Toten på det tidspunktet. Idéen om bygdebok og den finansielle støtten kom fra Toten sparebank, og komitéen var oppnevnt i forstanderskapsmøte i banken høsten 1918¹¹⁹. Komiteen hadde bevilget kr 500,- til oppmåling av verneverdige bygninger, og Foreningen til Norske Fortidsminnemerkeres bevaring hadde bevilget det samme¹²⁰. Adolf Rogneby, Ole Enger (formann i bygdebokkomiteen) og Ole Øfstaas fungerte som kjentmenn og tok Bugge med til aktuelle anlegg i distriktet (*Totn årbok* 1981:15) Etter befaringen ble flere bygninger

¹¹⁸ Anders Bugge (1889-1955), utdannet teolog og virket som kunsthistoriker. Antikvar hos Riksantikvaren 1920-1936. Professor i kunsthistorie ved Universitetet i Oslo 1936-1955.

¹¹⁹ Tollersrud 1955:94

¹²⁰ Totn årbok 1981:15

dokumentert og oppmålt i 1922, og 24 bygninger på Toten ble fredet i 1923-24. Anders Bugge skrev en artikkel som oppsummerte bygningsregistreringene på Toten, utgitt i Bygd og Bonde 1923. Her skildrer han byggeskikken på henholdsvis embetsmannsgårdene og «bondegaardene» de besøkte (Bugge 1981 (1923)). Denne turen er interessant, for det er den første kontakten mellom fagfolkene hos Riksantikvaren og noen av de totningene som skulle være med og stifte museumslaget noen år senere. Befaringen var starten på en relasjon mellom Riksantikvariatet og museumslaget som aktørgruppe. Forholdet er preget av at både Riksantikvaren og museumslaget har utbytte av relasjonen, og befaringen tjener et godt eksempel. Riksantikvarens representant trenger gode innspill til fredningslisten fra Toten – raskt! Riksantikvaren får også nytte godt av at bygdebokkomiteen og fortidsminneforeningen finansierer oppmåling og dokumentasjon av utvalgte hus på Toten. Men selv om totningene kan stille med økonomisk kapital og er framstående menn fra bygda, innehar Riksantikvaren representert ved Bugge høyere status i kraft av sin offentlige myndighet innenfor kulturvernet. Åpenbart har totningene ønsket å oppnå riksantikvarens gunst og faglig anerkjennelse av totenbygdens bygningsarv, og samtidig tilgang til veiledning og fagpersoner for å nå målet om å dokumentere verneverdige hus i totenbygdene. Kjentmennene har naturlig nok hatt mye å si for reiseruten og stoppestedene på befaringen. Det er storgårdsbebyggelsen som stod i sentrum. Men Bugge har nok hatt egne referanser i tillegg, særlig når det gjelder embetsmannsmiljø. Han refererer til Jens Raabes bok *En storbygd* (1905), og kjente nok Carl W. Schnitlers bok *Slegten fra 1814* som kom ut i 1911. Bugge er imidlertid åpenbart opptatt av hus med alderdommelige trekk på gårdsbruk. «Som rimelig kan være i en av landets største jordbruksbygder er det paa bondegaardene de betydeligste og interessanteste bygverker findes,» skriver Bugge (1981 (1923):21). Men han lar seg også imponere av embetsgårdene, og særlig prestegården: «Anlægget hører til de vakreste og stemningsrikeste i det østlige Norge» (1981 (1923):20). Blant bygningene som gruppen besøkte, er bygningen fra Hveem som stod på Skipsvolden, hovedbygningen på presteenketet Haugen og Stenberg. I 1923 ble de to førstnevnte bygningene fredet, sammen med flere andre bygg. Stenberg skiller seg ut, for der fredet Riksantikvaren alle bygningene på tunet i 1924 – som eneste helhetlige anlegg. John Aage Gjestrum hevder at fredningen av hele anlegget – som eieren ble underrettet om i etterkant – var en viktig årsak til at museumslaget fikk kjøpe gården ti år senere (Gjestrum 1981:12). Prestegården ble ikke fredet, da det var Statens eiendom og sett på som ivaretatt¹²¹. På befaringen med Bugge delte nok Rogneby, Enger og Øfstaas av sin lokalkunnskap. Men de

¹²¹ En rekke hus på Hoff prestegård ble revet i 1934. Se for eksempel *Toten årbok 1981*, s. 30.

fikk også en antikvar fra det ganske nyopprettede direktoratet på tomannshånd i tre dager. De historieinteresserte totningene fikk sikkert høre mye om hva Bugge la vekt på i vernearbeidet og hvordan han så på bygningsarven på Toten. Bugge var teolog og kunsthistoriker og var en innflytelsesrik person i kulturminnevernet. I sin beskrivelse av prestegården fra registreringsreisen, er det tydelig at han legger vekt på hvordan bygningene og anlegget *i sin helhet* spiller sammen og gjør inntrykk på den som ankommer gården:

Husene er grupperet om to tun, et lavere og et høiere, med en fælles diagonal akse. Derfor er der et fast indtryk som leder opmærksomheten hos den som kommer tilgaards, samtidig som nye synsvinkler, nye partier og «overraskelser» varierer billedet og gjør det rikere eftersom man gaar opover. (Bugge 1923 (1981):20)

Dette synet delte han med Adolf Rogneby, som argumenterte for viktigheten av å bevare hele prestegårdsanlegget og gjøre det til museum (se kapittel 3). Vi vet ikke om samtaler med Bugge har hatt noen innflytelse på Rogneby, eller motsatt veg for den saks skyld. Men allikevel speiles helhetsblikket i liten grad av utvalget av bygninger på fredningslisten for Østre og Vestre Toten i 1923-24. Det er kun Stenberg som fredes som helhetlig anlegg inkludert uthusene.

Arne Lie Christensen er kritisk til hvordan fredningslisten kom i stand etter 1920. Ifølge Christensen bestod beslutningstakerne innenfor kulturminnevernet av en liten elite av personer fra det kulturelle borgerskapet med de samme referanserammene og oppfatningene om hva som innehadde «antikvarisk verdi» (Christensen 2011:100). Resultatet var at fredningslisten bare representerte deler av befolkningen. Bøndernes bygninger fra innlandsdalene og hus fra embetsmiljø, storgårder og handelsborgere dominerte, og empire stod høyt i kurs. Ingen hus etter den mindre velstående delen av befolkningen ble funnet verdige til fredning. I hovedsak var det enkeltbygninger og bolighus som ble fredet, ikke hele gårdstun eller anlegg. (Christensen 2011:98-99) Også der hele tun var blitt fredet, viste Riksantikvaren mindre interesse for uthusene og tillot eiere å rive bygninger i etterkant. Selv om antikvarene kunne prise helheten i gårdsanlegg, fulgte ikke Riksantikvaren opp i praksis med en streng forvaltning. Det skjedde en holdningsendring i retning av å vektlegge gårdsanleggene som helhet først på 1960-tallet, viser undersøkelser av bygningsfredningssaker i Lom gjort av etnolog Anne Sætren (Sætren 1999).

Etter at Toten museumslag blir etablert, videreføres relasjonen mellom laget og Riksantikvaren. Korrespondansen viser at Harry Fett benyttet museumslaget som adressat for

vernespørsmål på Toten. Som formann i styret er det gårdbruker Gudbrand Kjølseth som ivaretar korrespondansen med Fett. Sett i etterkant kan det ikke alltid ha vært lett å håndtere henvendelser fra vernemyndigheten som aktører i en frivillig organisasjon, selv om Kjølseth må ha hatt stort engasjement for å ta vare på bygdas kulturarv. Aktørene i museumslaget benyttet på sin side riksantikvaren som rådgiver og megler i forhold til departementet. I de første årene rådfører de seg om smått og stort, for eksempel omreisende innkjøpere av gamle gjenstander. Etter at laget kjøper det fredete gårdsanlegget på Stenberg og etablerer museum der i 1934, får relasjonen en mer formell karakter, siden de som eier *må* forholde seg til fredningsmyndighetene. Ved alle planer om restaurering av hus, tilflytting av hus og utvikling av museumsområdet rådfører laget seg med Riksantikvaren som faglig myndighet. Som en konsekvens av arbeidet med fredningene, måtte Riksantikvaren fungere som konsulent i spørsmål om istandsetting av verdifulle gamle hus (Lidén 1991:80). Men hva skjer når museumslaget har et helt annet standpunkt i en sak enn rådgiverne hos Riksantikvaren? Håndteringen av spørsmålet om plasseringen av Hveemsbygningen på Stenberg-området på 1940-tallet kan kaste lys over denne problemstillingen. I denne saken oppstod uenighet mellom museumslaget og Riksantikvaren ved Harry Fett og Halvor Vreim.

Hveemsbygningen stod i fare for å bli ødelagt på grunn av dårlig tak der den stod på Skipsvolden, og ble kjøpt av museumslaget for kr. 1800 i 1938. Laget reddet Hveemsbygningen for egen regning etter pålegg av Riksantikvaren, skriver Gudbrand Kjølseth i føreren fra 1948¹²². Riksantikvaren ønsket at Hveemsbygningen skulle oppføres i tunet i amtmannsgården, som en fjerde vegg i tunet blant bygningene fra Weidemanns og hans forgjengeres tid. Begrunnelsen fra Riksantikvaren var blant annet at det etter tradisjonen skulle ha stått et hus der tidligere, at det ville understreke sammenstillingen av husene i amtmannsgården, og at det ikke ville være heldig at Hveemsbygningen eventuelt ble liggende for seg selv «ute på et jorde»¹²³. Styret i museumslaget satte seg imot dette, og insisterte på å plassere den tilflyttede Hveemsbygningen utenfor amtmannsgården. Deres begrunnelse var at de planla å skape et helt gårdstun lik en vanlig totengård omkring Hveemsbygningen med tilflyttede bygninger, og dessuten framholdt styret at det ville virke skjemmende på tuninteriøret at bygningen ble plassert på sørsiden av tunet. Til Riksantikvarens forsvar kan sies at museumslaget selv hadde fått oppført et midlertidig bygg midt på 30-tallet til servering

¹²² Totens museumslag 1948:24

¹²³ Styremøte 21.9 1942, protokoll TM s.87.

på denne plassen på tunet. I den forbindelse kommer Riksantikvaren med en syrlig bemerkning i et brev fra 24. august 1942, der de gjentar sitt syn på plasseringen:

En hadde i sin tid kanskje inntrykk av at det var for inntil videre [sic] å redde serveringsskuret at planen om annen tomt for Hveemsbygningen kom opp. Det er imidlertid rimelig at vi her tar feil da det ville være ganske meningsløst å ta omsyn til et skjemmende skur når det gjaldt å finne den beste plassen til et godt, gammelt hus.¹²⁴

Videre foreslår Riksantikvaren et kompromiss, ved at man skaffer opplysninger om hva slags hus som kan ha stått der tidligere og undersøker om dette kan skaffes. Brevet er signert av Harry Fett og Halvor Vreim. I protokollen med møtereferater virker museumslaget faste og samstemte i sine beslutninger. Men flere av medlemmene syntes sannsynligvis det var ubehagelig å være uenig med rådgiveren. Allikevel veier strategiene som laget er enige om tyngre enn relasjonen til Riksantikvaren. Dette sitatet fra et brev fra medlem i byggekomitéen Edvard Lunde til Gudbrand Kjølseth datert 30. august 1942 vitner om dette:

Tak for dit tilsendte skriv fra riksantikvaren. Det falder ikke i stil med den almindelige mening blant dem som uttalte sig sidst der var møte på Stenberg. Hvad resikerer Museumslaget hvis ikke riksantikvarens mening blir fulgt? Det er selvsagt ikke bra at handle mot autoriteters mening, men i dette tilfelde, synes jeg det kunde være fristende! Setter de bygningen slik som de vil, saa har vi dermed avskaaret os adgangen til at faa flere gamle huse i et eventuelt gammelt gaardsinteriør (...)¹²⁵

Museumslaget besluttet å følge sin opprinnelige beslutning på tross av riksantikvarens synspunkt, og bygningen ble plassert på et område nord for parken. I oktober svarer Riksantikvaren at de ikke vil motsette seg dette¹²⁶. Museumslaget viste gjennom behandlingen av saken med Hveemsbygningen at de var tidlig ute med å arbeide etter prinsipper om helhetlige og autentiske in situ gårdsanlegg på museum, og at de holdt fast på disse også under press fra faglige autoriteter som Riksantikvaren. Oppfølging av intensjonen om å skape et tun rundt Hveemsbygningen viste seg vanskeligere. Arkivet etter museumslaget viser at det var krevende å skaffe både bygninger, utstyr, håndverkere og finansiering. Ingen flere gårdsbygninger ble flyttet til plassen ved Hveemsbygningen, som fortsatt står alene, men utenfor amtmannsgården.

¹²⁴ Brev fra Riksantikvar Harry Fett til Toten museumslag v. formann Gudbrand Kjølseth, Oslo 24.8.1942

¹²⁵ Brev fra Edvard Lunde til Gudbrand Kjølseth, 30.8.1942

¹²⁶ Brev fra Riksantikvar Harry Fett til Toten museumslag v. formann Gudbrand Kjølseth, Oslo 21.10.1942

Norske museers landsforbund

Norske museers landsforbund var en organisasjon Toten museumslag måtte ha et forhold til fra starten. Organisasjonen var stiftet etter initiativ fra museene selv. Stiftelsen av landsforbundet skjedde på et møte i juni 1918 hvor museumsfolk fra hele landet møtte. Forbundet var både en forening for museer og personlige medlemmer (Shetelig 1944:323). Toten museumslag meldte seg inn etter råd fra Olaus Islandsmoen som var styremedlem der. Museumsforbundet ble et nav i museumsnorge, hvor medlemmer som Toten museumslag kunne søke å oppnå ressurser som faglige råd og økonomiske tilskudd. Toten museumslag var fram til 1952 et museum uten ansatt fagpersonale, på samme måte som svært mange andre museer. Korrespondansen viser at de ofte forsøker å søke råd hos forskjellige personer og instanser, blant annet hos Museumsforbundet. Den andre vegen mottok Toten museum mange faglige henvendelser gjennom medlemskapet i museumsforbundet som de må forholde seg til. Blant annet sendte ulike institusjoner ut forespørsler om å svare på omfattende undersøkelser i deres geografiske nedslagsfelt, for eksempel undersøkelsene om henholdsvis sæterbruk og gårds- og grannesamfunnet fra Institutt for sammenlignende kulturforskning. Museumsforbundet virket også som tilsynsmyndighet. På vegne av staten besøkte de museer rundt omkring i landet for å undersøke tilstanden og det faglige nivået. Flere ganger referer protokollen til museumslaget at forbundet har vært på tilsyn. Eivind Engelstad var på inspeksjon på vegne av forbundet i 1943, ifølge protokollen (s. 91). Det som påtales er at museumslaget må skaffe brannslukningsapparat til utstillingslokalet på Stenberg.

Landsforbundet tok inn en kontingent for medlemskap for museer, og gjennom dem kunne museene søke om økonomiske tilskudd. De første årene var dette finansielle midler fra overskuddet av Pengelotteriet. I 1934 mottok museumslaget kr 7000 fra Pengelotteriet til å nedbetale gjeld. Korrespondansen mellom forbundet og museumslaget viser at i den tidlige tiden var lite formelle søkeprosesser og krav til søknadene fra museene, men dette endrer seg etterhvert. Forbundet hadde en liten stab med formann og sekretær. Etter hvert som flere og flere museer ble en del av de statlige støtteordningene for museene, ble kravene til museene som søkte tilskudd formalisert. (I 1948 fikk Toten museum kr 425 av Staten i årlig tilskudd.)

Saksbehandlingen av søknader om tilskudd fra Pengelotteriet/ekstraordinært statsbidrag gjorde det nødvendig for Museumsforbundet å anlegge et mer overordnet planmessig perspektiv på museene. Forbundet hadde siden 1930-tallet søkt å kartlegge behovet for ildfaste bygninger, som pengelotterimidlene i utgangspunktet skulle gå til. Men spørsmålet

om ildfaste bygninger hang også sammen med de enkelte museers virkefelt og faglige nivå, da kun museer med dublettsamlinger for vitenskapelige studier skulle ha behov for en ildfast bygning. «Landsplanen av 1947» ble lagt fram på forbundets årsmøte samme år, og delte Norges museer inn i kategorier med spesifiserte oppgaver. Museene var delt inn i fem kategorier: By- og bygdemuseer, distriktsmuseer, fylkesmuseer, landsdelsmuseer og spesialmuseer. Bygdemuseene skulle gjerne være et gårdsanlegg med innredning bevart på opprinnelig sted, og uten ytterligere museumstiltak. Distriktsmuseene skulle vise samlinger som representerte bygdene i distriktet, og burde gjerne ha ildfast bygning. Fylkesmuseene skulle være en vitenskapelig institusjon som kunne gi råd til by- og bygdemuseene og distriktsmuseene. De skulle ha vitenskapelig utdannet konservator og vitenskapelige samlinger i ildfast bygning. (Talleraas 2009:306) Kategoriene var ikke nye i og for seg, de bygger på Hans Aals skrift *Om store og smaa kulturhistoriske museer* fra 1916 (Aall 1916). Hans Shetelig benytter også tilsvarende betegnelser i boken *Norske museers historie* (Shetelig 1944). Toten museum var plassert i kategorien bygdemuseum, både i Sheteligs bok og Landsplanen.

Forholdet til forbundet kunne bli satt på prøve. Museumsforbundet arbeidet for å sikre det faglige arbeidet ved de norske museene. Vitenskapelige ansettelse ved museer som mottok statsstøtte skulle skje etter uttalelse fra en sakkyndig komité satt sammen ifølge regelverket til forbundet og Foreningen for vitenskapelige tjenestemenn ved de kunst- og kulturhistoriske museer (VTKKM), ifølge skriv fra departementet av 22.april 1930. Ved ansettelsen av konservator ved Toten museum i 1952, ble det konflikt mellom Toten historiske samlinger ved Johannes Sivesind og museumsforbundet ved sekretær Eivind Engelstad. Toten historiske samlinger var et samarbeidsorgan opprettet i 1950 mellom museet, bygdeboken og historielaget på Toten, og sammen sørget de for å få opprettet en felles konservatorstilling. Som styreformann i Toten historiske samlinger var det Johannes Sivesind håndterte ansettelsen. Siden opprettelsen hadde Toten museum blitt drevet av et arbeidende styre, uten ansatt faglig personale. Dette hadde museet til felles med svært mange lokale og regionale museer i Norge (Talleraas 2009:340). Med den økonomiske situasjonen ved museet fram til etter krigen, var det ikke anledning til å ansette fast faglig personale. Museumslagets inntekter ble benyttet til nedbetaling av gjeld og til å finansiere nødvendige restaureringsarbeider, innkjøp av gjenstander og bygninger, og nedtaking/flytting/gjenreisning av bygninger. I stedet ble personer med de nødvendige faglige kvalifikasjoner engasjert av museumslaget til midlertidige oppdrag som skulle løses. Gjennom samarbeidsorganet hadde museet med

samarbeidspartnere klart å skaffe finansiering fra kommunene til opprettelse av en konservatorstilling. Tilsynsmyndigheten for ansettelse i vitenskapelige stillinger ved norske museer var plassert hos Norske Museers Landsforbund. Dette innebar at de skulle oppnevne et sakkyndig medlem i en bedømmelseskomité for stillingen, og de hadde definisjonsmakt over hvilke utdanninger som skulle kvalifisere til museale stillinger. Saken om ansettelse av konservatoren viste at Toten historiske samlinger og museumsforbundet så helt forskjellig på hvilke kvalifikasjoner personen som ble ansatt skulle ha, og dette hang sammen med oppgavene som var tillagt stillingen. Museumsforbundet forlangte at hvis stillingen skulle kalles konservator, måtte en kunsthistoriker eller arkeolog tilsettes¹²⁷. (Alle konservatorstillinger på dette tidspunktet var besatt av kunsthistorikere eller arkeologer.) Men dette var ikke i samsvar med Toten historiske samlinger sine ønsker, og styret var kreative for å omgå regelverket:

Så sa je de, de e'kke no maktbeliggende for oss å få mannen kaldt konservator. Vi har bruk for en mann mæ di og di kvalifikasjoner til å gjøra de og de arbe, og de kan vi setta inn i annonsen. Men da homre Tollersrud: «Ja, de synes je var ganske... det var te pass... Men dermed behøver ikke vi å (...) innhente no sakkyndig uttalelse. Vi besetter stillingen egenvekti, ansetter den som passer oss, og spør verken museumsforbunde eller [VTKKM]¹²⁸ om å oppnevne medlem i noen jury, for dette er ikke noen konservatorstilling, og derme så gjeld ikke reglene for besettelse av konservatorstillinger.¹²⁹

Personen som ble ansatt skulle arbeide bredt, med blant annet katalogisering og ordning av gjenstander, gårds- og slektshistorie, bildemarkiv, registrering av kulturminner og opplysningsarbeid. Stillingen ble utlyst under overskriften «Lokal kulturgranskning» 15. mars 1952, og oppgav at Toten historiske samlinger søkte etter filolog eller magister til å utføre lokalt kulturgranskningsarbeid. I sin redegjørelse om ansettelsen til Museumsforbundet argumenterer Sivesind med at de mente å stå fritt ved opprettelsen av en fri vitenskapelig stilling¹³⁰. På grunn av flere forhold, var tilsettingen av historiker Kristen Svarteberg fra 1. august 1952 gjort midlertidig for et år. Ansettelsen uten bedømmelseskomité ble ikke tatt godt imot hos Museumsforbundet. Generalsekretær Engelstad svarte med å kreve at stillingen ble lyst ut på nytt etter at året var gått med vanlig bedømmelseskomité og å true med at Toten Historiske Samlinger ikke kunne regne med å få statsbidrag i framtiden hvis vitenskapelige

¹²⁷ Båndside 87, intervju med Johannes Sivesind 22.7.1976, lydbåndarkivet TM.

¹²⁸ VTKKM: Foreningen av vitenskapelige tjenestemenn ved de kunst- og kulturhistoriske museer

¹²⁹ Båndside 87, intervju med Johannes Sivesind 22.7.1976, lydbåndarkivet TM.

¹³⁰ Brev fra Toten Historiske Samlinger ved Johannes Sivesind til Norske Museers Landsforbund ved Eivind Engelstad, Smestad (Oslo) 10.10.1952. OATM 292.2.

stillinger ble besatt uten sakkyndig uttalelse¹³¹. Tildelingsbrevet for statstilskuddet til Toten historiske samlinger (kr. 500 for terminen 1953-1954) fra Kirke- og undervisningsdepartementet viser også til at tilskuddet forutsetter at museet «underkaster seg det faglige museale tilsyn som måtte bli fastsatt av departementet»¹³². Ved neste korsvei i 1953/54 utlyses stillingen som konservator med krav om universitetsutdanning eller tilsvarende, og bedømmelseskomité med representant fra forbundet. Det ser ut til at museumsforbundet kom behovene til Toten historiske samlinger i møte, og på neste årsmøte var striden lagt til side¹³³. På den positive siden bidro uenigheten med museumsforbundet til at de tre partene i samarbeidsorganet samlet seg om ansettelsessaken mot «en ytre fiende» i hovedstaden:

Og det sku'tt'n Pål Alm ha no a' vet du at krefter i Oslo sku byne å bestemme å vi sku gjøra på Toten. Så da reagerte han lissom som lokalpolitiker. (...) De var bare de atte det var itte med i landsplanen at Toten skulle ha no konservator, (...) for Totenmuse' sku væra et lite museum. (Intervju med Johannes Sivesind 22.7.1976, båndside 87)

Ansettelsen av konservator ved Toten museum og fellesorganiseringen med bygdeboken og historielaget på Toten med tilhørende oppgaver passet ikke inn i Landsplanen av 1947.

Norske museers landsforbund sendte ut informasjon og forespørsler til sine medlemsmuseer gjennom rundskriv. I tillegg til årlig informasjon om retningslinjer for søknader om statsstøtte og årsmøte, er sirkulærene kanal for videreformidling av henvendelser fra forskjellige institusjoner som ønsker å nå ut til de norske kunst- og kulturhistoriske museene. Sirkulærene blir i økende grad forespørsler om *rapportering* av forskjellige aspekter ved museenes virksomhet. Etter krigen skjedde det en stor økning i aktivitet og museumsetableringene fortsatte rundt omkring i landet. Museumsforbundet som saksbehandler og Kirke- og undervisningsdepartementet stilte høyere krav til søknadene om ordinært og ekstraordinært statsbidrag og rapportering i etterkant. I tillegg ble utviklingen preget av økende internasjonalisering, med opprettelsen av UNESCO, Forente Nasjoners organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon. Som medlemsland fikk Norge en egen nasjonalkommisjon innunder UNESCO, som arbeidet under formålet om å fremme internasjonalt samarbeid gjennom vitenskap, utdanning og kultur. I årene fra 1948 til 1954

¹³¹ Brev fra Norske Museers Landsforbund ved Eivind Engelstad til Johannes Sivesind, Oslo 15.10.1952. OATM 292.2.

¹³² Brev fra Kirke- og undervisningsdepartementet ved D. Værn til Toten historiske samlinger, Oslo 1.6.1953. OATM 292.2.

¹³³ Gjestrum 1991

sender museumsforbundet ut en rekke rundskriv som etterspør detaljert rapportering til ulike formål om virksomheten til det enkelte museum. Rundskriv nr. 93 datert 21.mars 1952 etterspør for eksempel opplysninger om hva museet har gjort for undervisning av barn og ungdom, eventuelle vandreutstillinger og besøkstall for siste budsjettår¹³⁴. Samme år besluttet det at den nytilsatte konservatoren ved Toten museum skal ta initiativ til samarbeid med skoleverket. Det økende kravet til rapportering om aktivitet på nye felter må ha økt presset mot lokale og regionale museer, og særlig museer uten fast personale. De mindre museene opplevde at forventningene fra utenverdenen og det offisielle museums Norge steg.

Sammenslåing med Toten historielag og bygdebokkomiteén på Toten

I 1948 tok studenten Johannes Sivesind initiativ til et historielag på Toten. Han hadde fått vekket sin lokalhistoriske interesse blant annet av Olav Gjørvad i bygdebokkomiteen. Sivesind hadde andre ideer om hvordan innsamlingen av kulturhistorisk materiale skulle foregå enn «de gamle traverne» i bygdebokkomiteen og museumslaget. Blant annet ivret han for en mye bredere innsamling av materiale inkludert bl.a. tradisjonsstoff og målføre, registrering med fotografering ute på bygdene, og formidling av materialet gjennom utgivelse av tidsskrift. Ifølge ham selv møtte Sivesind motbør når han la fram forslaget, men han fikk oppslutning nok til å opprette Toten historielag i 1948. Året etter ble han ferdig utdannet filolog¹³⁵. Dermed var det tre institusjoner som skulle drive med lokalhistorisk innsamling og undersøkelser på Toten: Bygdebokkomiteen fra 1918, Toten museum fra 1923 og Toten historielag fra 1948.

Invitasjonen til stiftelsesmøtet for historielaget viser også til ønske om å *berge* kulturhistorisk materiale som finnes rundt om i bygdene, og framhever det som lever på folkemunne. Dessuten vil Sivesind spre opplysning og vekke interesse for bygdens historie gjennom studiesirkler, foredrag og avisartikler. På samme måte som i 1923, bidro skolebestyrer Kristen Tollersrud som fødselshjelper. Han var vertskap for det konstituerende møtet på småbruksskolen på Lena. Dr. philos. Lars Reinton var invitert av Sivesind som foredragsholder for å fortelle om hvordan historielag kunne anlegges og inspirere

¹³⁴ Rundskriv no. 93, Norske Museers Landsforbund. Oslo, 21. mars 1952. OATM 292.3.1.

¹³⁵ Johannes Sivesind leverte magisteravhandlingen «Nordisk språk før vikingetida» (1949). Se Gjestrum 1991:22.

forsamlingen¹³⁶. Som formann i Landslaget for by- og bygdehistorie arbeidet Reinton for at lokalhistorie skulle hvile på vitenskapelig grunn¹³⁷. Historielaget anla et omfattende og ambisiøst arbeidsprogram, som man sørget for ble utførlig gjengitt i alle distriktets aviser:

Toten Historielag har som formål å berge allslags materiale som kan kaste lys over Totenbygdenes kulturhistorie. Ved et omfattende opplysningsarbeid vil det vekke interesse for Totens fortid, og særlig vil det prøve å aktivisere ungdommen i arbeidet. Disse oppgavene vil laget prøve å løse ved i nært samarbeid med alle institusjoner og forskere som måtte være interessert i en eller flere grener av dette virke.¹³⁸

Arbeidsprogrammet kommer fra initiativtaker Johannes Sivesinds hånd, og han knytter det nye historielagets virksomhet tett opp til vitenskapelig virksomhet. Man vil samarbeide med institusjoner og enkeltpersoner som driver kulturhistorisk granskning, og støtte disses virksomhet og gjøre innsamlet materiale tilgjengelig for alle som ønsker det. Materialet skal særlig stå til disposisjon for bygdebokkomitéen og museumslaget på Toten. Virksomheten til historielaget ser Sivesind for seg i tre deler: Berging av kulturhistorisk materiale; Opplysningsarbeid; og Formidling av materiale til forskere og andre interesserte. Opplysningsarbeidet skal foregå i studieringer. Forslag til materiale som skal registreres, fotograferes eller samles omfatter materielle kulturminnesmerker, folkeminnestoff, målføre, stedsnavn, opplysninger om Toten og totninger i trykte og utrykte kilder og geologisk og paleontologisk materiale. Arbeidsprogrammet nærmer seg de vitenskapelige disiplinene arkeologi, etnologi, folkeminnegranskning, historie, filologi og konservering. De to første kategoriene er angitt i svært vid forstand, og omfatter innenfor det materielle alt fra fornminner, gårdsanlegg, gjenstander, fotografier og arkivmateriale.¹³⁹ Sivesind rekrutterte medlemmer fra de to andre kulturorganisasjonene på Toten, som f.eks. Einar Roland, Kristian Tollersrud og Kristian Haug, i tillegg til mange nye personer som tidligere ikke hadde vært deltakere i lokalhistorisk aktivitet. I 1948 ble det valgt tillitsmenn fra hver skolekrets i Eina, Vestre Toten og Kolbu¹⁴⁰. Alle som fikk verv i det nye historielaget i 1948 var menn. De viktigste prosjektene historielaget gjennomførte de første årene var å starte opp tidsskriftet *Totn*, utgravninger av gravhauger på gården Gile i samarbeid med Oldsaksamlingen og initiativ til samarbeid med bygdeboken og museumslaget om opprettelse av en felles konservatorstilling for distriktet.

¹³⁶ *Toten historielag konstituert*. Samhold 19. april 1948.

¹³⁷ Lars Reinton, Norsk Biografisk Leksikon https://nbl.snl.no/Lars_Reinton

¹³⁸ *Toten Historielag blir konstituert*, Opland Arbeiderblad 13.4.1948.

¹³⁹ *Hva vil Toten historielag?* Samhold, 14.4. 1948

¹⁴⁰ *Toten Historielag fullt utbygget*. Opland Arbeiderblad 11.5.1948.

Det nye historielaget søkte med en gang å sette i gang faglig og organisatorisk samarbeid med de to eldre organisasjonene. På årsmøtet til museumslaget 15. juni 1948 var historielagets første styreformann Magnus Ødegaard til stede og la fram en plan om å tilsette en konservator for Totenbygdene. Forsamlingen på årsmøtet vedtok et forslag om at formennene i Toten bygdebokkomité, Toten historielag og Toten museumslag i samarbeid skulle søke om støtte til å finansiere lønnen til konservatoren fra de fire totenkommunene¹⁴¹. To år senere ble formannen i historielagets styre valgt inn som styremedlem i museumslaget på museumslagets årsmøte 19. juni 1950¹⁴². På dette tidspunktet hadde Johannes Sivesind formannsvervet. Allerede en måned senere ble det avtalt å sammenslutte Toten bygdebokkomité, Toten historielag og Toten museumslag til *Toten historiske samlinger*. Prosessen er kortfattet beskrevet i årsberetningen for 1951:

I møte den 17. juli [1950] avtaltes en sammenslutning av totenbygdens tre kulturelle foreninger: Bygdeboken, Museumslaget og Historielaget. Der blev av Joh. Sivesind utarbeidet arbeidsprogram og lover for denne forening, som fikk navnet Toten Historiske Samlinger. Dette blev framlagt i møte den 15.12 og enstemmig vedtatt og samtidig valgtes Johs. Sivesind til formann. En enedes også om å få ansatt en arkivar eller konservator. De tre institusjoner har på forhånd ordnet med midler til lønn til denne.¹⁴³

Årsberetningen for 1950 er gjengitt i referatet for det ordinære årsmøtet i museumslaget som ble avholdt på Lena 20. april 1951. Grunnlaget for samarbeid var lagt gjennom drøftelser i felles styremøter mellom de tre partene i 1950¹⁴⁴. På vegne av partene rådførte Sivesind seg også med Eivind Engelstad i Museumsforbundet om planene for sammenslåing. Engelstad var positiv, men pekte på at dette var den første sammenslutning av sitt slag. Derfor rådet han dem til å vedta de nye lovene med tidsbegrensning slik at de kunne tas opp til revisjon etter en viss tid.¹⁴⁵ Toten historiske samlinger var et samarbeidsorgan hvor de tre medlemsinstitusjonene beholdt sin suverenitet, ifølge beskrivelsen av sammenslåingsprosessen i årsberetningen for Toten historielag for 1954. Intensjonen var at samarbeidsorganet skulle håndtere spørsmål som kom opp i forbindelse med medlemsinstitusjonenes arbeid, men også ta seg av store fellesprosjekt. De store prosjektene som skilte seg ut var samarbeidet om å få en konservatorstilling og en ildfast bygning til museums- og arkivformål. Toten historiske samlinger var et samarbeidsorgan som skulle bane

¹⁴¹ Protokoll TM s. 110.

¹⁴² Protokoll TM s. 119.

¹⁴³ Årsberetning for Toten museumslag 1950. Protokoll TM s. 123.

¹⁴⁴ Årsberetning for Toten historielag 1954. OATM 292.11.1.

¹⁴⁵ Kopi av brev fra Johannes Sivesind til komiteen for Totens Bygdebok og styrene i Totens Museumslag og Toten historielag, Sivesind 8.9.1950. OATM 292.

veien for full sammenslåing. Forhandlingene om sammenslåing fortsatte fram til 1954, fordi medlemsinstitusjonene hadde vanskeligheter med å bli enige om organisasjonsform. Enighet om sammenslutning og nye lover ble vedtatt på ekstraordinær generalforsamling i Toten historiske samlinger 28. juni 1954. Generalforsamlingen gikk bort i fra «samlinger» i navnet, fordi det ble sett på som en for snever beskrivelse av arbeidet til organisasjonen. Den nye sammenslutningen fikk navnet Toten historielag, som var en realitet fra ordinært årsmøte avholdt på Stenberg 19. juli 1954.¹⁴⁶

I den nye paraplyorganisasjonen Toten historielag var Toten museum, Totens bygdebok og Tidsskriftnemnda underavdelinger med egne styrever og egen økonomi. Den første valgte formannen for hovedstyret i Toten historielag ble Kristian Tollersrud¹⁴⁷, som hadde vært med på opprettelsen av Totens museumslag 30 år tidligere. Organisasjonen skulle «forestå det lokale kulturgranskningsarbeid på Toten». Lovene til det nye historielaget angir også at en lønnet fagmann skulle stå for det faglige arbeidet i samråd med styret og komitéene¹⁴⁸. For Totenkommunene var det en fordel når de skulle håndtere søknader om bevilgninger å forholde seg til en ansvarlig institusjon. På samme tid hadde mange av aktørene i bygdebokkomiteen og museumslaget sittet i svært mange år med sine verv og oppgaver. Flere falt fra eller gikk ut av sine verv på grunn av alderen.

Ut i fra 50-årsberetningen gitt ut av Toten museum i 1973, ser det ut som organisasjonen selv så på 1955 som det første året de tre institusjonene var slått sammen¹⁴⁹. Protokollen etter museumslaget forteller at det ble holdt konstituerende møte for den «nyvalgte komitéen for Totens museumslag» 26. juli 1954 på Grand Kafé på Lena. Einar Roland ble valgt som formann i museumsstyret, etter at Gudbrand Kjølseth frasa seg gjenvalg som leder. Med det kan man si at en epoke var over, Kjølseth var formann fra 1926 til 1954 – tjueåtte år tilsammen¹⁵⁰. «Under hans ledelse er museumssaken ført fram til en heldig løsning, og det kan sies at ingen enkeltperson har gjort en slik innsats for Toten museum som Gudbrand Kjølseth,» skriver Roland i årsberetningen for museet i 1954¹⁵¹.

¹⁴⁶ Beskrivelsen av samarbeidsorganet og omorganiseringen står i Toten historielags årsberetning for 1954. OATM 292.11.1.

¹⁴⁷ Toten Museum 1923-1973 s. 30.

¹⁴⁸ Lover for Toten historielag. I: Totn, tidsskrift for Toten historielag hefte 2 1954:139.

¹⁴⁹ Toten Museum 1923-1973 1973:30.

¹⁵⁰ Protokoll TM s. 134.

¹⁵¹ Ad årsmelding for 1954 for Toten Museum av Einar Roland. OATM 292.11.1.

I mellom-perioden til samarbeidsorganet Toten historiske samlinger fikk Toten museum for første gang vitenskapelig personale. Lektor Kristen Svarteberg¹⁵² ble ansatt av Toten historiske samlinger i 1952 og skulle arbeide for bygdeboken, museet og historielaget. En fagperson i lønnet stilling betydde et faglig løft for museet og de to andre samarbeidspartene, og gjorde organisasjonen mye bedre rustet til å håndtere forventningene utenfra. Svarteberg brakte med seg faglige perspektiver samtidig som han arbeidet etter stillingsinstruks fra Toten historielag og hospiterte på Norsk Folkemuseum for en innføring i museumsarbeid. Overgangen fra ingen til en ansatt betydde selvfølgelig et hopp i aktiviteten på museet. Svarteberg gikk løs på oppgaven med å ajourføre gjenstandskatalogen, som ikke hadde blitt gjort noe med siden 1937, og innførte kortkatalog for at man enklere skulle finne fram. Fra 1952 til han sluttet i 1954, registrerte Svarteberg ca. 1800 gjenstander i museumssamlingen av etterslepet¹⁵³. På vegne av bygdeboken arbeidet han også med gards- og slektshistorie. Men arbeidet omkring på bygdene kunne nok by på utfordringer. Til sin etterfølger Sivesind (som var totning), bemerker han i et brev: «Eg vonar du vil finne deg bra til rette med arbeidet. Som bygdemann vil du nok få betre tak på dette enn eg gjorde. Ein treng ei tid til å bli intim med bygda når ein er framand». ¹⁵⁴ I 1954 tok Svarteberg opp kontakt med skoleverket, og arrangerte møter med lektorer og lærerlag på Toten for å drøfte forholdet mellom skolen og museet. Svarteberg pleiet kontakten med Norsk Folkeminnesamling og Institutt for Sammenlignende Kulturforskning. Han sørget for at Norsk Folkeminnesamling fikk skrevet av det som var samlet inn på Toten om gammel folketro. På vegne av Institutt for Sammenlignende Kulturforskning samlet Svarteberg inn opplysninger fra gårdene på Toten og skrev manuskript til undersøkelsen om gards- og grannesamfunnet.¹⁵⁵ Av styret ble konservatoren pålagt å arbeide med en plan for videre utbygging av friluftsmuseet, basert på registrering av hus på Toten¹⁵⁶. Kristen Svarteberg sluttet etter eget ønske i 1953. Det går fram av en udatert kladd til attest skrevet av Gudbrand Kjølseth, at en av årsakene var at det ikke hadde lyktes å få statsstøtte til stillingen, og dermed medlemskap i Statens pensjonskasse¹⁵⁷. Johannes Sivesind ble tilsatt som konservator i Toten historielag fra 15. februar 1955. En ny epoke for Toten museum hadde blitt innledet med enigheten om

¹⁵² Kristen Svarteberg var fra Hallingdal og utdannet lektor. Han var ansatt fra 1952 til 1.8.1954.

¹⁵³ Årsmelding 1952 og 1953, Protokoll TM. «Ad årsmelding for 1954 for Toten Museum» av Einar Roland, OATM 292.11.1.

¹⁵⁴ Brev fra Kristen Svarteberg til Johannes Sivesind, Vinstra 9.4.1955. OATM 292.11.1.

¹⁵⁵ Brev fra Kristen Svarteberg til Johannes Sivesind, Vinstra 9.4.1955. OATM 292.11.1.

¹⁵⁶ Protokoll TM s.131.

¹⁵⁷ Kladd av attest til Kristen Svarteberg fra Toten historiske samlinger, ved Gudbrand Kjølseth, udatert. OATM 292.1.

samarbeidsorganet Toten historiske samlinger i 1950, som bragte med seg opprettelsen av en faglig stilling ved museet og ble konsolidert formelt i 1954. Sammenslåingen med bygdeboken og historielaget på Toten gjorde museet bedre rustet til nye forventninger fra omverdenen, selv om Toten museumslag ble redusert til en underkomité. Toten historielag hadde tatt med nye faglige perspektiver inn i organisasjonen, og fra 1955 arbeidet Sivesind videre med etablering av en arkiv- og konservatorbygning og utvikling av museet på Stenberg.

6 Konklusjon

Hovedsiktemålet i denne oppgaven har vært å undersøke hvem som stod bak opprettelsen av Toten museumslag i 1923, og hva som kjennetegnet oppbyggingen av museet og virksomheten fram til 1955. Da Toten museumslag ble stiftet i 1923 for å etablere en bygdesamling for Toten, var dette en oppfølging av en ide som hadde sitt utspring i Noregs ungdomslag. Sammenslutningen av ungdomslagene på Vest-Oppland, Fylkeslaget Oppland, hadde vært en arena for drøfting av museumsspørsmålet i Oppland på begynnelsen av 1900-tallet. Fylkeslaget vedtok på årsmøtet på Dokka i 1912 å arbeide for opprettelsen av bygdesamlinger i sine respektive distrikt. Vedtaket i Fylkeslaget Oppland uttalte en intensjon om å skape tre museer. Opprinnelsen til tre museer i Oppland kan spores tilbake til dette vedtaket, Hadeland Folkemuseum (1913), Lands museum (1927) og Toten museum (1923). Flere aktører med bakgrunn fra ungdomslagsbevegelsen med Ragna Rogneby i spissen tok initiativ til stiftelsen av Toten museumslag. Som kvinne skiller Rogneby seg ut blant initiativtaker bak opprettelsen av et museum. Museumsetableringen bygget videre på eksisterende nettverk som var etablert for å arbeide historie og kulturvern gjennom å knytte til seg aktører i Toten bygdebokkomité, som Toten sparebank stod bak organisatorisk og finansielt. Fra oppstarten av ble museumslaget som nettverk bygget ut gjennom vedtektsfestet rekruttering til tillitsverv fra alle de fire totenkommunene. Rekruttering skjedde også gjennom slektsbånd og vennskapsbånd. Aktørene i det første styret i museumslaget var innehavere av høy kulturell og sosial kapital, gjennom blant annet sine andre foreningsverv, kunnskaper, utdanning og posisjoner. Gjennom å rekruttere sentrale aktører blant gårdbrukerne mobiliserte museumslaget gårdbrukerfamiliene på Toten til å engasjere seg for museumssaken.

Økonomisk, sosial og kulturell kapital av forskjellig art ble utvekslet mellom aktørene i museumslaget til fordel for museet. Selv i en tid preget av økonomisk krise hvor mange mennesker i bygda hadde gjeldsproblemer, tok museumslaget som aktørgruppe på seg økonomisk risiko og store lån fra starten, både til innkjøp av gjenstandssamling, museumsgård og andre bygninger. Medlemmene bidro med frivillig arbeidsinnsats og vilje til å kausjonere for låneopptak til fordel for laget. Gjennom aktørenes sosiale kapital kunne museumslaget mobilisere hundrevis av mennesker til frivillig innsats og veksle den inn som økonomisk kapital til finansiering av museumsdriften gjennom publikumsarrangementer. Toten museumslag viktigste prosjekt var det årlige arrangementet Stenbergfesten, både som viktigste inntektskilde, kulturhistorisk formidling til publikum og arena for aktivitet og

fellesskap i laget. Som frivillig forening var Toten museum uten museumsutdannet fagpersonale, men nettverket dro nytte av aktører med forskjellig kulturell kapital. Disse ressursene ble utvekslet innenfor laget under arbeidet med oppgaver på vegne av museet, som for eksempel kunnskap om lokalmiljø og tradisjoner, kjennskap til byggeskikk eller skogsdrift, eller opplæring i dans og musikk.

Etableringen av Toten museum har mange fellestrekk med den vanlige framgangsmåten for å grunnlegge folkemuseer i Norge fra 1890-tallet og utover, slik Talleraas beskriver den i sin analyse av lokale og regionale museer (Talleraas 2009:107). På Toten ble også grunnlaget for museet lagt ved opprettelsen av en forberedende komité, og en invitasjon til aktuelle støttespillere om å bidra. Museumsprosjektet ble begrunnet med at man måtte ta vare på bygdas kulturarv, med henvisning til ytre trusler som oppkjøpere utenfra. Toten museumslag plasserer seg også inn i rekken av museer som hadde sine initiativtakere eller støttespillere i lokale ungdomslag eller historielag (som bygdebokkomitéen har mye til felles med), som var et generelt trekk ved etableringer av lokale og regionale museer etter 1900 (Talleraas 2009:97).

Oppbyggingen av en gjenstandssamling stod i sentrum for Totens museumslag. Oppstarten på museet på Toten skjedde ved stiftelsen av foreningen Toten museumslag, hvor intensjonen om å samle og bevare bygdefolkets liv og skikker i svunne tider ble formulert i vedtektene. Gjenstandssamlingen ble bygget opp gjennom at museumslaget tilegnet seg samlingene til to private samlere på Toten, og gjennom gaver og innkjøp av gjenstander fra aktører i nettverket til museumslaget. I tillegg ble den gamle amtmannsgården Stenberg innkjøpt til museum, hvor eierne hadde spilt en viktig rolle i å bevare det autentiske gårdsanlegget. Ut i fra formålsparagrafen søkte Toten museumslag å skape et kulturhistorisk museum av folkemuseumstypen, men under oppbyggingen kom Toten museum til å omfatte elementer fra universalmuseer og minnemuseer, gjennom inkludering av eldre privatsamlinger og etablering på embetsgården Stenberg. I den videre utviklingen av friluftsmuseet på Stenberg var alle sosiale sjikt innenfor bondekulturen definert å ha sin plass innenfor rammene av museet, men embetsstanden og storgårdskulturen ble lagt vekt på av museumslaget i innsamling og formidling. Arbeiderkultur hadde ingen plass innenfor museets definisjonsramme i perioden oppgaven tar for seg, og nettverket til museumslaget omfattet heller ikke aktører fra arbeiderklassen.

Som en del av den kulturhistoriske formidlingen på sine arrangementer, skapte aktører i museumslaget parader, rollespill og danseoppvisninger. De var bygget på forbilder fra andre museer og foreninger i samtiden og inngikk i en sammenheng av lignende arrangementer flere steder i Norge. Etter etableringen av museet på Stenberg var embetskulturen framtrедende under arrangementene, men drakttablåene var samtidig en arena hvor det var mulig å leke med tidligere tiders forskjellige sosiale sjikt og gå inn i ulike roller.

Mye av rekrutteringen inn i nettverket skjedde gjennom slektsbånd og vennskapsbånd. Hovedsakelig skjedde rekrutteringen til verv i museumslaget fra grupper som gårdbrukere og funksjonærer. Aktørene i museumslaget var deltakere i samme politiske nettverk, gjennom at mange hadde politiske verv innenfor Bondepartiet. For å bygge opp et nettverk som omfattet alle totenbygdene, ble tillitsverv fordelt ut ifra geografiske hensyn. Aktørene innenfor nettverket sørget for å opprettholde nettverket og reproducere innflytelse gjennom rekruttering inn i ledige styreposisjoner basert på slektsbånd.

Nasjonale institusjoner som Norske Museers Landsforbund og Riksantikvaren var aktører som Toten museumslag måtte forholde seg til. Disse institusjonene fungerte som rådgivere for museumslaget og var sentrale aktører i deres nettverk. De nasjonale institusjonene utøvde myndighet og var autoriteter innenfor kulturminnevern og museumsvesen. I denne oppgaven har jeg benyttet begrepet patron-klient-bånd om relasjonen mellom aktørene i museumslaget, Museumsforbundet og Riksantikvaren. Båndet mellom patron og klient legger til grunn et ulikt forhold, men innebærer en gjensidig relasjon som åpner for utveksling av informasjon, ressurser og muligheter.

Fra 1948 ble Toten museumslag møtt med nye forventninger både fra nasjonale og lokale aktører de måtte forholde seg til. Toten historielag var opprettet i 1948 og dermed var det tre institusjoner som skulle drive med lokalhistorisk innsamling og undersøkelser på Toten: Bygdebokkomitéen, museumslaget og historielaget. Dette innledet en omorganiseringsfase innenfor det kulturhistoriske arbeidet i bygda. Toten historielag hadde fra starten av klare forventninger til samarbeid med de to andre organisasjonene, og la nye ideer til grunn for kulturhistorisk innsamling, dokumentasjon og formidling. I møte med initiativet tatt fra Toten historielag, valgte museumslaget å gå inn i en felles sammenslutning for det kulturhistoriske arbeidet på Toten, først gjennom samarbeidsorganet Toten historiske samlinger (1950), og deretter full sammenslåing under navnet Toten historielag (1954). Sammenslåingen med Toten historielag og bygdebokkomitéen var et svar på både lokale og nasjonale forventninger.

På lokalt nivå fra aktørene i historielaget om samarbeid til felles nytte, og fra kommunene om koordinert disponering av midler til kulturvernarbeidet. Fra myndighetene på nasjonalt nivå hadde forventningene til arbeidet ved lokale og regionale museer økt etter andre verdenskrig, med økte krav til rapportering på nye felter. Gjennom sammenslåingen med historielaget og bygdebokkomitéen stod Toten museum bedre rustet til å møte disse forventningene og sikre utviklingen av museet, blant annet gjennom satsinger som ansettelse av en faglig leder og utbygging av arkiv- og konservatorbygg.

Refleksjoner

Ved avrunding av denne oppgaven, kan det passe å gi rom for noen refleksjoner. Underveis i arbeidet ser man etter hvert ting i et annet lys enn når man var ved startpunktet. På bakgrunn av dette vil jeg peke ut noen felter som kunne være egnet for videre undersøkelse. Arbeidet med denne oppgaven har gjort meg mer klar over hvor svakhetene ligger i framstillingen av historien til Toten museum. Opprettelsen av museet og etableringen på Stenberg har fått mest oppmerksomhet i den skriftlige museumshistorien som foreligger. Grunnen til dette er nok todelt, for det første er dette knyttet til sjangerkonvensjoner og jubileer. Det er vanlig at man ved markering av jubileer gir ut jubileumsberetninger som fokuserer på beskrivelser av bakgrunnen for opprettelsen av museet. Innenfor sjangeren for organisasjonsberetning, uansett om det er for et år eller et jubileum, er det forventet at personer med verv i styre eller representantskap omtales. For det andre har de eldste skriftlige framstillingene av historien til museet (som for eksempel 25-årsjubileumsberetningen fra 1948) lagt rammene for fortellingen om hvordan museet ble etablert og hvilke personer som var sentrale i museumsarbeidet. Senere forfattere reproducerer den samme fortellingen ved å bygge på de tidlige beretningene. For å unngå reproduksjonen og åpne opp for nye innsikter, bør man konsultere primærkildene hver gang nye forfattere skal behandle museumshistorien. Dette er vel å slå inn åpne dører, men kan være grunn til å minne om allikevel. Ofte kan gjennomgangen av primærkildene som håndskriftmateriale og initierte kilder kreve mye tidsbruk. En løsning på dette kan være å spisse framstillingen ved å snevre inn undersøkelsen i omfang, slik at kildematerialet kan avgrenses.

Ved inngangen til masterprosjektet valgte også jeg å ta for meg oppstarten og etableringsfasen til Toten museum og museumslaget. I så måte har jeg gått i samme felle som tidligere skribenter, selv om innfallsvinkelen er en annen. I ettertid ser jeg at andre perioder av museets

historie kunne vært utgangspunkt for interessante undersøkelser. Både fordi noen epoker innenfor museets historie er lite behandlet, men også fordi de vil kunne by på problemstillinger og undersøkelser som ikke bare er av interesse for Toten, men også for museumshistorien i nasjonal kontekst. Ut ifra Torveig Dahls inndeling av museets historie i faser (omtalt i kapittel 1), peker fase V, den integrerte organisasjonen, seg ut her. Denne fasen omfatter perioden fra 1954 til 1975. Den starter opp der denne oppgaven slutter, og markerer overgangen til den nye organisatoriske sammenslutningen Toten historielag. Denne sammenslutningen ser jeg på som interessant. Finnes det lignende eksempler i samtiden på organisering av museum andre steder i Norge? Under forberedelsene til sammenslåingen spurte Johannes Sivesind generalsekretær Eivind Engelstad i museumsforbundet om råd, og den gang mente Engelstad det ikke fantes museumsorganisasjoner av samme type. Allikevel kan det ikke utelukkes, og det krever nærmere undersøkelser for å svare på.

I tiden fra 1955 til 1967 var Johannes Sivesind konservator og ledet virksomheten, mens lokalhistoriker og gårdbruker Pål Gihle var lønnet bestyrer parallelt med vervet som styreformann fra 1967 til 1975. Hele denne perioden fra 1954 til 1975 er en lite beskrevet del av Toten museums historie. Noe av bakgrunnen for det kan være at museets egen historie ikke ble sett på som så interessant å gå inn på i detalj i 50-årsberetningen som ble gitt ut i 1973. Pål Gihles historiske interesser gikk mer i retning av tidlig nytid, eldre historie og det førindustrielle bondesamfunnet. Hans etterfølger John Aage Gjestrum fant heller ikke rom for å ta for seg denne perioden av Toten museums historie på grundig måte, men som museolog har han gitt noen gode ledetråder til studier av perioden i festskriftet til Johannes Sivesind fra 1991. Her trekker han koblinger mellom Sivesinds planarbeid på 1940-tallet og økomuseumsfilosofien som Gjestrum ble den fremste talsmannen for i Norge. Gjestrum hadde trasket i hælene etter Sivesind på museet i ungdommen og så på ham som sin mentor. Undersøkelser av teori og praksis i Toten historielag/Toten museum under Johannes Sivesinds ledelse kan man tenke seg også kan kaste nytt lys over overgangen fra museumslag-perioden som denne oppgaven behandler, men også overgangen til Toten økomuseum og hva som påvirket Gjestrum i arbeidet med økomuseumsbevegelsen. For det er også på tide at noen ser med et problematiserende blikk på museet i økomuseumsperioden på Toten. Toten museum har vært gjennom flere interessante faser som fortjener å bli sett nærmere på, drevet fram av ulike aktører med ulike målsetninger, men også med flere fellestrekk. Med dette som utgangspunkt kan man lete etter en tråd av kontinuitet som kan åpne for ny forståelse.

Litteratur og kilder

- Amundsen, Arne Bugge 2010: «Museet i fortellingsperspektiv: Sted, rom og fortellingsunivers.» I: Amundsen, Arne Bugge og Rogan, Bjarne: *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*, Oslo, s. 111-128
- Berge, Rikard 1919: «Decentralisation: Folkeminne – Historielag – Bygdemuse», *Norsk Folkekultur V*, s. 97 – 115
- Bjørhovde, Vigdis, Haugerud, Sigurd og Nilsen, Gullik 1988: *Presteseter sykehus 75 år – et psykiatrisk sykehus i utvikling 1913-1988*, Reinsvoll
- Borchgrevink, Anne-Berit Ø. 1981: «Fra tale til skrift. Om bearbeiding av materialet.» I: Hodne, Bjarne, Knut Kjelstadli og Göran Rosander (red.) 1981: *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, Oslo
- Bourdieu, Pierre 2011 (1986): «The Forms of Capital». I: Kaposy, T. og Szeman, Imre (red.): *Cultural Theory. An Anthology*, Malden, s. 81-93
- Bourdieu, Pierre 1984: *Distinction. A social critique of the judgement of taste*, London
- Brenna, Brita 2010: «Tidligmoderne samlinger». I: Amundsen, Arne Bugge og Rogan, Bjarne: *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*, Oslo
- Broady, Donald 1991: *Sociologi og epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm
- Bugge, Anders 1923 (1981): «Byggeskikk og arkitektur på Toten.» I: *Totn årbok 1981*, Bøverbru, s. 14-28
- Bækkelund, Bjørn 1994: «Hovedforfatters forord.» I: Austarheim, H., Bækkelund, B. og Ødegaard, S.E.: *Totens bygdebok V: Eina. Folk og liv i hus gard og grend*, Kapp, s. 13-16
- Christensen, Arne Lie 2011: *Kunsten å bevare. Om kulturminnevern og fortidsinteresse i Norge*, Oslo
- Dahl, Torveig 2006: «Totenmuseum – det integrerte museet. 125 år med samlinger og systematisk arbeid.» I: *Mjøsmuseet årbok 2006*, s. 10-15
- Eriksen, Anne 2009: *Museum. En kulturhistorie*, Oslo
- Fylkeslaget Uppland 1924: *Fylkeslaget Uppland 1899-1924*. Brandbu
- Gihle, Pål 1990: «Even Gihles samlinger på Toten museum.» I: *Totn årbok 1990*, Bøverbru, s.115-117

- Gjestrum, John Aage 1981: «Redaktørens forord: Kulturlandskap, museum og bygningsvern.» I: *Toten årbok 1981*, Bøverbru, s. 7-13
- Gjestrum, John Aage 1981: «Stenberg – museum i 50 år.» I: *Toten årbok 1981*, Bøverbru s. 38-49
- Gjestrum, John Aage 1985: *Muntlig historie i det museale arbeidsfelt. Katalog til Toten Museums lydbåndarkiv. Båndsidene 1-100*. Opplandsarkivets skriftserie nr. 1/ Toten særhefte 5, Lillehammer/Gjøvik
- Gjestrum, John Aage 1987: *Landskapet på vestsida av Mjøsa 1837-1987*, Gjøvik
- Gjestrum, John Aage 1991: «Visjon og virke, Johannes Sivesind 70 år». I: Sivesind, Johannes: *Visjon og virke. Festskrift i anledning Johannes Sivesinds 70-årsdag 18. april 1991*, Bøverbru s. 17-30
- Gjestrum, John Aage 1993: «Museumsfolk og deres skidne tøi.» I: *Museumsnytt* 41. årgang 1993:2, Oslo
- Gjørsvad, Olav (red.) 1953: *Totens bygdebok, bind 2*, Oslo
- Haugen, Bjørn Sverre Hoel 2006: *Norsk bunadleksikon, bind 2*, Oslo
- Hegard, Tonte 1984: *Romantikk og fortidsvern. Historien om de første friluftsmuseene i Norge*, Oslo
- Hegtun, Halfdan 2010: «Otto Arnulf: Ingrid Arnulf. En klok hjelper i krig og fred». *Oppland arbeiderblad* [Internett], 10.7.2010. Tilgjengelig fra: < <http://oa.no/nyheter/otto-arnulf-ingrid-arnulf-en-klok-hjelper-krig-og-fred/r/1-81-5191306> > [Lest 25.10.2015].
- Hjemdahl, Anne-Sofie 2013: *Liv i museet. Kunstindustrimuseet i Oslo gjør kropp med moteklær, 1928-1960*, Oslo
- Hodne, Bjarne, Knut Kjelstadli og Göran Rosander (red.) 1981: *Muntlige kilder. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*, Oslo
- Hodne, Ørnulf 1995: *Fedreland og fritid. En mellomkrigsstudie i Noregs Ungdomslag*.
- Holmsen, Rigmor Frimannslund 1988 (1964): «Sammendrag. Gårds- og grannesamfunnet». Manuskript. I: *Kompendium Etnologi grunnfag. Tillegg til del 7 A*, Oslo
- Hreinsson, Einar og Tomas Nilson 2002: «Introduktion». I: Hreinsson, Einar og T. Nilson: *Nätverk som social resurs. Historiska exempel*. Lund
- Karsrud, Eivind 1980: «Det fæins itte peing». Økonomisk struktur og gjeldsforhold i Østre Toten i 1920- og 1930-årene». I: *Toten årbok 1980*, Bøverbu, s. 88-109
- Klepp, Asbjørn 1988a: «Initierte kilder og muntlige kilder». I: *Norveg* nr. 31, s.7-16
- Klepp, Asbjørn 1988b: «Fra muntlig kommunikasjon til tekst.» I: *Norveg* nr. 31, s. 31-40

- Klepp, Asbjørn 2002: «Lokale dugnader i en nasjonal kontekst». I: Bjørkås, Svein (red.): *Individ, identitet og kulturell erfaring. Kulturpolitikk og forskningsformidling bind II*, Bergen, s.235-252
- Lidén, Hans-Emil 1991: *Fra antikviteten til kulturminne. Trekk av kulturminnevernets historie i Norge*, Oslo
- Listerud, John 2002: «Stasjonsbyen Lena. Spennende omgivelser i vekst i mellomkrigsåra» I: *Toten årbok 2002*, Kapp, s. 90-101
- Mellgren-Mathiesen, Ingeborg 2014: *Rapport om Stenbergparken*. Arkadia landskap, Gjøvik
- Moren, Sven og Edvard Os 1921: *Den frilynde ungdomsrørsla : Norigs ungdomslag i 25 år*. Oslo
- Nielsen, Anne E. og Arne Nielsen 2002: «Anna Alm og Eivind Nielsen.» I: *Toten årbok 2002*, Kapp, s. 57-64
- Norddølum, Helge 1976: «Dugnaden i det førindustrielle bondesamfunn. Et forsøk på forklaring.» I: *Dugnad 2-1976*, s. 65-80
- Nygård, Trond 2003: *Kirkebygging og anna samfunnsbygging*, Gjøvik
- Pedersen, Ragnar 2008: *Hedmarksmuseet 100 år*, Hamar
- Pedersen, Ragnar 2010: «De norske museene får sin form: Utviklingen 1830-1950.» I: Amundsen, Arne Bugge og Rogan, Bjarne: *Samling og museum. Kapitler av museenes historie, praksis og ideologi*, Oslo s. 41-60
- Powell, Walter W. 1991: «Neither market nor hierarchy: network form of organization». I: Thompson, G., Frances J., Levacic, R. og Mitchell, J. (red.): *Markets, hierarchies and networks. The coordination of social life*, London
- Raabe, Jens 1905: *En Storbygd*, Kristiania
- Ringsby, Per Jostein 2011: *40 års kamp for fred: Tre fredsforeninger i Skandinavia 1882-1922*, Oslo
- Rogneby, Adolf 1981 (1927): «Hoff prestegård. Museet som ikke ble noe av.» I: *Toten årbok 1981*, Bøverbru.
- Roland, Einar 1953 (1937): «Trygdekassene». I: Totens bygdebok, bind 2, Oslo, s. 250-259
- Roland, Einar 1948: «Stenbergs historie». I: Totens Museumslag, Lena
- Roland, Einar 1956: «Gudbrand Kjølseth». I: *Toten, tidsskrift for Toten historielag*, hefte 3, Gjøvik 1956, s. 155-156
- Roland, Einar 1976: «Minne fra dager som svant.» I: *Toten, tidsskrift for Toten historielag*, Bind 2, hefte 2, Bøverbru s. 93-114

- Schnitler, Carl W. 1911: *Slegten fra 1814*, Kristiania
- Schnitler, Carl W. 1916: *Norske haver i XVIII. og XIX. Aarhundrede*, Kristiania
- Shetelig, Haakon 1944: *Norske museers historie*, Oslo
- Stenberg, Jens 2002: «Glimt fra oppveksten på Stenberg.» I: Totn årbok 2002, Kapp, s. 43-48
- Sætren, Anne 1999: *Den Lomske Fredningen. En analyse av fire bygningsfredningssaker i Lom*. Hovedoppgave i etnologi, Universitetet i Oslo
- Sørheim, Kr. Ørbeck 1953 (1937): «Kommunalt selvstyre.» I: Gjørvad, O. (red.): *Totens bygdebok*, bind 2, Oslo, s. 1-48
- Talleraas, Lise 2009: *Et uregjerlig mangfold? Lokale og regionale museer som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900- cirka 1970*, Umeå
- Teige, Ola 2008: *Eliten i Christianias sosiale og politiske nettverk 1680-1750*, doktoravhandling ved Universitetet i Oslo, Oslo
- Teige, Ola 2011: «Metode: Nettverksanalyse.» I: Lokalhistoriewiki.no, lest 15.11.2012. URL: <https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Metode:Nettverksanalyse>
- Tollersrud, Kristian 1955: «Totens sparebank fra 1908-1954.» I: Midthaug, Leif og Tollersrud, Kristian (red.): *Totens sparebank gjennom 100 år 1854-1954*, Gjøvik, s. 63-116
- Tollersrud, Kristian 1968: «Landhandlere og kjøpmenn på Toten.» I: *Toten bygdebok*, bind 3, Gjøvik, s. 572-705
- Totens Bygdesamling*. Uten årstall, Gjøvik
- Totens museums lag. Totenbygdenes museum*, Lena 1948
- Totn. Tidsskrift for Toten historielag, hefte 2*. Bøverbru 1954
- Totn årbok 1981*, Bøverbru 1981
- Toten Museum 1923-1973*, Gjøvik 1973
- Vensild, Henrik 2011: «Gammelt jern og messing i kælderen. Hvad kan det nu fortælle?» I: *Mjøsmuseet årbok 2011*, Kapp, s. 127-139
- Øfstaas, Turid Mørk 2011: «Fru Ragna Rogneby - livets omskiftligheter må man ta som de kommer.» I: *Mjøsmuseet årbok 2011*, Kapp, s. 9-25
- Hans Aall 1916: *Om store og smaa kulturhistoriske museer*, Kristiania

Oppslagsverk

Kristian Tollersrud. (22.1.2015) I: *Lokalhistoriewiki.no* [Internett]. Tilgjengelig fra: https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Kristian_Tollersrud [Lest 12.3.2015]

Kristian Ørud. (12.2.2015) I: *Lokalhistoriewiki.no* [Internett]. Tilgjengelig fra:
<https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Kristian_Ørud> [Lest 12.3.2015]

Engen, Arnfinn. (13.2.2009). Olaus Islandsmoen. I: *Norsk biografisk leksikon*. [Internett].
Tilgjengelig fra: <https://nbl.snl.no/Olaus_Islandsmoen>. [Lest 11.3.2015]

Bjørkvik, Halvard (13.2. 2009). Lars Reinton. I: *Norsk biografisk leksikon*. [Internett].
Tilgjengelig fra: <https://nbl.snl.no/Lars_Reinton> [Lest 1.11.2015]

Thekla Raabe. (7.4.2014) I: *Lokalhistoriewiki.no* [Internett]. Tilgjengelig fra:
<https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Thekla_Raabe> [Lest 6.5.2015]

Trykte kilder

Aviser

Aftenposten: 22.6.1926, 21.8 og 24.8.1931.

Nationen: 11. juli 1936

Oppland Arbeiderblad: 13. april 1948, 11. mai 1948

Samhold: 14. april 1948, 19. april 1948

Totens blad: Julenummeret 1933

Vestoppland: 19.juni, 24.juni, 25. juni, 26. juli 1926.

Digitale kilder

Digitalarkivet

Emigranter over Kristiania 1871-1930, redigert utgave

Folketellingen i 1865 for Østre Toten og Vestre Toten

Folketellingen 1910 for 1501 Ålesund kjøpstad

Folketellingen i 1910 for Østre Toten, Vestre Toten, Kolbu, Eina, Kristiania

Nettsider

13_august_1905 [Norske kvinners nasjonalråds adresse til Stortinget og regjeringen datert 13. august 1905]. (9.1.2013) I: *Stortinget.no* [Internett]. Tilgjengelig fra:
https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/stortingsarkivet/kvinnestemmerett_1905_aksjonen/adresser/13_august-1905.pdf [29.10.2015]

Utrykte kilder

Opplandsarkivet avdeling Mjøsmuseet

Toten museum (TM)

Kopi av liste over Pastor Levangs samling på Rekstad verdsatt 5.mars 1924 av Olaus Islandsmoen.

Notat: «Museumskatalogen ved Toten museum = registratører» av Arne Amundgård, Toten museum 10.11.1977.

Bog I. Optegnelser og Fortegnelse over mine Antiquiteter av Even Gihle (1881-1916).

Transkribert versjon av Fredrik Dyhren, 2014.

Protokoll etter auksjonen på Stenberg 1902.

Fotoarkivet

Gjenstandsprotokoller

Gårdsarkivet

Klipparkivet

Lydbåndarkivet

OATM 292: Arkiv etter Toten museumslag/ Toten museum

Protokoll Toten museumslag 1923-

Initierte kilder

Lydbåndarkivet Toten museum:

(Båndsidenummer, navn, dato)

Båndside 80, 81, 82, Einar Roland 3.6.1976.

Båndside 85, 86, 87, 88, Johannes Sivesind 22.7.1976.

Båndside 551, 552, Eva Wang 28.4.1981.

Båndside 557, Eva Wang 6.5.1981.

Båndside 533, 534, Einar Roland 1.4.1981.

Båndside 559, 560, Jens Stenberg 11.5.1981

Forkortelser

E	Eina
K	Kolbu
NML	Norske Museers Landsforbund
OA	Oppland Arbeiderblad
OATM	Opplandsarkivet Toten museum
THS	Toten historiske samlinger
TM	Toten museumslag/ Toten museum
VT	Vestre Toten
ØT	Østre Toten

Vedlegg 1. Lover for Toten museumslag

Vedtatt på konstituerende møte i Toten museumslag 27. januar 1926

(Møteprotokoll Totens museumslag s. 7f.)

Paragraf 1

Laget har til formål å samle og søke bevaret alt som gir kunnskap om bygdefolkets liv og skikker i svundne tider.

Paragraf 2

Kontingenten er 2 kr per år. Laget optar også livsvarige medlemmer mot innbetaling en gang for alle av minst 25 kroner.

Paragraf 3

Laget ledes av et styre på 4 medlemmer, hvorav 2 uttrer det annet år ved loddtrekning, og senere de 2 som har fungert lengst. Ved siden av styret står et representantskap på 12 medlemmer, valgt fra alle Totenbygder. Hvert år uttrer 6, første gang ved loddtrekning.

Paragraf 4

Styret avgjør kurante saker, så som innkjøp av gammelt løsøre fra bygdene på Toten. Hvis samlingen får statsbidrag må der minst innkjøpes gjenstande for et beløp som svarer til statsbidraget. Ved innkjøp av bygninger eller andre anskaffelser av betydelig verdi, er representantskapets samtykke nødvendig.

Paragraf 5

Museet tilhører Toten museumslag. Alle gjenstande skal forsynes med merke som betegner dette, og innføres i en fortegnelse over samlingene.

Paragraf 6

Ingen museumsgjenstand må selges eller bortbyttes uten efter enstemmig vedtak av styret og representantskapet. For at nogen gjenstand kan føres ut av landet, kreves dessuten samtykke av Kirkedepartementet. Dispensasjon av nevnte art må kun finde sted når den øker museets verdi og fremmer dets formål.

Paragraf 7

Medlemsmøte sammenkalles av styret og avholdes hvert år innen utgangen av juli. På dette

møtet skal styret fremlegge årsberetning og regnskap i revidert stand samt forslag til budgett for året. Dessuten velges nye medlemmer av styret og representantskap i stedet for de uttredende og 2 revisorer.

Paragraf 8

Når styret finner det ønskelig, kan det sammenkalle laget til et ekstraordinært møte som bekjentgjøres minst 14 dage før det skal holdes.

Paragraf 9

Hvis laget blir oppløst bestemmer styret og representantskapet sammen med kirkedepartementet hvem som skal overta samlingen.

Paragraf 10

Forandringer i disse lover må vedtas på årsmøtet – for å være gyldige med 2/3 av de avgivne stemmer.

Vedlegg 2 Styremedlemmer i Toten Museumslag 1923-1955

Periode	Formann	Styre medlem	Styre medlem	Styre medlem		Styre medlem	Styre medlem	Styre medlem	Styre medlem
1923-26	Kristian Tollersrud	Elf Prestsæter	Ole Enger	Ragna Rogneby					
1926-33	Gudbrand Kjølseth	-	Ole Enger, Slutter i 1929	«	Johan J. Hveem	Hans Kr. Dyste			
1927	«		Anders Sund	«	«	«		Adolf Rogneby	
1929	«		«	«	«	«	Even O. Haug	Adolf Rogneby, slutter i 1931	
1931	«		«	Ragna Rogneby. Til 1931	«	«	«		Einar Roland
1933	Gudbrand Kjølseth	Elf Prestsæter	Anders Sund		Johan J. Hveem	Hans Kr. Dyste	Even O. Haug	Bergljot Holm	Einar Roland
1934-40	«	«	Karine Prestsæter		«	«	«	«	«
1941-44	«	«	Guri Blili		«	<i>Paul Alm</i>	«	Paul J. Narum	Hjørdis Prestsæter
1944	«	«	«		«	«	«	Bergljot Holm	David Narum
1945	«	«	«		«	«	«	Paul Narum	Hjørdis Prestesæte r Død 1945
1946	«	«	«		«	«	«	«	Edvard Lunde
1949-50	«	«	«		Gikk ut 1949	«	«	Edvard Lunde	Pål Gihle
1951-52	«	«	«	Johs. Sivesind	Alvhild Lunde	«	«	Paul J. Narum	«
1953	«	«	«	«	«	Einar Roland	«	«	«
1954-55	Einar Roland	«	«	«	«	Gudbrand Kjølseth (d.1955)	«	Mathias Molstad	«

Vedlegg 3 Tidslinje for Toten museum

1923 Toten museums­lag stiftes på et møte på Lena DATO

1926 Toten museums­lag holder konstituerende møte DATO.

1926 Toten museums­lag leier Hveemsbygningen på Skipsvolden og viser gjenstandssamlingen for publikum.

1931 Toten museums­lag leier lokaler i drengestua på Stenberg og flytter gjenstandssamlingen dit. To-dagers fest arrangeres på Stenberg for første gang.

1934 Toten museums­lag kjøper gården Stenberg av Jacob og Barbra Stenberg.

1940 Toten museums­lags årsmøte avlyses.

1948 Toten historielag opprettes.

1950 Toten museums­lag, Toten bygdebokkomité og Toten historielag danner samarbeidsorganet Toten Historiske Samlinger.

1952 Kristen Svarteberg ansettes som konservator av Toten Historiske Samlinger. Han er ansatt i perioden -1. august 1954.

1954 Toten museums­lag, Toten bygdebokkomité og Toten historielag slås sammen til Toten historielag.

1955 Johannes Sivesind ansettes som konservator av Toten historielag (1955-1967).

Utvalgte årstall mellom 1955 og 2015:

1991 Toten museum skifter navn til Toten økomuseum. Toten historielag omorganiseres til Stiftelsen Toten økomuseum og historielag.

2006 Toten økomuseum, Gjøvik historiske samlinger og Mjøssamlingene slås sammen til det konsoliderte museet Mjøsmuseet AS. Stiftelsen Toten økomuseum og historielag går inn som aksjeeier sammen med Gjøvik kommune, Østre Toten kommune, Vestre Toten kommune og Foreningen Mjøssamlingene.